

REVISTA NAȚIONALĂ DE DREPT

(Publicație periodică științifico-practică)

nr. 7 (94) 2008

**Certificatul de înregistrare
nr. 1003600061124
din 27 septembrie 2000**

**Publicație acreditată de
Consiliul Național pentru Acreditare
și Atestare al Republicii Moldova**

FONDATORI:

Universitatea de Stat din Moldova
Universitatea de Studii Europene din Moldova
Universitatea Liberă Internațională din Moldova
Uniunea Juriștilor din Moldova

REDACTOR-ȘEF

Gheorghe AVORNIC

Stilizator *Ariadna STRUNGARU*
Machetator *Maria BONDARI*

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Gheorghe Ciocanu (doctor habilitat în științe fizico-matematice, profesor universitar),
Iurie Sedlețchi (doctor în drept),
Ioan Humă (doctor în drept, profesor universitar, Universitatea „Danubius” Galați, România),
Andrei Galben (doctor habilitat în istorie, academician),
Tudor Popovici (doctor în drept),
Elena Aramă (doctor habilitat în drept),
Sergiu Brînză (doctor habilitat în drept),
Alexandru Burian (doctor habilitat în drept),
Andrei Smochină (doctor habilitat în drept),
Ion Guceac (doctor habilitat în drept).

ADRESA REDACȚIEI:

2012, Chișinău, str. A. Mateevici 60, bir. 222
Telefoane: 57-77-52, 57-76-90.
e-mail: revistadrept@yahoo.com
Indexul PM 31536.

© Revista Națională de Drept

SUMAR

Gheorghe AVORNIC, Raisa GRECU Caracteristica generală a operei juridice a lui Constantin Stere	2
Teodor CÂRNAȚ Protecția împotriva discriminării în procesul realizării dreptului la învățătură	6
Mariana GRAMA, Daniel MARTIN Conținutul standardelor internaționale cu privire la măsurile alternative privațiunii de libertate	11
Alexandru ARMEANIC Criterii de diferențiere a veniturilor bugetare ...	17
Artur REȘETNICOV Delimitarea noțiunii de document de unele noțiuni asemănătoare: aspecte teoretice.....	20
Victor MORARU, Dumitru-Leonardo MELINTE Semnele obiective ale luării de mită în legea penală a României: studiu de caz.....	27
Mihai MANOLIU Controlul efectuat de Parlament asupra activității puterii executive – garanție a asigurării legalității în administrația de stat	30
Flavius-Vasile ONOFREI Infraacțiunile informaționale prin prisma legislației europene	35
Constantin GREU Particularități ale răspunderii penale pentru infraacțiunile săvârșite cu intenție	39
Gheorghe POPA Aportul protecției drepturilor fundamentale ale omului la consolidarea democrației. Protecție internă și internațională a drepturilor omului..	44
Adrian TĂBÎRȚĂ Particularitățile subiectului infraacțiunii de viol	48
Getty Gabriela POPESCU Conceptul și trăsăturile caracteristice ale normelor juridice.....	51
Natalia BACALU Aspecte juridico-economice ale inflației în Republica Moldova.....	55
Gheorghe MÎȚU Intermediarii pe piața valorilor mobiliare.....	60

CARACTERISTICA GENERALĂ A OPEREI JURIDICE A LUI CONSTANTIN STERE

Gheorghe AVORNIC,
doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)
Raisa GRECU,
doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

SUMMARY

Starting with this issue, we suggest to the readers' attention a number of scientific articles, which will be published in the National Law Journal, dedicated to especially interesting and controversial problems concerning the scientific work and professional carrier of our precursor Constantin Stere, a great constitutionalist – a subject of scientific research that will finalize with a doctor habilitat thesis of Raisa Grecu „Conception of Human Rights and Liberties in the Juridical Work of Constantin Stere”. The choice of the investigated theme is reasoned by the fact, that in our opinion the scientific works in the field of law, especially constitutional law and general juridical theory, belonging to the late Full University Professor Constantin Stere are not studied in detail, some of them have not been studied at all. Firstly, we will start with some bibliographic data, used, commented and analyzed in a series of scientific articles written by the Associate Professor Raisa Grecu and published in the Journal under the supervision of Academician Ion Druță and Full University Professor Gheorghe Avornic.

Începând cu acest număr, propunem atenției cititorilor un șir de articole științifice, care vor fi publicate în Revista Națională de Drept, dedicate unei problematice deosebit de interesante și controversate vis-à-vis de opera științifică și cariera profesională a înaintașului nostru Constantin Stere, marele constituționalist – un subiect de studiu științific ce va finaliza cu o teză de doctor habilitat a dnei Raisa Grecu la tema *Concepția drepturilor și libertăților omului în opera juridică a lui Constantin Stere*. Alegerea temei investigate este argumentată de faptul că, în opinia noastră, lucrările științifice în materie de drept și, în special, de drept constituțional și teorie generală a dreptului, ce aparțin regretatului profesor universitar Constantin Stere, sunt foarte puțin studiate, unele dacă nu chiar rămase nestudiate.

Inițialmente, vom porni de la unele date bibliografice care vor fi utilizate, comentate și analizate într-o serie de articole științifice de către conferențiarul universitar Raisa Grecu pe paginile Revistei sub îndrumarea academicianului Ion Druță și a profesorului universitar Gheorghe Avornic.

* * *

Constantin Stere s-a născut la 16 noiembrie 1865 la Horodiște în familia lui Gheorghe (Iorgu – Egor) și Pulheria Stere, proprietari de pământ înstăriți din județul Soroca. Perioada copilăriei la țară, la Cerepcău, petrecută între copiii de țărani, a fost foarte scurtă, dar a lăsat o amprentă profundă asupra personalității

sale. În anul 1873, la vârsta de 8 ani, Constantin Stere este instalat la Chișinău la un pansion pentru băieți, întreținut de pastorul german Phaltin, pe lângă biserica luterană din Chișinău. Stagiul preparator de studii făcut în limbile germană, rusă și franceză a fost parcurs strălucitor, astfel încât în baza examenelor susținute Constantin Stere este admis direct în clasa a doua de liceu, cunoscut ca „gimnaziu al nobilimii” din Chișinău. Era recunoscut drept unul dintre cei mai puternici liceeni, dotat cu aptitudini strălucite și cunoștințe profunde.

La vârsta de 14 ani manifestă interes pentru literatura și mișcarea narodnicistă rusă, la care aderă efectiv prin anii 1882-1883, când avea 17 ani. În 1883, la vârsta de 18 ani, este arestat ca activist narodnicist de autoritățile țariste și încarcerat la închisoarea din Odesa. Abia în anul 1885 i se aduce la cunoștință decizia administrativă a secției a treia a jandarmeriei, numită altfel Ohranca, conform căreia Constantin Stere urma să ispășească o pedeapsă de trei ani în Siberia. În realitate, termenul a fost prelungit și calvarul a durat în jurul a 9 ani, Constantin Stere revenind la baștină doar în anul 1891 sau, după alte date, în 1892.

În timpul aflării în exil lucrează foarte mult autodidact, studiind opere valoroase din domeniul filozofiei, sociologiei, economiei și dreptului. În perioada anilor 1888-1890 Constantin Stere pune pe hârtie un tratat filozofic, care a fost parțial publicat în anul 1897 cu titlul *Încercări filozofice*.

În anul 1892 Constantin Stere devine student al Facultății de Drept a Universității din Iași. La 22 iunie 1897 susține cu succes teza de licență cu titlul *Evoluția individualității și noțiunea de persoană în drept*, debutând strălucit în știința dreptului. A practicat avocatura.

În baza tezei de licență Constantin Stere este numit la 14 martie 1901 profesor suplinitor la Catedra Drept administrativ și constituțional a Facultății de Drept a Universității din Iași – lucru care se întâmpla destul de rar și semnifica recunoașterea atât a valorii înalte teoretice a tezei, cât și a capacităților științifice deosebite ale licențiatului. În anii de studii 1901/1902 și 1902/1903 ține prelegeri de drept administrativ, filozofia dreptului, iar ulterior, începând cu probabilitate cu anul 1905 – și primul curs de drept constituțional în istoria învățământului juridic român, aparținându-i pe deplin meritul încetățenirii științei de drept constituțional în România.

La 26 iunie 1903 Constantin Stere este numit prin decret regal profesor titular la aceeași catedră, obținând astfel cea mai înaltă, pentru acele timpuri, demnitate intelectuală. Înalta misiune de prim-mergător, aportul lui Constantin Stere la încetățenirea dreptului constituțional român, adus prin opera sa științifică și activitatea de profesorat, este un fapt recunoscut de către savanții constituționaliști contemporani.¹⁻³

În februarie 1913 Constantin Stere este ales rector al Universității din Iași, în martie depune jurământul și în calitate sa de rector obține unul dintre cele mai mari credite guvernamentale, în baza căruia recurge imediat la reconstrucția, reamenajarea și reutilizarea Universității din Iași. În urma unui concurs de circumstanțe nefaste, legate de activitatea sa social-politică, Constantin Stere demisionează din funcția de rector exact peste 3 ani – în februarie 1916. La 6 martie 1918 Consiliul profesoral al Facultății de Drept a Universității din Iași decide suspendarea temporară din funcție a profesorului universitar Constantin Stere. Această decizie cu caracter provizoriu nu a mai fost revăzută niciodată și la 1 februarie 1936 Constantin Stere este oficial pensionat din învățământ.

Constantin Stere este o personalitate de notorietate în istoria neamului nostru, care s-a manifestat în viața social-politică, în primul rând, în calitate sa de mare apărător al drepturilor țărănimii și, de aici – de apologet al poporanismului, iar mai apoi – de doctrinar ilustru, promotor devotat și militant activ al țărănismului. A elaborat programul, statutul și doctrina Partidului țărănist. S-a remarcat ca unul dintre cei mai activi și consecvenți luptători politici pentru împrăștierea țărănilor, votul universal, reforma administrativă și consolidarea regimului constituțional democrat în stat. După cum ne vom convinge pe parcursul ulterioarelor publicații, Constantin Stere a fost un ilustru doctrinar

și apărător activ al drepturilor și libertăților omului, prezentul studiu fiind consacrat tocmai acestui aspect, mai puțin cunoscut, al activității științifice a marelui constituționalist.

A deținut cele mai diverse funcții de stat, în a căror exercitare s-a manifestat ca un om de stat cu veritabile convingeri democratice și reformatorii: de la consilier al Consiliului comunal Iași (1898), ajutor de primar Iași (1898), prefect al județului Iași (1907) și până la Președinte al Sfatului Țării din Basarabia (1918). În perioada anilor 1898-1933 a fost ales mai mult de zece ori deputat în Camera deputaților a Parlamentului român, fapt care i-a permis să fie recunoscut ca senator de drept (1934). Fondator, director și colaborator activ la mai multe ziare. Constantin Stere a fost decorat cu distincția de Mare Ofițer al „Coroanei României” (1918).

În timpul primului război mondial a luat o poziție fermă și intransigentă, provenită din convingerile sale politice și sentimentele patriotice, în probleme de strategie geopolitică și militară a României, motiv pentru care a fost ostracizat pe parcursul întregii sale activități social-politice postbelice.

A lăsat urmașilor o inestimabilă ca valoare operă științifică ce ține de domenii de filozofie, drept, filozofia dreptului, istorie politică, istoria constituționalismului, economie politică și numeroase scrieri publicistice.

Înzestrat cu talent literar, Constantin Stere a folosit răgazul, impus savantului și politicianului de către soarta prea puțin prietenoasă, pentru scrierea romanului *În preajma revoluției*. Romanul prin care Constantin Stere s-a afirmat spre sfârșitul vieții și în literatură în calitate de „unul din marii romancieri ai vremii”⁴ s-a bucurat de mare succes la editare (1932) și reeditare. Romanul *În preajma revoluției* este considerat autobiografic, cu toate că autorul însuși respingea categoric orice invocare în acest sens. Deși romanul, după cum s-a exprimat G. Călinescu, „îi zguduia ferestrele sufletului”, autorul lui „respingea cu energie identitatea Stere-Vania Răutu”.⁵ Iată cum redă spusele lui Constantin Stere despre caracterul romanului L. Leoneanu, care a lucrat în calitate de secretar la scrierea romanului: „Acest roman nu este o autobiografie, și nici măcar biografia unui alter ego. Vania Răutu nu sînt eu, iar viața lui intimă nu are nimic comun cu a mea. Este adevărat că am utilizat amintirile mele cum ar face orice scriitor. Dar experiențele mele personale au fost selecționate, condensate, grupate și stilizate, în jurul personajului principal, numai în scop de a da o icoană a realității și fără nici un raport cu persoana mea”.⁶ A picta icoana realității – iată care, de fapt, a fost scopul autorului la scrierea romanului *În preajma revoluției*. Acest scop, fără îndoială, a fost atins. Romanul se impune și astăzi ca o operă de mare valoare artistică.

În pofida vicisitudinilor sorții, Constantin Stere a reușit să înglobeze în viața sa mai multe vieți și destine, ce adesea se excludeau reciproc – de descendent din familie de mari proprietari latifundiași și apărător al drepturilor țărănimii, de profesor universitar și doctrinar politic, de savant și activist politic, de om de stat și reformator democrat convins.

Constantin Stere s-a stins din viață pe data de 26 iunie 1936 la numai 71 de ani, lăsând moștenitorilor un testament moral sub forma unui citat din Republica lui Platon: „Să-ți faci unic judecător, pentru faptele vieții, propria conștiință”.⁷

Ultima scrisoare a lui Constantin Stere, datată cu 14 iunie 1936, era de un conținut foarte laconic:

„Pentru prieteni

Rog fără discursuri la incinerare și fără necroloage sau panegirice în presă. Salutări tuturor!”.⁸

Într-adevăr... Monumentul nemuririi spiritului, întruchipat în opera lui Constantin Stere, era deja înălțat. Și el se ridica mult mai sus decât durerea, încadrând icoana realității, pe care a dorit-o, din tot sufletul, mai plină de dreptate și prosperitate.*

Opera juridică a lui Constantin Stere include patru extrem de prețioase lucrări științifice: *Evoluția individualității și noțiunea de persoană în drept (1897)*, *Introducere în studiul dreptului constituțional (1903)*, *Curs de Drept Constituțional Român (1910)* (litografiat), *Anteproiect de Constituție*, întocmit de Secția de Studii a Partidului Țărănesc cu Expunere de motive de C. Stere (1922). În unele publicații științifice la lucrările cele mai importante cu caracter juridic ale lui Constantin Stere sunt referite ultimele trei opere.¹⁰ Probleme cu caracter juridic și, în special, legate de drepturile și libertățile omului sunt tratate sub diverse aspecte în lucrările sale cu caracter filozofic, economic, social-politic și în publicistică.

Prin opera sa de drept Constantin Stere se impune ca un savant jurist clasic de notorietate europeană, doctrinar și apărător activ al drepturilor și libertăților omului. Lucrările lui Constantin Stere ne împărtășesc

***Notă:** La baza factologică a prezenței, note biografice este pusă lucrarea lui Zigu Ornea *Viața lui Constantin Stere*. Zigu Ornea este, fără îndoială, autorul căruia îi datorăm cea mai amplă și, ceea ce este nu mai puțin important, obiectivă descriere a vieții și activității lui Constantin Stere. La fel au fost consultate: seria de articole aparținând lui Pavel Balmuș cu titlul *Stere Constantin: Reconsiderări, Reconstituiri* publicate în revista *Basarabia* (nr. 1-6 din anul 1999 și nr. 1-3 din anul 2000); articolul lui Neculai Dațcovicici despre Constantin Stere scris pentru *Anuarul Universității* pe anul academic 1935/1936. Vol. XXI (Iași, 1937, p.108-112, Biblioteca AȘ a României); lucrarea lui Iurie Colesnic *Constantin Stere. Documentări politice și inestimabila ca valoare științifică și model de abordare moral-spirituală* lucrare a academicianului Haralambie Corbu *Constantin Stere și timpul său. Schiță de portret psihologic*.⁹

taina unei ilustre gândiri științifice în domeniu de stat și drept. Cugetul său a pătruns adânc în trecuturile civilizației umane, s-a ridicat asupra prezentului existenței sale și a prevăzut viitorul, care, trebuie să recunoaștem, în modelul său social-politic mai rămâne și azi inferior celor imaginate de către Constantin Stere despre un viitor demn al societății umane. Fără îndoială, opera juridică a lui Constantin Stere urmează să fie inclusă în materia de studiu a facultăților de drept. Intellectualitatea noastră juridică este familiarizată la moment, în cel mai bun caz, doar cu două din lucrările juridice ale lui Constantin Stere – *Evoluția individualității și noțiunea de persoană în drept* și *Anteproiect de Constituție*. În ce privește *Introducerea în studiul dreptului constituțional* și *Cursul de Drept Constituțional Român*, acestea sunt aduse pentru prima dată în cadrul prezentului studiu în atenția auditoriului interesat.

Ceea ce constituie caracteristica esențială a operei lui Constantin Stere este complexitatea și profunzimea ideilor expuse, conjugate cu o nestrămutată convingere științifică. Această convingere științifico-morală a autorului clocotește ca o lavă vulcanică în ideile enunțate, lucrările lui emană o energetică intelectuală de-a dreptul incandescentă, iar adevărurile științifice propagate ard aidoma făcliei, care luminează, dar și frige – de altfel, ca majoritatea adevărurilor despre societatea umană.

Marile idei, scrise s-au nescrise, expuse în fața unui vast auditoriu sau într-un cerc restrâns de ascultători, la moment aplaudate furtunos sau denigrate – adevăratele, mărețele idei, indiferent de domeniul căruia aparțin, odată născute, își au viața lor de sine stătătoare și supraviețuiesc în virtutea legii dăinuiri spiritului. Proslăviți sau mai des prigoniți pentru îndrăzneala cugetului se trec din viață autorii acestor idei, vremea macină în pulbere manuscrisele – imprimante materiale ale genialității născătoare de mari idei. Și doar aceste idei se înalță deasupra oamenilor și vremurilor, constituind un univers al lor aparte – cel al cugetului uman superior. Ideile științifice enunțate de către Constantin Stere aparțin, fără îndoială, acestui univers.

Câteodată, fiind redescoperite și străbătând calea înapoi spre ziua de azi, unele idei provenite din trecutul istoric uimesc prin forța adevărurilor veșnic valabile ce le poartă în sine. Spre regret, multe din aceste idei încă mai rămân și astăzi la fel de irealizabile ca în momentul enunțării lor. Posibil, din simplul motiv că acestea țin de veșnicia spiritualității, mereu intangibilă pentru realitatea imediată. Această realitate, adesea împotmolită în crunta dilemă dintre material și spiritual, este deseori forțată de instinctul fatal al supraviețuirii să încline spre material, de parcă piramida lui Cheops ar fi nu un monument universal

al nemuririi spiritului, ci unul consacrat trăinicieii pietrei. Și îndărătnicită să îndreptățească cu orice preț această fatal greșită alegere, realitatea devine adesea foarte dură cu cei care o sfidează și au îndrăzneala de a se ridica prea sus asupra ei, înălțându-se pe culmile gândirii umane. Pare-se, deosebit de nemiloasă e realitatea anume cu marii gânditori, care reușesc în studiile lor să pătrundă în esența firii umane, să definească legitățile dezvoltării societății umane și îndrăznesc să cheme la depășirea imperfecțiunii omniprezente în această societate. Mai devreme sau mai târziu fiecare din acești atlanți ai gândirii umane descoperă, cu o îndârjire intelectuală nestăvilă, că suprema valoare a societății umane este personalitatea umană, iar scopul final al existenței acestei societăți este, de fapt, afirmarea individualității umane ca purtător al valorilor spirituale. Și de cele mai multe ori plătesc pentru curajul de a enunța și încercarea de a impune societății acest adevăr.

Din pleiada unor asemenea mari gânditori, ferm convinși că nimic nu e mai de preț pe lume ca individualitatea umană, face parte, fără îndoială, și Constantin Stere. Dar, spre regret, atât timp cât societatea umană nu este pe deplin convinsă și ea, în integritatea sa, de temeinicia acestui adevăr, el nu întotdeauna este pus ca principiu la baza organizării și funcționării ei. Din acest motiv a enunța asemenea idei, a propaga asemenea convingeri și a acționa în conformitate cu ele este adesea, din păcate, un lux moral și intelectual aproape impermisibil. Constantin Stere era conștient de acest fapt și părea că explicând, aproape îndreptățindu-se pentru felul său de a gândi și a se manifesta în toate domeniile vieții, își întreba semenii într-un discurs parlamentar: „Dar dacă un demon nu-mi îngăduie popularitatea ce aş putea atât de ușor câștiga prin câteva tirade și câteva poze – un demon care mă stăpânește cum îl stăpânea pe Socrate – demonul convingerii – a cărui tiranie îmi impune cuvintele ce vi le spun? Puteți să apreciați cum voiți, dar cu ce drept voiți să mă puneți în imposibilitatea de a vorbi?”.¹¹ În continuarea discursului a doua zi Constantin Stere declara: „...am știut să plătesc prin persoana mea convingerile mele”.¹² Istoria vieții sale vine să confirme că a făcut-o cu multă demnitate umană, destoinică de numele celui care cunoștea mai bine ca oricine valoarea individualității umane.

Activitatea social-politică, pentru care Constantin Stere avea, fără îndoială, multă vocație și în cadrul căreia a pornit întotdeauna de la principiile sale moral-politice și științifice nestrămutate, i-a lăsat prea puțin timp pentru creație științifică. Nu se poate spune că soarta acestei creații, în special a operei juridice, a fost una prea fericită. Lucrarea fundamentală în domeniu – *Curs de Drept Constituțional Român*, spre regret, nu a fost publicată și s-a păstrat doar sub forma unor notițe litografiate

după stenograma Cursului, realizată de către un student, care a audiat Cursul. Latinii afirmă că nu numai oamenii au soarta lor, ci și cărțile: „Habent sua fata libelli” – „Cărțile au soarta lor” (lat.) La fel de regretabil este și faptul că soarta prea puțin mărinimoasă nu a oferit savantului timpul necesar scrierii și susținerii unei teze de doctorat – lucru, pe care Constantin Stere spera să-l facă.¹³ Explicația adusă în acest sens de Constantin Stere însuși este de un realism cuceritor de simplu și cutremurător de trist: „Speranțele acestea nu s-au realizat: nimeni nu e stăpîn pe împrejurările vieții sale”.¹⁴ Cunoscând calea plină de dramatism a vieții lui Constantin Stere nu poți să nu rămâi profund întristat de conștiința faptului că în cazul lui Constantin Stere realitatea dură sau, după cum se exprimă însuși Constantin Stere, unele „împrejurări ale vieții” nu numai au știrbit din fericirea unui destin omenesc, dar au fost vitrege și împlinirii unui ilustru destin științific, împiedicând mult afirmarea unui nume de o notorietate științifică europeană – Constantin Stere, a cărui operă juridică s-a ridicat, fără doar și poate, la culmile înălțimilor savante. Iar timpul ne dovedește că soarta operei juridice a lui Constantin Stere este cu desăvârșire împlinită, fapt asupra căruia ne vom convinge pe parcursul următoarelor publicații.

Note:

¹ *A se vedea:* I. Guceac. *Constantin Stere – o ilustră figură și mare doctrinar în materia dreptului constituțional* // Constantin Stere – 140 ani de la naștere. Materialele conferinței științifice internaționale. – Chișinău, 2005, p. 116, 118-119.

² *A se vedea:* C. Călinoiu, V. Diculescu. *Drept constituțional și instituții politice*. – București: Lumina LEX, 2005, p. 30, 35.

³ *A se vedea:* I. Muraru, S. Tănăsescu. *Drept constituțional și instituții politice*. – București: Lumina LEX, 2002, p. 20.

⁴ Z. Ornea. *Viața lui Constantin Stere*. – Chișinău, 2005, vol. II, p. 569.

⁵ G. Călinescu. *Patru ore cu d. Constantin Stere* // Adevărul literar și artistic, 6 noiembrie 1932.

⁶ L. Leoneanu. *Portrete literare și politice*. – București, 1935, p. 26.

⁷ *A se vedea:* Z. Ornea. *Op. cit.*, p. 605.

⁸ M. Sevastos. *În memoria lui Constantin Stere* // Adevărul literar și artistic, 5 iulie 1936.

⁹ *A se vedea:* P. Balmuș. *Stere Constantin: Reconsiderări, Reconstituiri* // Basarabia, 1999, nr. 1-6 și 2000, nr. 1-3; articolul lui Neculai Dațovici despre Constantin Stere scris pentru Anuarul Universității pe anul academic 1935/1936. Vol. XXI. – Iași, 1937, p. 108-112; I. Colesnic. *Constantin Stere. Documentări politice*. – Chișinău, 2002; H. Corbu. *Constantin Stere și timpul său. Schiță de portret psihologic*. – Chișinău, 2005.

¹⁰ *A se vedea:* I. Guceac. *Op. cit.*, p. 118.

¹¹ Cuvîntare din 15 decembrie 1915. – În: Constantin Stere. *Publicistică*. – Chișinău, 2006, p. 350.

¹² *Ibidem*, p. 375.

¹³ Constantin Stere. *Curs de Drept Constituțional Român*, 1910 (Litografiat), Biblioteca Academiei de Științe a României, p. 173.

¹⁴ Constantin Stere. *Introducere în studiul dreptului constituțional*. Partea I. *Prefață*. – Iași, 1903.

PROTECȚIA ÎMPOTRIVA DISCRIMINĂRII ÎN PROCESUL REALIZĂRII DREPTULUI LA ÎNVĂȚĂTURĂ

Teodor CĂRNAȚ,
doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

Recenzent: **Ion GUCEAC,**
doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)

SUMMARY

The right to education includes the guarantee of: primary compulsory education; a free and accessible education to all; general secondary education accessible and free to all; higher education accessible to all, in full equality; material needs for carrying out a modern and efficient education process (competent teachers, laboratories, libraries, educational materials, etc.). All these imply correlative and firm obligations of the State for the development of all the levels of education, in order to ensure an appropriate system of grants, and improving the material conditions of teaching staff.

Dreptul la învățătură cuprinde în conținutul său dreptul persoanei de a i se asigura: învățământul primar obligatoriu, gratuit și accesibil tuturor; învățământul secundar generalizat, accesibil tuturor și gratuit; învățământul superior accesibil tuturor, în deplină egalitate; garanțiile materiale necesare desfășurării unui proces de învățământ modern și eficient (cadre didactice competente, laboratoare, biblioteci, materiale didactice ș.a.). Toate acestea implică obligații corelative și ferme din partea statului pentru dezvoltarea rețelei școlare la toate nivelurile de învățământ, pentru asigurarea unui sistem adecvat de burse, pentru ameliorarea condițiilor materiale ale personalului didactic.¹

În conținutul dreptului la învățătură se include și libertatea părinților de a alege pentru copiii lor alte instituții de învățământ decât cele ale autorităților publice, dar conform normelor minime pe care le poate prescrie sau aproba statul în materie de educație, și de a asigura educația religioasă și morală a copiilor lor în conformitate cu propriile convingeri.

Școala este instituția socială fundamentală care poate favoriza începutul schimbării ideologiilor, punând accent pe educația în spiritul egalității de șanse și de tratament pentru toți oamenii în toate sferile vieții sociale. Școala este o instituție socială profund marcată de norme, stereotipuri și ideologii de gen, ceea ce face ca modelele de gen transmise de ea să fie foarte importante pentru plasarea și integrarea individului în societate.²

Majoritatea instrumentelor internaționale în domeniul drepturilor omului obligă statele să asigure

egalitatea în privința accesului la educație și calitatea procesului de învățământ. Constituția Republicii Moldova asigură accesul universal la educație,³ iar Legea învățământului prevede accesul egal la învățământul de toate nivelurile, indiferent de sex, vârstă, afiliere politică sau religioasă, origine națională sau socială sau de existența antecedentelor penale.⁴ În același timp, Legea cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați interzice discriminarea directă și indirectă în domeniul educației. Noțiunea de discriminare directă include acțiunile discriminatorii bazate pe graviditate și maternitate, interzicându-se, astfel, discriminarea în baza criteriului maternității în instituțiile de învățământ.⁵

În sensul Convenției UNESCO privind lupta împotriva discriminării în domeniul învățământului, cuvântul „învățământ” se referă la diverse tipuri și diferite grade de învățământ, cuprinzând accesul la învățământ, nivelul și calitatea acestuia, precum și condițiile în care este realizat.⁶

În partea dispozitivă, Convenția susține angajamentul statelor-părți de a abroga toate prevederile legislative și administrative și de a elimina toate practicile administrative care antrenează o discriminare în domeniul învățământului. Ele se angajează să ia măsurile necesare, la nevoie – pe cale legislativă, pentru a nu exista nici o discriminare în ceea ce privește admiterea elevilor în instituțiile de învățământ, iar străinilor rezidenți pe teritoriile lor – pentru a avea acces la învățământ în aceleași condiții cu propriii cetățeni. Printre aceste măsuri se numără: obligativitatea și gratuitatea învățământului elementar, generalizarea

învățământului secundar și posibilitatea pentru toți de a urma cursurile acestui învățământ; accesul la învățământul superior în condiții de deplină egalitate și în funcție de capacitatea fiecăruia.

În general, comercializarea marcantă a educației superioare prestate de instituțiile publice a limitat drastic accesul tinerilor din familii sărace la studii superioare. În Republica Moldova există inechități marcante în ce privește accesul la educație. Copiii proveniți din familii sărace intră mai târziu în sistemul educațional. Pe parcurs, performanțele lor relative se înrăutățesc și aceștia abandonează sistemul cel mai devreme, trecând doar prin treapta studiilor primare.

Dacă la vârsta de 7-15 ani decalajele de înmatriculare, deși existente, sunt relativ mici, la 16-18 ani rata de cuprindere în educație a copiilor proveniți din chintila I este deja de 2 ori mai mică decât la cei din chintila V, iar la 19-24 ani este aproape de 8 ori mai mică. Motivul principal al scăderii înmatriculării este de natură financiară. Din cauza veniturilor mici, populația din mediul rural are acces mult mai redus la diferite niveluri de educație comparativ cu cea din mediul urban. Astfel, chiar cea mai bogată chintilă din mediul rural are un acces mai redus la educația preșcolară decât cea mai săracă chintilă din mediul urban (32% față de 38%).⁷

În mediul rural, numai 3% din tinerii cu vârsta de 19-25 de ani din prima chintilă au acces la studii superioare, comparativ cu 35% din cei aparținând celei mai înstărite chintile. Decalajele dintre cheltuielile gospodăriilor casnice pentru educație sunt foarte mari: cea mai săracă chintilă din mediul rural alocă pentru educație doar 0,3% din bugetul familial față de 2,2% alocate de chintila mai bogată din mediul urban.⁸

Suntem de părere că în Republica Moldova există *de facto* o problemă de segregare în învățământul școlar: există școli în satele de romi frecventate în principal (sau în exclusivitate) de copiii romi. În aceste școli resursele sunt și mai slabe, condițiile materiale mai austere și lipsa de învățători calificați mai acută decât oriunde în restul țării. Din aceste motive, nivelul de școlarizare a copiilor romi este în general foarte scăzut și doar foarte puțini elevi absolvesc ciclul secundar, numărul celor care urmează învățământul superior fiind și mai redus. În mod evident, aceasta are un impact negativ asupra viitorului lor, mai ales în ceea ce privește accesul la piața muncii.⁹ Statul trebuie să mențină și să sporească eforturile pentru a asigura egale șanse pentru copiii romi în accesul la educație și mai ales de a continua studiile la nivel mai înalt. În prezent, procentul analfabeților în rândul romilor din Moldova a atins cota de 21%.¹⁰

În conformitate cu prevederile Convenției privind Drepturile Copilului¹¹, scopul educației trebuie să fie dezvoltarea personalității copilului, a talentelor, abilităților mintale și fizice în cea mai deplină măsură. Educația trebuie să pregătească copilul pentru o viață adultă activă într-o societate liberă și să promoveze respectul pentru părinții copilului, identitatea lui culturală, limbă și valori, precum și pentru originea și valorile culturale ale altor naționalități.¹² În ceea ce ține de educația religioasă, aceasta trebuie să rămână la discreția părinților, deoarece, conform opiniei publice, studiul religiei ortodoxe în învățământul școlar reprezintă pentru 51% din respondenți o discriminare și doar 42% sunt de acord cu studiul acestei discipline în învățământul școlar, 7% abținându-se să-și exprime opinia.¹³ În continuarea aceluiași document, la care Republica Moldova a aderat deja, se subliniază că „în statele în care există minorități etnice, religioase sau lingvistice sau persoane de altă origine, copilului aparținând unei asemenea minorități sau copilului de altă origine nu i se va nega dreptul de a se bucura de cultura sa, de a profesa și practica religia sa sau de a utiliza limba sa alături de alți membri ai grupului din care face parte”.¹⁴

Pentru statele multinaționale, din categoria cărora face parte și Republica Moldova, este extrem de important ca educația copiilor la toate etapele educaționale, începând cu cea preșcolară, să fie orientată spre cultivarea respectului pentru „identitatea culturală, limbă și valori, pentru valorile naționale ale țării în care copilul trăiește, ale țării de unde își trage originea și pentru civilizațiile care diferă de civilizația proprie”.¹⁵

Potrivit datelor Ministerului Educației și Tineretului al Republicii Moldova, la momentul actual în țara noastră funcționează 47 universități și 60 colegii, dintre care 32 și, respectiv, 17 sunt private. Ca și la etapele precedente, instruirea în instituțiile de învățământ superior se efectuează, de regulă, în limbile română și rusă, iar în limbile minorităților naționale instruirea este organizată la facultățile respective de filologie și la facultățile de pedagogie preșcolară și primară.

La propunerea conducerii Găgăuziei, pe teritoriul Gagauz-Yeri a fost creată Universitatea de Stat din Comrat, unde instruirea se efectuează în fond în limba rusă, iar la inițiativa comunității bulgare și a autorităților raionale din Taraclia a fost instituită Universitatea de Stat din Taraclia. Considerăm că scopul deschiderii acestor universități nu a fost atins, deoarece ele trebuie să contribuie la integrarea tinerilor acestor minorități în comunitatea în care trăiesc, și nu în cea din Federația Rusă. Mai mult decât atât, banii

pentru administrarea acestor universități sunt alocăți din bugetul de stat al Republicii Moldova, de aceea ele trebuie să pregătească, în limba de stat, specialiști pentru necesitățile republicii, așa cum sunt pregătiți specialiștii din Federația Rusă, Ucraina, Turcia, Bulgaria. La fel, se observă o discriminare la înmatricularea persoanelor care au absolvit liceele cu predare în limba de stat, deoarece concursul de înmatriculare pentru ele este mult mai dificil față de concursul de înmatriculare la universități pentru persoanele care au absolvit liceele cu predare în limba rusă. În plus, tinerilor care au absolvit liceele cu predare în limba de stat le este interzis să se înmatriculeze în grupele cu predare în limba rusă, unde concursul este mai mic. În așa fel, tinerii minorităților: bulgari, găgăuzi, ucraineni, bulgari, pot depune documentele de înmatriculare atât la universitățile din Taraclia, Comrat, unde predarea este în limba rusă, și nu în limba minoritară și limba de stat, cât și la alte universități, unde există grupe cu predare în limba rusă.

Reieșind din cele relatate mai sus, considerăm că aderarea Republicii Moldova la Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare va contribui la promovarea limbilor minoritare în sistemul învățământului superior. Legislația națională la acest capitol este în concordanță cu prevederile Cartei. Introducerea studierii limbilor minoritare cel puțin ca disciplină a învățământului universitar (art. 8 (e), ii), iii)), în primul rând în universitățile pedagogice și cu profil cultural, la facultățile de politologie și administrație publică, va facilita considerabil funcționarea mai largă a acestor limbi.

Educația interculturală este un proces educațional care mijlocește cunoașterea istoriei culturii proprii – pe de o parte, și înțelegerea altor culturi – pe de altă parte. Educația interculturală dezvoltă simțul justeței, solidarității și toleranței, duce la înțelegerea și respectarea varietății socioculturale care devine tot mai profundă și creează posibilități pentru înțelegerea diferitelor moduri de viață, gândire și percepere a lumii. Ea afectează nu numai sfera cunoștințelor, ci și, mai presus de toate, sfera competenței și atitudinilor. Carta europeană a limbilor obligă Părțile „să facă aranjamentele necesare pentru a asigura predarea istoriei și culturii reflectate de limba regională sau minoritară” (art. 8(g))

Art. 8(g) al Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare cheamă statele-membre „să întreprindă măsurile necesare pentru a asigura predarea istoriei și culturii reflectate de limba regională sau minoritară”. Raportul explicativ (par. 86) denotă că aceste limbi sunt legate de istoria și tradițiile regiunii sau de istoria

și tradițiile minorităților naționale și constituie o parte componentă a patrimoniului european. Mesajul, conform căruia statele nu trebuie să neglijeze contribuția minorităților la societatea generală, este echivoc și oferă o direcție generală pentru curriculumul educațional. Iată de ce este important ca și nevorbitorii acestor limbi să aibă acces la ele.

În prezent, reforma predării istoriei a devenit o problema politică sensibilă, în special datorită conexiunilor cu identitatea națională. Noile manuale au atras critici din partea multor istorici și oameni politici, urmate de proteste și demonstrații la începutul anului școlar în septembrie 2006. Noile manuale au fost criticate pe motiv de favoritism politic și de negare a adevărului istoric al identității românești, și chiar de promovare a sentimentelor antiromâne. O altă problemă legată de conținutul manualelor de istorie este lipsa de referințe la istoria și cultura minorităților etnice.¹⁶ Astfel, în privința predării istoriei, standardele internaționale impun, pe de o parte, „neizolarea predării limbilor regionale sau minoritare de contextul lor cultural”, deoarece „aceste limbi sunt deseori legate de o istorie aparte și de tradiții specifice”¹⁷, iar, pe de altă parte, predarea istoriei statului cu luarea în calcul a tuturor componentelor populației sale. În statele multiculturale ca Republica Moldova asemenea măsuri sunt, fără îndoială, „potrivite” în vederea promovării cunoștințelor despre minoritățile care conlocuiesc în cadrul aceleiași societăți. În mod reciproc, în cadrul procesului educațional minoritățile trebuie să ia cunoștință de istoria și cultura majorității.

Cultura ucrainenilor, găgăuzilor, bulgarilor, a altor minorități etnice ale Moldovei nu își găsește reflectare în programele școlare la nici una dintre discipline (nici la literatură, nici la muzică etc.), iar sărbătorile și tradițiile lor naționale sunt, de regulă, trecute sub tăcere în cadrul procesului educațional în școală.

Pornind de la cele expuse, considerăm necesar ca în sistemul de educație să fie întreprinse măsuri concrete pentru respectarea „interculturalității și pluralismului”¹⁸, „stabilirea de relații culturale cu alte grupuri din respectivul stat folosind limbi diferite”¹⁹ și „pentru a încuraja crearea unui climat general de toleranță, înțelegere reciprocă, respect și cooperare în rândul minorităților care locuiesc pe teritoriul Moldovei”.²⁰ În cadrul sondajului public efectuat, la întrebarea cu privire la faptul cunoașterii sau nu a istoriei și culturii romilor, majoritatea respondenților (62%) au răspuns că nu cunosc nimic și doar 23% au spus că știu câte ceva despre cultura și istoria romilor, 15% s-au abținut să dea o apreciere.²¹ Având în vedere că această activitate este în deplină concordanță cu

cerințele art. 8 par.1(g) al Cartei europene a limbilor regionale și minoritare, considerăm că asumarea obligațiilor prevăzute în documentul de ratificare va facilita acest proces și va contribui la promovarea multiculturalității în țara noastră.

Suntem de părere că Republica Moldova trebuie să-și orienteze eforturile spre educarea copiilor în spiritul drepturilor omului, axându-le în special asupra problemelor de discriminare. Însă, din programele școlare au fost excluse două cursuri – *Educația civică și Legea și viața*, unde se studiau drepturile omului, valorile democratice și necesitatea de a combate discriminarea. Decizia de excludere intră în contradicție cu Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004-2008. Prin urmare, considerăm că, în scopul implementării Planului național sus-numit, disciplina *Protecția juridică a drepturilor omului*, care să reflecte detaliat problematica drepturilor și a non-discriminării, trebuie să fie predată obligatoriu atât în licee, cât și în colegii și universități. Educarea privind drepturile omului trebuie făcută la toate nivelurile și la toate disciplinele.

Atragem atenția autorităților statale asupra necesității creării unei instituții specializate, precum Ombudsmanul împotriva discriminării, care ar primi plângeri și ar constata discriminările în cadrul sistemului de învățământ. În opinia noastră, sistemul de învățământ din Republica Moldova este discriminatoriu față de persoanele private de libertate, cărora le este limitat accesul la studii, inclusiv la studii superioare.²² Suntem de părere că statul este obligat să asigure dreptul la studii stipulat în Constituție și persoanelor private de libertate, deoarece ele trebuie să fie limitate numai în dreptul la libera circulație, nu și în alte drepturi. Această problemă poate fi soluționată prin organizarea studiilor la distanță. În cadrul instituțiilor de învățământ se întâlnesc și cazuri de hărțuire sau violență. Conform sondajului public, 36% din respondenți au spus că actele de hărțuire sau/și violență în cadrul instituțiilor de învățământ se comit în majoritatea cazurilor de profesori față de studenți, iar 48% din respondenți menționează că astfel de cazuri nu se produc.²³

Propunem autorităților statale responsabile de politica educațională să ia măsurile necesare pentru excluderea din manuale a tuturor materialelor discriminatorii și care încurajează rasismul, stereotipurile, intoleranța față de orice grup minoritar. Proiectul de Lege cu privire la non-discriminare interzice și sancționează discriminarea la orice etapă a procesului educațional, cum ar fi: admiterea, recrutarea, inclusiv a studentelor gravide; tratamentul și serviciile acordate studenților; măsurile disciplinare; educația

fizică și atletismul; programele academice; ajutorul financiar și bursele; cazarea; aprecierea cunoștințelor; instruirea profesională; consilierea; recrearea. În sfera de protecție contra discriminării în domeniul educației trebuie să intre atât studenții, profesorii, persoanele angajate, cât și părinții. Aceasta reiese din art. 35 al Constituției Republicii Moldova, care prevede dreptul părinților de a lua decizii independente la educația copiilor lor.²⁵ La fel, proiectul de Lege cu privire la non-discriminare sancționează acțiunile persoanelor care împiedică accesul unei persoane sau al unui grup de persoane la sistemul de educație de stat sau privat, inclusiv la admiterea sau la înscrierea în instituțiile de învățământ și la evaluarea ori examinarea cunoștințelor, din cauza apartenenței acestora la o anumită rasă, naționalitate, sex, origine etnică, cetățenie, origine socială, religie, din cauza convingerilor, educației, limbii, opiniilor, apartenenței politice, stării de sănătate, vârstei, orientării sexuale, stării civile, stării materiale, unei boli cronice necontagioase, infecției cu HIV/SIDA. Se pedepsește și solicitarea unor declarații doveditoare a apartenenței persoanei la o anumită etnie, care să condiționeze accesul ei la educație în limba maternă.

Organele de administrare publică centrală și locală sunt obligate să ia măsurile necesare pentru a nu admite vreo segregare în instituțiile de învățământ, iar conducerea instituției de învățământ urmează să întreprindă acțiuni efective pentru a preveni orice formă de discriminare la locul de învățământ venită de la oricare parte implicată în procesul educațional (personalul pedagogic sau nepedagogic, elevi, studenți).

Conducerea instituției de învățământ trebuie să aducă la cunoștința corpului didactic, celui auxiliar și elevilor/studentilor Legea cu privire la non-discriminare și toate prevederile cu referire la protecția împotriva discriminării, inclusiv prin afișarea ei într-un loc accesibil și vizibil. În cazul în care conducerea instituției de învățământ a primit o plângere de la un student, care se consideră subiect al hărțuirii din partea personalului didactic, celui auxiliar și a elevilor/studentilor, ea este obligată să desfășoare, imediat, o investigație și să ia măsurile necesare pentru a opri hărțuirea, precum și să impună o sancțiune disciplinară. La fel, instituțiile de învățământ trebuie să ia măsurile adecvate pentru a asigura egalitatea șanselor pentru exercitarea eficientă a dreptului la educație a persoanelor cu dizabilități, cu excepția cazurilor în care astfel de măsuri sunt excesiv de iraționale și ar impune piedici serioase instituției. În caz de neîndeplinire a obligației de a examina plângerile primite de la persoana care se consideră

subiect al hărțuirii, conducerea instituției de învățământ va purta răspundere pentru discriminarea ce are loc în instituția de învățământ respectivă din partea unui funcționar administrativ, profesor sau student.

Persoanele care oferă instruire, precum și cele care editează manuale și materiale educaționale sunt obligate să prezinte informațiile și să aplice metodele de educație astfel încât să asigure depășirea stereotipului privind rolul femeilor și bărbaților în sferile vieții publice și familiale, a prejudecăților negative referitoare la grupurile rasiale, etnice și religioase, la persoanele cu dizabilități, precum și să promoveze principiile toleranței.

Grădinițele de copii, școlile, liceele, colegiile și universitățile trebuie să includă în curriculumul lor educațional planuri de educație pe probleme de egalitate între oameni indiferent de rasă, naționalitate, sex, origine etnică, cetățenie, starea sănătății, origine socială, religie, convingeri, educație, limbă, opinii, apartenență politică, dizabilitate, vârstă, orientare sexuală, stare civilă, stare materială, boală cronică necontagioasă, infecție cu HIV/SIDA. Statul, prin intermediul instituțiilor de învățământ și educație, la care se atribuie și instituțiile de învățământ și educație ale organelor afacerilor interne, militare, de securitate etc., trebuie să întreprindă acțiuni afirmative de promovare a participării echilibrate a femeilor și bărbaților la exercitarea profesiilor specifice unde se atestă suprareprezentarea persoanelor de un anumit sex.

Note:

¹ *A se vedea:* T. Cârnaț, *Protecția juridică a drepturilor omului*. – Chișinău, 2003, p. 87.

² *A se vedea:* L. Grunberg, D.O. Ștefănescu, *Manifestări explicite și implicite ale genului în programele și manualele școlare în Școala la răscruce. Schimbare și continuitate în curriculumul învățământului obligatoriu*. Vol. 1. Studiu de impact, lucrare realizată de o echipă de colaboratori ai Centrului Educația 2000, la solicitarea Ministerului Educației și Cercetării / Coordonator L. Vlăsceanu. – București: Polirom, 2002, vol. I, p. 150.

³ Constituția Republicii Moldova, art. 35.

⁴ Legea învățământului, nr. 547 din 21 iulie 1995, art.6 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr. 62-63/692.

⁵ Legea privind egalitatea de șanse între femei și bărbați, art. 2 și 13.

⁶ Adoptată de Conferința generală a Organizației Națiunilor Unite pentru educație, știință și cultură, la 14 decembrie 1960. Intrată în vigoare la 22 mai 1962. Conform dispozițiilor art. 14, România a ratificat Convenția la 20 aprilie 1964 prin Decretul nr. 149, publicat în Buletinul Oficial al României, partea I, nr. 5 din 20 aprilie 1964.

⁷ Republica Moldova: Raport național de dezvoltare umană 2006. Calitatea creșterii economice și impactul ei asupra dezvoltării umane, Chișinău, 2006, p. 13.

⁸ *Ibidem*.

⁹ ECRI: Punctul 112, la al treilea Raport asupra Moldovei: http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ecri/2-country-by-country_approach/moldova/Moldova%20Third%20report%20-%20Moldave.pdf

¹⁰ CERI, Al doilea Raport asupra Republicii Moldova, 28 iunie 2002: http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1%20Decri/2%20Dcountry%20Dby%20Dcountry_approach/moldova/moldova_cbc_2en.asp#P253_45601.

¹¹ Convenția privind Drepturile Copilului a fost adoptată de Adunarea Generală a ONU la 20 noiembrie 1989 // http://legislatie.resurse-pentru-democratie.org/18_1990.php

¹² Convenția privind Drepturile Copilului, art. 29.

¹³ Sondaj public cu privire la experiența și opinia cetățenilor Republicii Moldova privind actele de discriminare, violență și hărțuire // http://www.humanrights.md/rom/index_rom.html

¹⁴ Convenția privind Drepturile Copilului, art. 30.

¹⁵ *Ibidem*, art. 29 (c).

¹⁶ ECRI: Punctul 123 la al treilea Raport asupra Moldovei: http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ecri/2-country-by-country_approach/moldova/Moldova%20Third%20report%20-%20Moldave.pdf

¹⁷ Raportul explicativ la Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare, par. 86.

¹⁸ CELRM, Preambulul, alin. 6.

¹⁹ *Ibidem*, art. 7, par. 1 (e).

²⁰ Comitetul Consultativ privind CCMN, Opinie despre Moldova, adoptată la 1 martie 2002, CM(2002)44 (2 April 2002). Citatul poate fi găsit în nr. 43-44.

²¹ Sondaj public cu privire la experiența și opinia cetățenilor Republicii Moldova privind actele de discriminare, violență și hărțuire // http://www.humanrights.md/rom/index_rom.html

²² Comunicat de presă al CHDOM, referitor la respectarea drepturilor persoanelor private de libertate, 22.01.2008 // http://www.humanrights.md/rom/index_rom.html

²³ Sondaj public cu privire la experiența și opinia cetățenilor Republicii Moldova privind actele de discriminare, violență și hărțuire // http://www.humanrights.md/rom/index_rom.html

CONȚINUTUL STANDARDELOR INTERNAȚIONALE CU PRIVIRE LA MĂSURILE ALTERNATIVE PRIVAȚIUNII DE LIBERTATE

Mariana GRAMA,

doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

Daniel MARTIN,

magistru în drept, lector universitar (USM)

SUMMARY

In the present period of time in Europe we witness the free circulation of goods and persons and it is necessary more than ever the use of some homogeneous juridical regulations, the execution of communitarian sanctions and measures should contribute to the consolidation of international cooperation in the field of criminal law.

In the present article there have been elucidated the international regulations in the field of alternative measures to liberty deprivation and their impact on the national legislation, starting from the idea that this permit the perfection and actualization of the legislative internal framework for the observance of human rights.

Pedepselor privative de libertate, în virtutea impactului deosebit pe care îl are izolarea de societate asupra celui sancționat, în actele internaționale le este acordată o atenție mai substanțială. Sancțiunile, a căror executare nu implică izolarea de societate, numite în actele internaționale *sancțiuni comunitare*, în ultimul timp tot mai des își găsesc reglementarea în documentele internaționale oficiale.

În dreptul internațional, aceste documente sunt numite *standarde internaționale*, fiind definite ca „cele mai generale reguli de comportare în domeniile concrete ale vieții sociale sau norme internațional-juridice care conțin cerințele pe care membrii societății internaționale le înaintează unul față de altul. Mai jos de nivelul determinat de societatea internațională statele convin să nu se coboare”.¹

O trăsătură distinctă a standardelor internaționale privind măsurile alternative privațiunii de libertate o constituie *caracterul lor de recomandare*, ceea ce exclude existența unui mecanism de impunere a respectării standardelor în cauză. Totodată, acestea, fiind elaborate pe parcursul anilor de către diferite organisme internaționale cu o reputație incontestabilă, având la bază experiența mai multor state și a mai multor experți de forță în domeniu, au căpătat o autoritate internațională deosebită, fapt ce le acordă *un rol important în perfecționarea și definitivarea legislației interne a statelor care promovează respectarea drepturilor omului*.

Izvoarele acestor standarde internaționale își găsesc începutul încă în primele congrese ale ONU cu privire la prevenirea criminalității și tratamentul deținuților.

Cronologic, am putea evidenția următoarele **etape de elaborare și definitivare** a standardelor internaționale în domeniul măsurilor alternative privațiunii de libertate.

La Congresul I de la Geneva (1955) cu tema „Instituțiile penitenciare de corectare de tip deschis” au fost examinate probleme ca: definirea conceptului de „penitenciar de tip deschis”; criteriile de selectare a infractorilor ce pot fi deținuți aici; condițiile funcționării lor eficiente; prioritățile sistemului penitenciar de tip deschis. Pe parcursul discuțiilor s-a atras atenția asupra importanței și utilității penitenciarelor, în care condițiile de deținere esențial s-ar deosebi de condițiile din penitenciarele de tip închis și, mai cu seamă, de condițiile din închisori.²

La Congresul II de la Londra (1960) au fost puse în dezbatere probleme ce vizează tratamentul infractorilor liberați din detenție.³

În raportul de la **Congresul III** desfășurat la Stockholm (1965) în cadrul discuțiilor asupra temei „Condamnarea condiționată și alte măsuri extrainstituționale”^{*} s-a afirmat că condamnarea condiționată este o măsură de tratament al infractorilor ce poate fi utilizată foarte flexibil. Deja atunci s-a menționat că această măsură poate fi examinată ca un element principal al politicii penale atât în statele dezvoltate, cât și în cele în curs de dezvoltare. Acolo unde politica penală avea la bază categoriile de pedepse tradiționale (privațiunea de libertate), introducerea

^{*} Prin măsuri extrainstituționale se înțelegeau diferite metode de reacție la comportamentul infracțional fără utilizarea unor instituții de tip închis (închisori, colonii de corecție).

condamnării condiționate a fost un pas important în evoluția sa.⁴

În cadrul următorului congres, **Congresul IV**, care a avut loc la Kyoto în 1970, s-a exprimat speranța privind utilizarea moderată pe viitor a pedepselor penale, în așa fel încât până la urmă să fie pus în detențiune un număr cât mai mic de condamnați.

La **Congresul V** de la Geneva (1975) întrebarea despre alternativele privațiunii de libertate se discuta deja în calitate de subpunct (compartiment) aparte din ordinea de zi. Aici pentru prima dată s-a propus elaborarea unor reguli de comportare cu persoanele condamnate la pedepse neprivative de libertate.⁵ Congresul a desemnat două etape de elaborare a noilor Reguli: la prima etapă era necesar doar de a elucida care sunt aceste măsuri de influență juridico-penală, de a elabora formele de executare a acestora și de a formula principiile lor de bază⁶; la etapa a doua trebuia de trecut la elaborarea textului propriu-zis al acestor Reguli. Condiția obligatorie la întocmirea documentului în cauză era ca toate categoriile de pedepse prevăzute în el să fie alternative privațiunii de libertate.

La **Congresul VI** de la Caracas (1980) un punct separat al ordinii de zi a fost destinat problemei privind deinstituționalizarea sistemului de corecție. Termenul „deinstituționalizare” înseamnă trecerea de la instituții de corecții de tip închis la cele de tip deschis. Unii autori dau o interpretare mai extensivă acestui termen, concepându-l ca un proces de lărgire a sferei de utilizare a măsurilor alternative privațiunii de libertate și de reducere a numărului de sentințe privative de libertate.

Premisele realizării acestui program erau, în opinia participanților la acest congres, următoarele: 1) conturarea unei convingeri în societate că sentința de condamnare este o măsură excepțională și nu una ordinară; 2) determinarea gradului de participare a comunității la realizarea și susținerea programelor concrete de deinstituționalizare; 3) asigurarea acestor programe cu resurse materiale și umane; 4) asigurarea unei aprecieri periodice a influenței acestor programe asupra delincvențelor, sistemelor de corectare și asupra comunității; 5) asigurarea orientării convenite a colaboratorilor sferei de conducere a justiției penale (judecătorii, poliție, procuratură, administrația penitenciarelor) referitor la scopurile și strategiile de instituționalizării.⁷

Alături de cele enumerate, s-a propus de a stimula participarea comunității la aplicarea alternativelor și în lucrul direcționat spre resocializarea infractorilor (delincvenților). În context, a fost propus de a mobiliza toate eforturile pentru informarea comunității despre

avantajele alternativelor pedepsei cu închisoarea și de a contribui la perceperea corectă a acestora.⁸

La **Congresul VII** al ONU de la Milano (1985) privind prevenirea infraționalității și tratamentul infractorilor s-a aprobat Rezoluția nr. 16 privind reducerea numărului de deținuți, alternativele la pedeapsa cu închisoarea și reintegrarea socială a infractorilor.

Către **Congresul VIII** de la Havana (1990) a fost pregătit un raport special despre alternativele pedepsei cu închisoarea și s-a propus proiectul Regulilor minimale standard pentru elaborarea unor măsuri neprivative de libertate. Inițiativa acestui proiect, organizarea unui șir de cursuri și consfătuiri ale experților provenea de la Institutul ONU pentru Asia și Extremul Orient privind prevenirea infraționalității și tratamentul infractorilor cu sediul la Tokyo, ceea ce a făcut ca proiectul să fie prezentat Congresului VIII cu denumirea „Regulile de la Tokyo”.

În rezultatul dezbaterilor intensive și îndelungate, „Regulile de la Tokyo” au fost adoptate de Congresul VIII, fiind aprobate de Adunarea Generală a ONU la 14 decembrie 1990 prin Rezoluția 45/110.

Analizând actele internaționale ce consfințesc standardele internaționale privind măsurile alternative privațiunii de libertate, pot fi desprinse mai multe prevederi de bază.

Așa, actele internaționale în cauză determină **sarcinile** ce sunt fixate de către state în vederea implementării alternativelor. Aceste sarcini sunt formulate în pct. 1 al Regulilor de la Tokyo și în preambulul Recomandării nr. (92) 16 a Comitetului de Miniștri.

Formulând sarcini, standardele determină și **principiile fundamentale** de elaborare a sistemului de pedepse penale al unui stat, care se reduc la următoarele:

1) statele trebuie să aibă în legislația națională un număr suficient de măsuri alternative privațiunii de libertate, elaborate în conformitate cu situația politică, economică, socială și culturală din fiecare țară, adică să fie respectat *principiul suficienței și deplinătății măsurilor alternative privațiunii de libertate*;

2) controlul asupra condamnaților la pedepse neprivative de libertate trebuie să fie realizat numai în măsura în care este necesar pentru a asigura executarea corespunzătoare a acestora și trebuie să se bazeze pe *principiul intervenției minime în viața privată a condamnatului*;

3) aplicând măsura alternativă privațiunii de libertate, instanța de judecată trebuie să ia în considerație, pe cât posibil, necesitățile delicventului din perspectiva

readuceri la viața normală în societate, adică să țină cont de *principiul compatibilității intereselor condamnatului cu interesele societății și ale victimei*;

4) condamnării la măsurile alternative privațiunii de libertate trebuie să se afle în vizorul organelor și instituțiilor competente pe întreaga perioadă de executare a măsurii, la nevoie fiindu-le acordat ajutorul psihologic, social, material;

5) caracterul și termenul măsurilor alternative privațiunii de libertate trebuie să corespundă gravității infracțiunii săvârșite, personalității condamnatului, altor circumstanțe ale cauzei;

6) finanțarea organelor care execută alternativele privațiunii de libertate trebuie să fie asigurată atât de către stat, cât și de organizațiile obștești, adică trebuie urmat *principiul compilării finanțării publice și private la executarea alternativelor privațiunii de libertate*. În același timp, potrivit pct. 42 al Regulilor europene asupra sancțiunilor aplicate în comunitate (în continuare – Regulile europene) autoritatea de executare nu trebuie să depindă nicicând de contribuțiile financiare ale terților;

7) neîndeplinirea de către condamnat a condițiilor și obligațiilor ce rezultă din alternativele privațiunii de libertate nu trebuie să constituie în sine o infracțiune separată și să atragă constrângerea statală suplimentară. În plus, anularea unei măsuri alternative privațiunii de libertate aplicate anterior nu trebuie să atragă obligatoriu aplicarea unei pedepse privative de libertate (pct. 14.3 al Regulilor de la Tokyo, regula 86 a Regulilor europene);

8) alternativele privațiunii de libertate trebuie să aibă cea mai mare semnificație posibilă pentru delincent și să contribuie la dezvoltarea personală și socială necesară delincentului cu scopul de a permite inserția sa socială. Metodele de îngrijire și control vor trebui să fie aplicate în acord cu aceste obiective (regula 55 a Regulilor europene);

9) aplicarea măsurilor alternative privațiunii de libertate trebuie să constituie o parte a tendinței statului spre decriminalizarea și depenalizarea în state a unui șir întreg de infracțiuni, iar izolării trebuie să fie supuși doar infractorii care au comis cele mai grave infracțiuni;

10) obligațiile aplicate condamnaților trebuie să fie nu iraționale, ci socialmente utile și importante, iar aplicarea muncii ca măsură alternativă nu trebuie să aibă drept scop obținerea venitului pentru stat sau o întreprindere.

Standardele internaționale recomandă ca sarcinile și principiile ce se referă la alternativele privațiunii de libertate să fie realizate în **câteva etape**: 1) la etapa

prejudiciară; 2) în procesul examinării în instanța de judecată și 3) la etapa executării sentinței și asigurării influenței educative asupra condamnatului.

Cu referire la *etapa prejudiciară*, Regulile de la Tokyo stabilesc că atunci când se dovedește a fi judicios și compatibil cu sistemul lor juridic, poliția, parchetul sau alte servicii însărcinate cu justiția penală sunt abilitate să abandoneze urmărirea, dacă consideră că nu este necesar să se recurgă la o procedură judiciară având ca scop protecția societății, prevenția crimei sau promovarea respectării legii sau a drepturilor victimelor. În fiecare sistem juridic vor fi fixate criteriile pentru a determina dacă este convenabilă abandonarea urmărilor sau hotărârea procedurii de urmat. În caz de infracțiune minoră, ministerul public poate impune, dacă este cazul, măsuri neprivative de libertate. Din aceasta rezultă că standardele internaționale recomandă rezolvarea extraprocesuală și extrajudiciară a abaterilor minore, chiar dacă ele sunt prevăzute în calitate de infracțiuni în sistemul penal al statului. Cu siguranță, acestea pot fi utilizate în scopul protecției intereselor societății sau ale victimei și nu doar în vederea respectării drepturilor delincentului. Detenția provizorie nu poate fi decât o măsură de ultimă instanță în procedurile penale, iar măsurile de înlocuire a detenției provizorii sunt folosite din momentul în care aceasta devine posibil. Detenția provizorie nu trebuie să dureze mai mult decât este necesar pentru a asigura buna desfășurare a procesului penal și necesită a fi administrată cu umanitate și în deplinul respect al demnității persoanei (pct. 5, 6 ale Regulilor de la Tokyo).

Cu privire la *procedura judiciară*, standardele recomandă ca aceasta să fie cât se poate de imparțială. Instanța de judecată este obligată să examineze informația și recomandările parvenite de la diferite organe care ar putea avea atribuție la procedura pronunțării sentinței, factorii, circumstanțele care ar putea influența aplicarea unei sancțiuni nelegate de izolarea de societate. În același timp, potrivit pct. 8.1. al Regulilor de la Tokyo, autoritatea judiciară, având la dispoziție un arsenal de măsuri neprivative de libertate, va ține cont în hotărârea sa de nevoia de reintegrare a delincentului, de protecția societății și de interesele victimei. Standardele recomandă elaborarea și aplicarea următoarelor tipuri de sancțiuni a căror executare nu este legată de izolarea de societate: 1) sancțiuni orale, cum sunt: admonestarea, muștrarea, avertismentul; 2) menținerea în libertate înaintea hotărârii tribunalului; 3) pedepse ce privează de drepturi; 4) pedepse economice și pecuniare, cum sunt amenda și zi-amenda; 5) confiscarea și exproprierea; 6) restituirea către

victimă sau indemnizarea acesteia; 7) condamnarea cu amânarea sau suspendarea pedepsei; 8) probațiunea și supravegherea judiciară; 9) pedepse cu munca în interes general; 10) trimiterea într-un așezământ de tip deschis; 11) arestul la domiciliu; 12) oricare alt tratament în domeniul liber; 13) o combinație din aceste măsuri (pct. 8.2 al Regulilor de la Tokyo).

Recomandarea nr. R (92) 16, fără a prevedea tipuri concrete de sancțiuni alternative, stabilește unele trăsături ale acestora, printre care:

1) condițiile și obligațiile sancțiunilor și măsurilor aplicate în comunitate trebuie să fie definite de dispozițiile legale;

2) natura și durata sancțiunilor și măsurilor comunitare trebuie să fie proporționale gravității infracțiunii;

3) nici o sancțiune sau măsură comunitară care restrângere drepturile civile sau politice ale delincventului nu trebuie să fie creată sau impusă dacă aceasta este contrară normelor acceptate de comunitatea internațională cu privire la drepturile și libertățile fundamentale ale omului;

4) o sancțiune comunitară poate fi aplicată cu acordul prealabil obținut al condamnatului;

5) nici o sancțiune sau măsură aplicată în comunitate nu trebuie să fie de o durată nedeterminată, durata acesteia fiind prevăzută de lege. Concomitent, termenul alternativei privațiunii de libertate poate fi redus atunci când delincventul a răspuns favorabil la aceasta (pct. 11.2 al Regulilor de la Tokyo).

În principiu, aceste trăsături ale sancțiunilor comunitare sunt respectate și în legislația Republicii Moldova.

Spre exemplu, potrivit alin. (8) art. 90 C. pen. RM, condamnarea cu suspendarea condiționată a executării pedepsei care reprezintă, după cum am menționat deja, o alternativă privațiunii de libertate, poate fi întreruptă, dacă după cel puțin o jumătate din termenul de probă condamnatul a dat dovadă de comportare corectă și exemplară.

Enunțând trăsăturile de bază ale alternativelor privațiunii de libertate, comunitatea europeană a mers mai departe și prin Recomandarea 22 (2002), urmând exemplul Regulilor de la Tokyo, a specificat posibilele variante ale sancțiunilor comunitare. Unele din ele sunt asemănătoare cu alternativele prevăzute de Regulile de la Tokyo, altele conțin elemente de originalitate, printre care merită a fi menționate următoarele: medierea victimă-infractor, supravegherea sporită a anumitor categorii de infractori, limitarea libertății de deplasare prin ordine de interdicție sau monitorizare electronică.

Etapei executării sancțiunilor comunitare standardele îi acordă o atenție deosebită, deoarece de corectitudinea și exactitatea respectării normelor în cauză depinde în final realizarea scopurilor pe care le urmărește statul prin sancționarea infractorului.

Analiza standardelor cu referire la faza executării sancțiunilor comunitare ne face să evidențiem următoarele **cerințe**: 1) înaintate față de organele care execută sancțiunea; 2) înaintate față de participanții la procesul execuțional-penal, adică față de personal și alte persoane care participă la executarea sancțiunii; 3) înaintate față de însuși procesul de corectare a condamnatului, adică față de condițiile și mijloacele influenței educative aplicate condamnatului, cerințe referitoare la supravegherea celui condamnat.

O atenție deosebită standardele acordă persoanelor care participă la executarea măsurilor comunitare. Standardele delimitează personalul calificat, voluntarii și participarea colectivității la lucrul cu condamnații. Regulile europene menționează despre participarea comunitară la care atribuie persoanele private, organismele, serviciile publice și private interesate de executarea sancțiunilor comunitare.

Recomandarea 22 (2002) specifică, cu referire la participarea comunitară, că serviciile de aplicare trebuie să coopereze activ cu comunitățile locale, implicând persoanele alese din cadrul comunității în supravegherea infractorilor. Cu referire la Republica Moldova, aceasta poate avea loc prin atragerea la lucrul cu condamnații a organizațiilor obștești. În același timp, pentru eficientizarea antrenării comunității în lucrul cu condamnații față de care au fost aplicate diferite măsuri alternative privațiunii de libertate, propunem *de lege ferenda* instituirea pe lângă organele de executare a alternativelor privațiunii de libertate a unor inspecții obștești care să contribuie la supravegherea condamnatului la măsuri alternative privațiunii de libertate, dar și să participe la reinserția lui socială.

Procesul de corectare a condamnatului prin aplicarea sancțiunilor comunitare, potrivit standardelor, include **elaborarea următoarelor forme și etape de realizare**: reglementarea condițiilor executării; elaborarea programelor de corectare; cooperarea condamnatului cu organele de executare; consfințirea statutului juridic al celui condamnat; supravegherea condamnatului.

Potrivit regulii 55 a Regulilor europene, executarea sancțiunilor comunitare va trebui concepută astfel încât ele să aibă cea mai mare semnificație posibilă pentru delincvent, în același rând să contribuie la dezvoltarea personală și socială a delincventului cu scopul de a permite reinserția lui socială.

O garanție a corectării condamnatului prin aplicarea sancțiunilor comunitare o constituie faptul că ele se aplică cu *obținerea prealabilă a acordului condamnatului*.

Potrivit pct. 13.1 al Regulilor de la Tokyo, tratamentul condamnaților se asigură prin metode individuale, terapia de grup, aplicarea programelor de tratament specializat. Tratamentul se asigură de către specialiști având pregătirea necesară și o experiență practică corespunzătoare, ținându-se cont de particularitățile personale ale condamnatului, nivelul de dezvoltare, interesele acestuia, precum și de circumstanțele care au condiționat comiterea infracțiunii.

Eficacitatea programelor de corectare depinde în mare măsură de cooperarea condamnatului cu organul de executare. Potrivit regulii 31 a Regulilor europene, *o sancțiune comunitară nu trebuie să fie impusă decât dacă există siguranță în condițiile și obligațiile atribuite condamnatului și în voința acestuia de a coopera și de a le respecta*. În caz contrar, executarea sancțiunilor comunitare va fi imposibilă, fapt care poate atrage după sine comutarea lor cu alte sancțiuni, inclusiv privative de libertate. În acest scop, înainte de începerea executării sancțiunii, condamnatul trebuie să fie informat, dacă este cazul – în scris, într-o manieră clară și în limba pe care o înțelege, despre natura sancțiunii și despre scopul urmărit, precum și despre condițiile și obligațiile care urmează a fi respectate. Totodată, condamnatul trebuie să fie implicat în procesul de luare a deciziilor în materie de executare, în acest sens garantându-se în careva măsură respectarea intereselor lui. Consimțământul condamnatului nu poate avea drept consecință privarea lui de vreunul din drepturile fundamentale.

Statutul juridic al condamnatului constă dintr-un șir de garanții prevăzute de standarde care au drept scop să faciliteze corectarea condamnatului și, în final, reinsertia lui socială. La aceste garanții putem atribui următoarele:

- ✓ dreptul la garantarea demnității umane a celui condamnat;
- ✓ dreptul la respectarea vieții private atât a celui condamnat, cât și a membrilor familiei lui;
- ✓ dreptul de a depune la instanța de judecată plângeri în legătură cu executarea măsurilor neprivative de libertate;
- ✓ dreptul la confidențialitate strictă a dosarului personal al condamnatului;
- ✓ interdicția de a restricționa drepturile condamnatului în măsură mai mare decât aceasta este prevăzut în sentința de condamnare;

✓ interzicerea de a desfășura expertizele medicale sau psihologice asupra celui condamnat sau de a-l supune riscului de a i se aduce daune fizice sau morale.

Recomandarea nr. R (92) 16 completează aceste garanții cu altele:

- ✓ dreptul condamnatului la asistență juridică;
- ✓ interzicerea oricărui tip de discriminare la executarea sancțiunilor comunitare;
- ✓ dreptul de a beneficia de sistemul existent de protecție socială;
- ✓ dreptul de a cunoaște modul și condițiile de executare a sancțiunilor comunitare.

Putem menționa cu satisfacție că *aceste garanții sunt consfințite expres și în legislația națională*, fiind prevăzute în art. 166 din Codul de executare al Republicii Moldova.⁹

Supravegherea condamnatului se asigură, pe de o parte, în scopul realizării prevenției speciale, iar, pe de altă parte, în scopul asigurării executării corespunzătoare a sancțiunii aplicate.

Potrivit pct. 10.1 al Regulilor de la Tokyo, supravegherea are ca obiect reducerea cazurilor de recidivă și ușurarea reintegrării delincventului în societate în așa mod, încât să fie reduse la maximum șansele acestuia de recidivă. În regula 74 a Regulilor europene se specifică că activitățile de control se vor exercita doar în limitele în care ele sunt necesare pentru o strictă executare a sancțiunilor și bazate pe principiul intervenției minime. Ele vor fi proporționale sancțiunii aplicate și limitate la scopurile care îi sunt atribuite. Putem deci concluziona că standardele internaționale privind măsurile alternative privațiunii de libertate stabilesc doar principiile de bază ale supravegherii celor condamnați la sancțiuni comunitare. Reglementarea mai detaliată a acestei supravegheri stă în sarcina legislației naționale, ea fiind adaptată maximal la rigorile și condițiile statului respectiv.

Bineînțeles, orice supraveghere va fi inefficientă dacă nu există un mecanism de asigurare a respectării condițiilor impuse. Pe acest motiv, standardele stipulează expres că la începutul punerii în aplicare a sancțiunii comunitare delincventul trebuie să fie informat despre consecințele nerespectării condițiilor și obligațiilor impuse de către instanța de judecată. Se specifică, de asemenea, că încălcările minore ale modului de executare a sancțiunilor comunitare se soluționează de către organul de executare, delincventului fiindu-i rezervat dreptul de a face comentarii, iar încălcările semnificative trebuie să fie semnalate imediat în scris instanței de judecată, care poate revoca total sau parțial sancțiunea comunitară aplicată anterior doar după o examinare detaliată a faptelor prezentate

de organul de executare. În același timp, delincentul trebuie să aibă posibilitatea de a face obiecții și de a aduce explicații. Standardele stipulează foarte clar că decizia de revocare a unei sancțiuni comunitare nu trebuie să ajungă în mod necesar să impună o pedeapsă cu închisoarea (regula 86 a Regulilor europene și pct. 14.3 al Regulilor de la Tokyo). Spre regret, această normă, în viziunea noastră – extrem de importantă, nu se respectă întru totul în legislația națională. Astfel, potrivit alin. (3) art. 67 C. pen. RM, în caz de eschivare cu rea-voință de la executarea pedepsei sub formă de muncă neremunerată în folosul comunității, ea se înlocuiește cu închisoarea. Norma în cauză este imperativă și nu acordă instanței de judecată posibilitatea de a alege o altă alternativă pentru sancționarea nerespectării condițiilor executării sancțiunii comunitare aplicate anterior. Pe acest motiv propunem *de lege ferenda* ca în alineatul respectiv sintagma „se înlocuiește” să fie substituită cu sintagma „poate fi înlocuită”. În așa mod, instanța de judecată va avea posibilitatea de a alege fie comutarea muncii neremunerate cu închisoarea, fie păstrarea sancțiunii aplicate anterior, fie comutarea ei cu o altă măsură neprivativă de libertate. Această situație va corespunde perfect și prevederilor standardelor internaționale.

În contextul celor expuse, având în vedere baza teoretico-științifică a standardelor internaționale cu privire la măsurile alternative privațiunii de libertate, domeniul de reglementare a acestora deosebit de important și tendința statului nostru de a ajusta legislația națională la prevederile internaționale, considerăm imperios necesară implementarea acestor prevederi în actele juridice naționale, fapt care va spori respectarea și promovarea drepturilor celor sancționați, iar, pe cale de consecință, și ale întregii societăți.

Făcând o sinteză a celor expuse, specificăm următoarele momente importante:

✓ actele internaționale din domeniul tratamentului persoanelor condamnate pot fi grupate în două categorii: care reglementează aplicarea și executarea pedepselor privative de libertate și cele care reglementează aplicarea și executarea pedepselor și altor măsuri alternative privațiunii de libertate;

✓ standardele internaționale în domeniul alternativelor privațiunii de libertate posedă un șir de trăsături specifice care îi acordă un caracter de autonomie în cadrul actelor internaționale;

✓ standardele internaționale în domeniul alternativelor privațiunii de libertate poartă un caracter de recomandare, dar, fiind elaborate pe parcursul anilor de către diferite organisme internaționale cu o reputație incontestabilă, având la bază experiența mai

multor state și a mai multor experți de forță în domeniu, au căpătat o autoritate internațională deosebită, fapt care le acordă un rol important în perfecționarea și definitivarea legislației interne a statelor care promovează respectarea drepturilor omului;

✓ în evoluția lor, standardele internaționale în domeniul alternativelor privațiunii de libertate au trecut diferite etape de elaborare și definitivare;

✓ pot fi determinate trei etape de realizare a sarcinilor și principiilor standardelor internaționale în domeniul alternativelor privațiunii de libertate: etapa prejudicială, etapa judiciară și etapa executării sentinței;

✓ în vederea armonizării legislației naționale cu standardele internaționale în domeniul alternativelor privațiunii de libertate, se cere modificarea unor norme, după cum urmează:

1) completarea Codului de executare al Republicii Moldova cu prevederi care ar stabili instituirea pe lângă organele care se ocupă cu executarea alternativelor privațiunii de libertate a unor inspecții obștești care să contribuie la supravegherea condamnatului la măsuri alternative, dar și să participe la reinsertia lui socială;

2) în alin. (3) art. 67 C. pen. RM sintagma „se înlocuiește” să fie substituită cu sintagma „poate fi înlocuită”.

Note:

¹ С.В. Черниченко. *Развитие международных стандартов и процедур в области прав человека* // Права человека в истории человечества и в современном мире: Сборник Московской конференции / Под ред. Е.Л. Лукашевой. – Москва: ИГПАН, 1989, p. 119.

² *A se vedea*: С.В. Бородин, Е.Г. Ляхов. *Международное сотрудничество в борьбе с уголовной преступностью*. – Москва, 1993, p. 130.

³ *A se vedea*: Л.Н. Смирнов. *II Конгресс ООН по предупреждению преступности и обращению с преступниками* // Социалистическая законность, 1961, nr. 1, p. 46.

⁴ *A se vedea*: И.И. Карпец. *На Конгрессе ООН по предупреждению преступности* // Социалистическая законность, 1965, nr. 11, p. 50-53.

⁵ *A se vedea*: *Под флагом ООН. V Конгресс ООН по предупреждению преступности и обращению с преступниками* // Социалистическая законность, 1976, nr. 2.

⁶ *A se vedea*: Н.А. Стручков, О.И. Бажанов, И.Б. Ускова. *Обсуждение пенитенциарных проблем на международном уровне*. – Рязань, 1977, p. 47.

⁷ *A se vedea*: Е.Г. Ляхов. *Обсуждение на международном уровне проблем борьбы с преступностью* // Советский ежегодник международного права. – Москва, 1981, p. 312-314.

⁸ *A se vedea*: А.Я. Сухарев, С.В. Бородин. *К итогам VI Конгресса ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями* // Советское Государство и Право, 1981, nr. 6, p. 15.

⁹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr. 34-35/112.

CRITERII DE DIFERENȚIERE A VENITURILOR BUGETARE

Alexandru ARMEANIC,
doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

SUMMARY

State budgetary incomes are different and are classified according to: setup sources, origin and character of budgetary incomes.

Veniturile bugetare, încasate la dispoziția statului, sunt diferite. Pentru clasificarea lor se utilizează mai multe criterii. Astfel:

• *După sursele de constituire*, veniturile bugetare se disting în:

- venituri bugetare care se constituie din impozite, taxe, accize și taxe vamale;

- venituri bugetare care se constituie din plățile pentru serviciile prestate de instituțiile publice;

- venituri bugetare care se încasează din creșterile de capital;

- amenzile, penalitățile etc.

• *Din punctul de vedere al conținutului economic*, veniturile bugetare pot fi clasificate în două categorii:

- venituri bugetare care au conținut fiscal, adică: impozitele, taxa pe valoarea adăugată, accizele etc.;

- venituri bugetare care nu au caracter fiscal, cum sunt, spre exemplu, veniturile provenite din operațiunile cu capital, împrumuturile de stat, donațiile ș.a.

• *După sursele de proveniență*, se deosebesc:

- venituri bugetare provenite din surse interne;

- venituri bugetare provenite din surse externe (donațiile, ajutoarele din străinătate ș.a.).

• *Din punctul de vedere al apartenenței la verigile sistemului bugetar*, veniturile bugetare se clasifică în două categorii: :

- venituri care se încasează la bugetul de stat (impozitul pe venit, taxa pe valoarea adăugată, accizele, taxa vamală, impozitul privat etc.);

- venituri care revin bugetelor locale (impozitul pe bunurile imobile, impozitul pentru folosirea resurselor naturale, taxa pentru amenajarea teritoriului etc.);

• *După caracterul veniturilor bugetare*, există:

- venituri ordinare, acelea care au caracter permanent, se încasează cu regularitate, cum sunt, spre exemplu: impozitul pe venit, TVA, accizele,

impozitul pe bunurile imobile etc.;

- venituri extraordinare, care se încasează în situații excepționale pentru a acoperi cheltuielile specifice, ca, de exemplu, lansarea unui împrumut de stat, emisiunea monetară etc.

În practica fiscală se întâlnește o mare varietate de venituri bugetare deosebite ca formă și conținut.

Clasificarea veniturilor bugetare se realizează după o multitudine de criterii, printre care:

- forma de percepere: în natură sau în bani;

- obiectul impunerii: avere, venitul sau cheltuielile;

- scopul urmărit împarte impozitele în: financiare și de ordine;

- frecvența încasării vizează: impozitele permanente și incidentale;

- locul administrării impozitelor este dat la nivel local, federal sau al statelor membre;

- trăsăturile de fond și formă grupează impozitele în directe și indirecte.¹ *Impozitele directe* se percep direct de la subiecți impozabili vizând existența venitului sau averii. La rândul lor, acestea se subîmpart în:

1) impozite reale – stabilite în legătură cu obiectele materiale: pământul, clădirile, fabricile, magazinele etc.;

2) impozite pe venituri și din circulația averii – care au legătură cu situația personală a contribuabilului, stabilite asupra venitului realizat de persoanele fizice și juridice sau rezultând din circulația averii.

Prin modul de așezare a impozitelor directe se urmărește repartizarea echilibrată a sarcinilor fiscale asupra contribuabililor.

În cadrul impozitelor directe se disting: impozitul pe venitul persoanelor fizice; impozitul pe venitul persoanelor juridice; impozitul pe avere.

Impozitul pe venitul persoanelor fizice² vizează persoanele fizice având domiciliul sau reședința într-un anumit stat, precum și pe cele nerezidente, care realizează venituri a căror sursă se află pe teritoriul statului respectiv. În practică se utilizează diferite sisteme de impunere a veniturilor:

- impunerea separată, în care caz veniturile provenind din surse diferite se impozitează separat, cu modul de așezare și cote corespunzătoare provenienței lor;

- impunerea globală care constă în cumularea veniturilor realizate din surse diferite de o persoană și în aplicarea unui singur impozit;

- impunerea mixtă este o îmbinare de impunere separată și globală, dar în prezent tendința pe plan mondial este de adaptare a sistemului de impunere pe venitul global, care elimină diferențierea sarcinii fiscale în funcție de natura venitului realizat.

Impozitul pe veniturile persoanelor fizice se stabilește, de regulă, anual, pe baza unei declarații de impunere a contribuabilului sau a informațiilor de care dispun organele fiscale. Perceperea impozitului aferent veniturilor din salarii, premii, ajutoare materiale, dobânzi și royalty etc. se realizează, în mod frecvent, prin stopaj la sursă.

Impozitul pe veniturile societăților³ se stabilește, de regulă, pe baza declarației întocmite de acestea, prin calcularea unei cote proporționale. Pentru stabilirea venitului impozabil al societății se pornește de la rezultatele de bilanț ale acesteia, la care se adaugă soldul stocurilor deținute, veniturile din capital, dobânzile la conturile curente, veniturile din chirii etc. Din veniturile brute astfel determinate se deduc cheltuielile de producție: dobânzile plătite, prelevările la fondul de rezervă și alte fonduri speciale, pierderile din activitatea anului curent și eventual din anii precedenți, diverse prelevări în scopuri social-culturale.

Impozitul pe avere⁴. Instituirea impozitului pe avere se află în strânsă legătură cu dreptul de proprietate al diferitelor persoane asupra unor bunuri mobile sau imobile. În practica fiscală se utilizează în diferite forme: *impozite asupra averii propriu-zise*, *impozite pe circulația averii* și *impozite pe sporul de avere*.

În *prima categorie* pot fi întâlnite atât *impozite stabilite asupra averii*, dar plătite din venitul obținut de pe urma averii respective (impozitul pe proprietate⁵, impozitul din chirii etc.), cât și *impozite pe substanța averii*, care se plătesc din însăși substanța ei (impozitul funciar și impozitul pe clădiri).

Impozitul pe circulația averii este instituit în legătură cu trecerea dreptului de proprietate asupra unor bunuri mobile sau imobile de la o persoană la alta, cum este cazul impozitului pe succesiuni, pe donații, pe actele de vânzare-cumpărare a unor bunuri imobile, impozitul pe circulația capitalurilor (donațiile, transmiterea proprietății ca urmare a decesului, vânzarea de bunuri etc.).

Impozitul pe sporul de avere vizează sporul de valoare pe care unele bunuri îl înregistrează într-o anumită perioadă de timp, cum sunt: impozitul pe plusul de valoare imobiliară, impozitul pe sporul de avere realizat în perioade de război etc.

Impozitele indirecte își definesc și delimitează plătitorii în calitate de consumatori ai bunurilor sau serviciilor, fiind suportate de aceștia, indiferent de venituri, avere, profesie sau situația personală. Aceste impozite afectează puterea de cumpărare a consumatorului, fiind prevăzute în cote procentuale asupra valorii mărfurilor vândute sau serviciilor prestate. În perioadele de avânt economic impozitele indirecte au un randament fiscal ridicat, iar în perioadele de criză și depresiune încasările la buget pe această cale înregistrează aceeași tendință.

Impozitele indirecte cuprind: taxele de consumație, taxele vamale, monopoli fiscale, precum și diferite alte taxe.

Taxele de consumație pe produs sau accizele incluse în prețul de vânzare al mărfurilor fabricate și realizate în interiorul țării care îl percepe. Mărfurile asupra cărora sunt așezate diferă de la o țară la alta, putând fi întâlnite atât la produse de lux (bijuterii, confecții din blănuri, mobile), aparatură tehnică avansată (aparate video, televizoare cu telecomandă), produse al căror consum nu este încurajat (țigări, băuturi alcoolice, cafea etc.) dar și la produsele de larg consum (zahăr, sare, ulei, bere, textile, încălțăminte etc.).

Taxele generale pe vânzări îmbracă forma impozitului pe cifra de afaceri, cunoscut și sub denumirea de impozit pe circulația mărfurilor, fiind utilizat în unele țări (SUA, Canada, Australia etc.).

Taxa pe valoare adăugată se poate calcula prin aplicarea cotei proporționale fie asupra valorii adăugate a fiecărui stadiu parcurs de marfă de la producător la consumator, fie asupra prețului de vânzare din stadiul respectiv din care se deduce taxa aferentă stadiului anterior, calculată identic. În practică se utilizează cu precădere a doua variantă: numărul și nivelul cotelor acestei taxe diferă de la o țară la alta și chiar de la o persoană la alta în cadrul aceleiași țări.

Monopolurile fiscale sunt instituite de stat asupra producției și/sau vânzării unor mărfuri ca: tutun, alcool, sare, cărți de joc etc.

Monopolurile fiscale pot fi:

- *depline*, când sunt instituite asupra producției, comerțului cu ridicata și cu amănuntul;

- *parțiale*, când nu cuprind toate aceste activități.

Taxe vamale pot fi percepute asupra importului, exportului și tranzitului de mărfuri.

Taxele vamale de import sunt cele mai răspândite și au cel mai mare randament financiar în situația dezvoltării continue a comerțului internațional de materii prime, mărfuri de consum, produse tehnologice și multe alte bunuri.

Taxele vamale de export au fost considerate un timp preferabile, întrucât sunt suportate de cumpărătorii străini de mărfuri sau produse. În perioada contemporană, statele industrializate le aplică doar la exportul materiilor prime, altor bunuri și resurse aflate în cantități limitate, precum și la exportul unor produse fabricate în condiții de monopol tehnologic.

Taxele vamale de tranzit se percep de cele mai multe ori în contextul comerțului internațional de mărfuri sau produse, pentru trecerea acestor bunuri pe teritoriul unui stat terț. Actualmente se consideră

că statele sunt interesate în tranzitul de mărfuri sau produse ce constituie o sursă de venituri în valută încasată pentru transportul bunurilor pe drumurile publice și căile ferate.

În grupa impozitelor se includ și taxele pe care persoanele fizice sau juridice le plătesc pentru serviciile de care beneficiază din partea unor instituții de drept public. Astfel, pot fi enumerate: taxele de notariat, consulare, de timbru, de înregistrare etc.

Note:

¹ *A se vedea:* A. Armeanic, V. Volcinschi, A. Rotaru, T. Gujuman, E. Tetelec, In. Palade. *Drept fiscal*. – Chișinău: Museum, 2001, p. 27-29.

² *A se vedea:* A. Armeanic. *Sistemele contemporane de impunere a veniturilor persoanelor fizice* // Revista Națională de Drept, 2002, nr. 7, p. 10-13.

³ *A se vedea:* A. Armeanic. *Specificul impunerii veniturilor persoanelor juridice în statele contemporane* // Revista Națională de Drept, 2002, nr. 8, p. 23-25.

⁴ *A se vedea:* A. Armeanic. *Caracterizarea generală a impozitului pe avere în statele contemporane* // Revista Națională de Drept, 2002, nr. 9, p. 14-16.

⁵ *A se vedea:* A. Armeanic. *Op. cit.* (ed. 2003), p. 50.

DELIMITAREA NOȚIUNII DE DOCUMENT DE UNELE NOȚIUNI ASEMĂNĂTOARE: ASPECTE TEORETICE

Artur REȘETNICOV,
doctorand

Recenzent: **Sergiu BRÎNZĂ**,
doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)

SUMMARY

As a result of a thorough analysis, it is demonstrated that the state identification mark, the identification components of the motor vehicles, the custom houses identification means etc. are pure examples of non-documentary information. Therefore these can not be identified as a document. Also, it is pointed out, that from the penal point of view, the value title is a document with peculiar qualities. Because of its double nature – document and good – the value title is similar to money, when it is influenced by means of taking, circumvention, concealment, damage etc. In the following of this opinion, the good feature of the value title stands out, because the influencing has a patrimonial character. This is the reason why the Chapter VI norms from the Special Part of the Penal Code „Crimes against the patrimony” are applicable. In case of the influence undertaken by means of manufacturing or putting forth the forged value titles, the fore-plan is taken by the document feature of the value title.

În opinia lui O.I. Kaleșina, „nu toate entitățile materiale, specificate în Codul penal și fixând o informație relevantă sub aspect juridic, pot fi considerate documente; astfel, de exemplu, nu sunt documente semnul de marcare de stat, banii, numărul de înmatriculare al mijlocului de transport”.¹

Cu privire la necesitatea catalogării, ca document a numărului de înmatriculare, ne-am exprimat punctul de vedere în una din publicațiile anterioare.² Aceasta nu înseamnă însă că recunoaștem, în calitate de documente, elementele de identificare ale autovehiculelor (seria sau numărul de identificare a șasiului, caroseriei sau motorului auto), specificate în dispoziția art. 276 C. pen. RM. Astfel de elemente evoluează sub forma informației nedocumentare și nu pot corespunde definiției noțiunii de document: „un tot indisolubil dintre informația documentară și suportul informațional, permițând perceperea și identificarea univocă a informației, având destinația de a fi transmis în timp și spațiu, fiindu-i specifică funcția de a informa și proba, având ca autori subiecți competenți și fiind înzestrat cu mențiuni de formă și format determinate”.³ Spre deosebire de numărul (placa) de înmatriculare a mijlocului de transport, în cazul elementelor de identificare ale autovehiculelor nu există nici o reglementare ce le-ar statua calitatea de documente.⁴ În cazul în care se confecționează documente privind elementele de identificare ale

autovehiculelor, se va aplica nu art. 276 C. pen. RM, dar art. 361 C. pen. RM.

Soluții similare se vor aplica în cazul falsificării altor genuri de informație nedocumentară sau documentară.

De exemplu, în art. 248 C. pen. RM se stabilește răspunderea pentru contrabanda care presupune inclusiv folosirea frauduloasă a mijloacelor de identificare vamală. Implicit, se are în vedere, în special, folosirea în calitate de mijloace de săvârșire a contrabandei a mijloacelor de identificare vamală false. Mijloacele de identificare vamală nu sunt documente, pentru că reprezintă „oricare surse de informație despre bunurile trecute peste frontiera vamală a Republicii Moldova, despre însușirile lor calitative și cantitative (*cu excepția documentelor* (sublinierea ne aparține - *n.a.*)): sigilii, ștampile; marcajul textual, cifric sau de alt gen, semnele de identificare; probe și mostre ale bunurilor; descrierea bunurilor; schițe, imagini, fotografii, ilustrații etc. ale bunurilor”.⁵ Chiar în dispoziția art. 248 C. pen. RM legiuitorul disociază foarte clar, prin conjuncția disjunctivă „sau”, noțiunile „documente” și „mijloacele de identificare vamală”. Astfel, se sugerează că nu pot fi confundate cele două surse de informație.

În alt context, la lit. d) art. 125 C. pen. RM, în legătură cu infracțiunea prevăzută la art. 241 C. pen. RM, se menționează despre desfășurarea

activității de întreprinzător cu utilizarea unor coduri fiscale plastografiate.

Prin „coduri fiscale plastografiate” se înțelege codurile fiscale care sunt falsificate.⁶ Ca și elementele de identificare ale autovehiculelor, ca și mijloacele de identificare vamală, codurile fiscale constituie un exemplu de informație. Însă, de această dată, de informație documentară.

Conform pct. 1.5. al Regulamentului nr. 09 din 28.06.2001 al Ministerului Finanțelor cu privire la atribuirea codului fiscal, codul fiscal reprezintă un număr unic utilizat în scopuri fiscale.⁷ Potrivit art. 165 din Codul fiscal al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 24.04.1997⁸, la încheierea tranzacțiilor și efectuarea operațiunilor economice, părțile sunt obligate să indice în documentele respective codurile lor fiscale; orice persoană obligată, conform legislației fiscale, să prezinte organului fiscal *dare de seamă fiscală sau alte documente* trebuie să indice în ele codul său fiscal; orice persoană obligată, conform legislației fiscale și altor acte normative, să prezinte organului fiscal *dare de seamă fiscală sau alte documente* referitoare la o altă persoană va cere acesteia codul fiscal și îl va indica în documentul respectiv; organul fiscal trebuie să indice codul fiscal al contribuabilului în toate avizele expediate lui.

În una din publicațiile noastre am stabilit că între informația documentară și document există un raport de tip „parte - întreg”.⁹ Ne-am putut convinge de aceasta în baza prevederilor art. 165 din Codul fiscal: codul fiscal, ca informație documentară, este parte a unui document fiscal. Rezultă că utilizarea unor coduri fiscale plastografiate nu se identifică cu folosirea unor documente false. Aceasta întrucât codul fiscal nu este un document.

După cum am putut constata din opinia lui O.I. Kaleșina, nici semnul de marcă de stat nu este un document.¹⁰ De exemplu, despre semnele de marcă de stat a articolelor și obiectelor fabricate din metale prețioase se menționează în Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la supravegherea marcării de stat, nr. 892 din 28.08.2001.¹¹ Astfel de semne confirmă corespunderea standardelor de calitate a articolelor și obiectelor fabricate din metale prețioase. În legea penală autohtonă nu există un articol similar cu art. 181 din Codul penal al Federației Ruse, care prevede răspunderea pentru fabricarea, desfacerea sau folosirea nesancționată ori falsificarea ștampilelor cu ajutorul cărora se aplică semnele de marcă de stat, săvârșită din interes material sau din alt interes personal. În schimb, la pct. 9) art. 179 din Codul cu privire la contravențiile administrative al Republicii Moldova se stabilește răspunderea pentru falsificarea

mijloacelor de măsurat, a rezultatelor măsurării probelor, controlului și a altor lucrări metrologice.

Falsificarea semnelor de marcă de stat, ca rezultate ale măsurării probelor, nu este una și aceeași cu falsificarea documentelor. Semnul de marcă de stat (ca și elementele de identificare ale autovehiculelor, ca și mijloacele de identificare vamală) este un exemplu de informație nedocumentară. Deci, nu poate fi identică cu un document.

În cele ce urmează rămâne să demonstrăm dacă și alte entități, specificate (sau nu) în Codul penal al Republicii Moldova, pot fi considerate sau nu documente.

Astfel, conform art. 236 C. pen. RM, se prevede răspundere pentru fabricarea sau punerea în circulație a banilor falși sau a titlurilor de valoare false. Din Legea Republicii Moldova cu privire la bani, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 15.12.1992¹², aflăm că banii sunt semne bănești și instrumente de plată. Însă, nu li se recunoaște și calitatea de documente. Menționăm că prima formă istorică a bancnotelor au fost certificatele bancare de depozit, emise de Banca din Stockholm.¹³ Ulterior, bancnotele au evoluat în entități distincte. Deci, nu mai pot fi echivalente cu documentele.

Alta este situația în cazul titlurilor de valoare (valorilor mobiliare). După V.A. Belov, valoarea mobilă este un document incluzând informația cu privire la un drept de creanță.¹⁴ În opinia lui N.O. Nersesov, esența valorilor mobiliare se exprimă în acea legătură care există între un drept subiectiv și un document; această legătură se caracterizează, mai cu seamă, prin indisolubilitatea dreptului și documentului; dreptul subiectiv poate fi realizat pe atât cât există documentul.¹⁵ Din punctul de vedere al lui A.Iu. Gribov, în contextul noțiunii de valoare mobilă, este necesar ca dreptul subiectiv să se afle într-o legătură indisolubilă cu documentul, pentru ca deținerea documentului să fie condiția necesară în vederea atingerii scopului căruia documentul îi servește.¹⁶ În fine, după părerea unor doctrinari moldoveni, titlurile de valoare sunt documentele constitutive și constatatoare, întocmite într-o formă anumită, care încorporează un drept de creanță.¹⁷

Aceste idei își găsesc suportul în art. 3 „Noțiuni de bază” al Legii Republicii Moldova cu privire la piața valorilor mobiliare, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 18.11.1998¹⁸: valoare mobilă – titlu financiar care confirmă drepturile patrimoniale sau nepatrimoniale ale unei persoane în raport cu altă persoană, drepturi ce nu pot fi realizate sau transmise fără prezentarea acestui titlu financiar, fără înscrierea respectivă în

registru deținătorilor de valori mobiliare nominative ori în documentele de evidență ale deținătorului nominal al acestor valori mobiliare; valori mobiliare materializate – titluri financiare care există sub formă de *certificate ale valorilor mobiliare*. Din alin. (2) art. 5 al Legii cu privire la piața valorilor mobiliare rezultă că certificatul valorii mobiliare corespunde tuturor cerințelor pe care trebuie să le îndeplinească un document.

Așadar, titlul de valoare (valoarea mobilă) este un document. În cazul fabricării titlurilor de valoare (valorilor mobiliare) false, se va aplica nu art. 361 C. pen. RM, dar art. 236 C. pen. RM. În ipoteza analizată, art. 236 C. pen. RM apare ca normă specială în raport cu art. 361 C. pen. RM. De aceea, chiar dacă titlul de valoare (valoarea mobilă) constituie un document, nu poate fi aplicat art. 361 C. pen. RM ce prevede răspunderea inclusiv pentru confecționarea documentelor oficiale false.

După cum se desprinde din alin. (5) art. 288 al Codului civil al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 6.06.2002,¹⁹ titlurile de valoare mai au și calitatea de bunuri. Iată de ce, luarea, sustragerea, tănuirea, degradarea sau distrugerea titlurilor de valoare (valorilor mobiliare) va putea fi calificată nu conform art. 360 „Luarea, sustragerea, tănuirea, degradarea sau distrugerea documentelor, imprimatelor, ștampilelor sau sigiliilor” din Codul penal, dar conform articolelor corespunzătoare din Capitolul VI al Părții Speciale a Codului penal.

În opinia justă a lui S. Brînză, de titlurile de valoare (valorile mobiliare) trebuie deosebite polițele de asigurare, testamentele, tichetele de călătorie în transport, biletele de concert, biletele de loterie, tichetele de combustibil și lubrifianți și alte asemenea documente. Sustragerea (luarea, tănuirea, degradarea sau distrugerea) unor astfel de documente poate fi calificată conform art. 360 C. pen. RM. Întrucât ele nu intră sub incidența noțiunii „bunuri”, reglementate de prevederile legislației civile, sustragerea (luarea, tănuirea, degradarea sau distrugerea) unor asemenea documente nu poate fi făcută potrivit normelor din Capitolul VI al Părții Speciale a Codului penal.²⁰

Din cele menționate se desprinde că, sub aspect penal, titlul de valoare (valoarea mobilă) este un document cu calități specifice. Datorită naturii sale duale – document și bun – titlul de valoare (valoarea mobilă) se aseamănă cu banii, atunci când este supus influențării pe calea luării, sustragerii, tănuirii, degradării, distrugerii etc. În această ipoteză, deoarece influențarea are un caracter patrimonial, iese în prim-plan calitatea de bun a titlului de valoare (a valorii mobiliare). De aceea, sunt aplicabile normele din

Capitolul VI „Infrațiuni contra patrimoniului” al Părții Speciale a Codului penal. În cazul influențării pe calea fabricării sau punerii în circulație a titlurilor de valoare false, în prim-plan iese calitatea de document a titlului de valoare (a valorii mobiliare). Doar din raționamente de comoditate și tradiție juridică, legiuitorul reglementează în aceeași normă răspunderea penală pentru fabricarea sau punerea în circulație atât a banilor falși, cât și a titlurilor de valoare false.

În alt context, în art. 237 C. pen. RM e stabilită răspunderea pentru fabricarea sau punerea în circulație a cardurilor sau a altor carnet de plată false. Sunt oare documente ceea ce legiuitorul desemnează prin formula „carduri sau alte carnet de plată false”?

Unii autori răspund afirmativ la această întrebare. În special, referindu-se la carduri, S.V. Maximov,²¹ I.Iu. Pogosean,²² B.V. Iațelenko²³ consideră că acestea sunt nu altceva decât documente de plată.

Reglementările extrapenale în materie nu conțin un răspuns la fel de evident. Astfel, conform alin. (1) art. 1289 al Codului civil, cardul bancar este un instrument de plată, emis de o bancă (emitent) care permite titularului cardului să retragă bani în numerar, să efectueze transfer de sume bănești în limitele disponibilului din contul său în banca emitentă ori din contul liniei de credit acordată de aceasta. În conformitate cu pct. 1.1 al Regulamentului cu privire la cardurile bancare, aprobat prin Hotărârea nr. 62 din 24.02.2005 a Băncii Naționale a Moldovei,²⁴ cardul bancar este un suport de informație standardizat și personalizat prin intermediul căruia deținătorul, de regulă, cu utilizarea numărului personal de identificare al său și/sau a unor alte coduri care permit identificarea sa, are acces la distanță la contul bancar în vederea efectuării anumitor operațiuni prevăzute de banca emitentă.

Considerăm că aceste definiții nu sunt depline. Cardul bancar este nu un suport de informație. El este un document. Deoarece conține informație care permite personalizarea cardului bancar: numărul personal de identificare a deținătorului de card bancar sau și un alt cod ce permite identificarea acestui deținător. Această supoziție este întărită de modul cum legiuitorul descrie obiectul material (produsul) infracțiunii prevăzute la art. 237 C. pen. RM în varianta în limba rusă a legii penale: «поддельные кредитные карты или иные платежные документы» (sublinierea ne aparține – *n.a.*). Așadar, cardul bancar este considerat document de plată (document de decontare).

În cazul fabricării cardurilor false, se va aplica nu art. 361 C. pen. RM, dar art. 237 C. pen. RM. În ipoteza examinată, art. 237 C. pen. RM apare ca normă specială în raport cu art. 361 C. pen. RM. Iată de ce, chiar dacă

cardul este un document, nu poate fi aplicat art. 361 C. pen. RM, care prevede răspunderea inclusiv pentru confecționarea documentelor oficiale false.

În mod evident, sunt documente așa-numitele „alte carnete de plată” („иные платежные документы”), entități specificate în art. 237 C. pen. RM, alături de carduri. Aceasta rezultă în mod expres din prevederile următoarelor două acte normative: Regulamentul nr. 25/11-02 din 12.07.1996 al Băncii Naționale a Moldovei privind decontările fără numerar în Republica Moldova²⁵; Regulamentul privind utilizarea documentelor de plată la efectuarea plăților fără numerar pe teritoriul Republicii Moldova, aprobat prin Hotărârea nr. 150 din 26.06.2003 a Băncii Naționale a Moldovei.²⁶ Ambele aceste acte sunt abrogate. Însă, aceasta nu înseamnă că entitățile, desemnate prin formula „alte carnete de plată”, și-au pierdut calitatea de documente. În acord cu alte reglementări în materie, nu este greu de sesizat că unor asemenea entități li se recunoaște calitatea de documente.

De exemplu, în Codul civil se utilizează noțiunile „acreditivul documentar” (art. 1280-1284), „incasoul documentar” (art. 1285-1288). De asemenea, concluzia dată se desprinde din pct. 1.4 al Regulamentului privind utilizarea carnetului de cecuri de numerar, aprobat prin Hotărârea nr. 377 din 16.12.1999 a Băncii Naționale a Moldovei: „Cecul din carnetul de cecuri de numerar este un instrument de plată prin care emitentul de cec dă ordin băncii de a elibera la prezentare o anumită sumă în numerar mandatarului indicat în cec sau însuși emitentului. Cecul se completează pe formular tipizat de *document primar* (sublinierea ne aparține – *n.a.*) cu regim special de evidență, păstrare și utilizare, care reprezintă o filă din carnetul de cecuri de numerar”.²⁷

În concluzie, așa-numitele „alte carnete de plată” (adică documentele de plată (documentele de decontare)) sunt documente. În cazul fabricării unor asemenea entități false, se va aplica nu art. 361 C. pen. RM (norma generală), dar art. 237 C. pen. RM (norma specială).

În alt context, conform lit. a) alin. (2) art. 250 C. pen. RM, se prevede răspunderea pentru transportarea, păstrarea sau comercializarea mărfurilor supuse accizelor, presupunând marcarea cu alte timbre decât cele de modelul stabilit, dacă aceasta a cauzat daune în proporții mari. După cum rezultă din literatura de specialitate,²⁸ în această situație, ca mijloace de săvârșire a infracțiunii pot să apară timbrele de control sau timbrele de acciz falsificate.

Au oare timbrele de control și timbrele de acciz calitatea de documente?

Din conținutul unor acte normative, ce reglementează circulația timbrelor nominalizate, nu se

desprinde cu claritate răspunsul la această întrebare. De exemplu, în conformitate cu pct.1 al Regulamentului privind modul de procurare și aplicare a timbrelor de acciz pe articolele din tutun, aprobat prin Hotărârea nr. 1427 din 18.12.2007 a Guvernului Republicii Moldova²⁹, timbrul de acciz reprezintă o modalitate de marcarea a articolelor din tutun supuse accizelor.

Mult mai utile sunt reglementările cuprinse într-un alt act normativ: Hotărârea nr. 1100 din 25.10.2005 a Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Concepției Sistemului informațional automatizat „Registrul de stat al blanchetelor de strictă evidență și al timbrelor de acciz” (în continuare – Hotărârea Guvernului nr. 1100/2005).³⁰ Din dispoziția de la lit. d) pct. 9 al acestui act normativ putem afla că reprezintă documente nepersonalizate: biletele de loterie; timbrele de acciz; alte asemenea documente.

Considerăm că la categoria „alte asemenea documente” pot fi raportate timbrele de control. Aceasta întrucât, așa cum rezultă din art. 250 C. pen. RM, timbrele de control și timbrele de acciz au o natură juridică apropiată.

Din cele menționate rezultă că confecționarea timbrelor de control sau timbrelor de acciz false trebuie calificată conform art. 361 C. pen. RM. Se vor aplica regulile concursului de infracțiuni, dacă, după o astfel de confecționare, va fi săvârșită fapta prevăzută la lit. a) alin. (2) art. 250 C. pen. RM (în ipoteza în care ca mijloace de săvârșire a celei de-a doua infracțiuni concurente apar timbrele de control sau timbrele de acciz falsificate). Întrucât timbrele de control și timbrele de acciz au calitatea de documente, se va aplica art. 360 C. pen. RM în cazul luării, sustragerii, tănuirii, degradării sau distrugerii unor asemenea timbre. Se va aplica art. 359 „Cumpărarea sau vânzarea documentelor oficiale” din Codul penal, în ipoteza cumpărării sau vânzării timbrelor de control sau timbrelor de acciz.

Odată ce am atins problema timbrelor private ca documente, să ne amintim că în art. 175 C. pen. RM din 1961 se stabilea răspunderea pentru confecționarea, folosirea sau punerea în circulație a mărcilor poștale sau a cupoanelor internaționale de răspuns false, scoase din circulație sau utilizate, precum și falsificarea sau desfacerea biletelor false ori a altor documente de călătorie a pasagerilor sau pentru transportul încărcăturilor. Pentru o asemenea faptă nu este prevăzută răspundere nici în Codul penal (în vigoare), nici în Codul cu privire la contravențiile administrative. Mai precis, nu există o dispoziție de incriminare distinctă, care ar viza fapta prevăzută la art. 175 C. pen. RM din 1961.

Totuși, conform lit. e) pct. 9 al Hotărârii Guvernului nr. 1100/2005, timbrele poștale sunt considerate documente neidentificabile. De asemenea, au calitatea de documente biletele de călătorie. Aceasta reiese din prevederile Regulamentului transporturilor auto de călători și bagaje, aprobat prin Hotărârea nr. 1348 din 10.11.2003 a Guvernului Republicii Moldova.³¹ Printre altele, în pct. 9 al acestui Regulament sunt definite următoarele noțiuni: bilet – bon de casă emis de mașina de casă și de control cu memorie fiscală sau document de strictă evidență, cu preț fixat, confecționat în mod tipografic, care confirmă plata și dreptul de călătorie al pasagerului, încheierea contractului de transport între agentul transportator și călător, precum și faptul asigurării obligatorii a pasagerului; chitanță (bilet) de bagaje – bon de casă emis de mașina de casă și de control cu memorie fiscală sau document de strictă evidență cu preț fixat, confecționat în mod tipografic, care confirmă plata și primirea bagajelor pentru transport.

Așadar, sunt documente atât timbrele poștale, cât și biletele de călătorie. De aceea, art. 361 C. pen. RM poate fi aplicat în cazul confecționării, deținerii, vânzării sau folosirii timbrelor poștale sau biletelor de călătorie false; art. 360 C. pen. RM – în cazul luării, sustragerii, tănuirii, degradării sau distrugerii timbrelor poștale sau biletelor de călătorie; art. 359 C. pen. RM – în cazul cumpărării sau vânzării (ilegale) a timbrelor poștale sau biletelor de călătorie.

Totodată, asemenea fapte trebuie deosebite de unele fapte asemănătoare, prevăzute de Codul cu privire la contravențiile administrative: francarea trimiterilor poștale cu mărci poștale utilizate sau neautorizate de Ministerul Dezvoltării Informaționale (art. 143⁴); cumpărarea și revinderea în scop de profit a biletelor și a altor documente de plată, ce oferă dreptul de a beneficia de serviciu în sfera traficului de pasageri și unui alt fel de transport (art. 156⁴).

De ce, mai sus, am spus „poate fi aplicat art. 361 (360, 359) C. pen. RM”? Aceste norme penale, cu excepția art. 360 C. pen. RM, pot fi aplicate numai dacă timbrele poștale sau biletele de călătorie au calitatea de documente oficiale.³² În cazul în care nu au o asemenea calitate, falsificarea numitelor documente ar putea fi privită ca pregătire de infracțiunile prevăzute la art. 190 sau 196 C. pen. RM. Respectiv, folosirea timbrelor poștale sau biletelor de călătorie false (care nu imită documentele oficiale) poate fi privită ca metodă a înșelăciunii în contextul escrocheriei (art. 190 C. pen. RM) sau al cauzării de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere (art. 196 C. pen. RM).

Bineînțeles, nu pot fi confundate cu documentul imprimata, ștampila sau sigiliul. La art. 361 C. pen. RM se prevede răspunderea inclusiv pentru confecționarea sau vânzarea imprimatelor, ștampilelor sau sigiliilor false ale unor întreprinderi, instituții, organizații, indiferent de tipul de proprietate și forma juridică de organizare. De asemenea, în alin. (1) art. 360 C. pen. RM se prevede răspunderea pentru luarea, sustragerea, tănuirea, degradarea sau distrugerea inclusiv a imprimatelor, ștampilelor sau sigiliilor aparținând întreprinderilor, instituțiilor, organizațiilor, indiferent de tipul de proprietate sau forma juridică de organizare, dacă această faptă a fost săvârșită din interes material sau din alte motive josnice.

Chiar dacă reprezintă obiectul material (produsul) al aceluiași infracțiuni, documentul trebuie deosebit de celelalte expresii ale respectivului obiect material (produs): imprimată; ștampilă; sigiliu.

Stăruim asupra acestei chestiuni, întrucât în anumite acte normative se contribuie la crearea de confuzii. De exemplu, la alin. (4) art. 1 al Legii Republicii Moldova cu privire la patenta de întreprinzător, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 15.07.1998,³³ „blancheta (adică imprimata – *n.a.*) patentei de întreprinzător și duplicatul ei sunt documente de strictă evidență”.

La fel, în conformitate cu lit. c) pct. 9 al Hotărârii Guvernului nr. 1100/2005, blanchetele documentelor pentru personalizare ulterioară sunt: carnetele de pașaport; legitimațiile de pensionar; adeverințele de invalid; certificatele de naștere și deces, de căsătorie și divorț; diplomele, atestatele, certificatele de absolvire a instituțiilor de învățământ; carnetele de muncă; carnetele de securi; documentele care confirmă dreptul de proprietate; livretele militare; alte blanchete de documente.

Evident, în contextul acestor reglementări, se promovează confuzia dintre document și imprimată (blanchetă).

Totuși, în problema examinată o notă de claritate se aduce prin definițiile formulate în pct. 2 „Noțiuni de bază” din Hotărârea Guvernului nr. 1100/2005: blancheta documentului – semifabricat de hârtie, care dispune de logotip, grad de protecție, indici de identificare și este destinat pentru personalizarea ulterioară; document – obiect material ce conține informații sub formă fixă, cu semnificație juridică, perfectate în modul stabilit, în conformitate cu legislația în vigoare.

Din același pct. 2 al Hotărârii Guvernului nr. 1100/2005 aflăm și care este cauza confundării noțiunilor „document” și „imprimată (blanchetă)”.

Astfel, noțiunea „blancheta de strictă evidență este definită ca „blancheta de document, raportată din punct de vedere legislativ la categoria de documente de strictă evidență”. Într-adevăr, documentelor de strictă evidență și imprimatelor de strictă evidență li se asigură același regim juridic de protecție. Însă, aceasta nu poate duce la ideea că documentul și imprimata (blancheta) este una și aceeași. În art. 360 și 361 C. pen. RM legiuitorul delimitează clar documentele de imprimate (ștampile; sigilii).

Or, imprimata (blancheta) este nu altceva decât formularul – tip folosit în întreprinderi, instituții, organizații pentru întocmirea documentului. La rândul său, ștampila este: 1) semnul, inscripția sau emblema care se aplică pe un document pentru a-i da valabilitate; 2) instrumentul format dintr-o placă de cauciuc, de lemn sau de metal fixată pe un mâner, pe care sunt gravate un semn, o inscripție sau o emblemă, cu care se ștampilează documentele. În fine, sigiliul este: 1) semnul imprimat pe document (cu tuș sau cu ceară roșie); 2) obiectul alcătuit dintr-o placă (fixată pe un mâner) pe care este gravată o monogramă, o emblemă, o efigie etc. și care se aplică pe un document ca dovadă a autenticității lui.

Așadar, documentul nu se identifică nici cu imprimata (blancheta) documentului, nici cu ștampila sau sigiliul care se aplică pe document.

În alt context, se asimilează oare noțiunii „document” noțiunile „duplicatul documentului” și „copia de pe document”?

Considerăm că, pentru a fi îndeplinită condiția asimilării, trebuie să existe aceeași forță juridică între entitățile care sunt comparate.

După cum rezultă din pct. 13 al Ordinului nr. 95 din 28.02.2008 al Ministerului Justiției al Republicii Moldova privind aprobarea Regulamentului cu privire la modul de îndeplinire a actelor notariale și completare a registrelor notariale³⁴, duplicatul documentului are aceeași forță juridică cu documentul. Aceasta deoarece „în textul duplicatului se reproduce integral cuprinsul actului (adică al documentului – *n.a.*), precum și cel al girului notarial”.³⁵ Copia de pe document poate avea aceeași forță juridică cu documentul. De exemplu, nu poate fi pus la îndoială că copia legalizată notarial de pe document are aceeași forță juridică cu documentul. Astfel, în art. 67 al Legii Republicii Moldova cu privire la notariat, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 8.11.2002³⁶, se stabilește:

- persoana, care desfășoară activitate notarială, legalizează copiile de pe documente și extrasele din ele cu condiția că aceste documente nu sunt în contradicție cu legea și au putere juridică (alin. (1));

- persoana, care desfășoară activitate notarială, legalizează copia de pe documentul eliberat de cetățean numai în cazul când semnătura de pe document a cetățeanului este legalizată notarial (alin. 2));

- copia de pe copia documentului se legalizează de persoana care desfășoară activitatea notarială cu condiția că cea din urmă este legalizată notarial sau este eliberată de o autoritate publică de la care provine documentul. În ultimul caz, copia documentului trebuie să fie făcută pe formularul autorității respective cu aplicarea ștampilei și a semnăturii conducătorului, precum și cu mențiunea că originalul documentului se află în autoritatea respectivă (alin. (3)).

Din alin. (4) art. 67 și art. 69 din Legea cu privire la notariat reiese că se asimilează documentului extrasul din document, precum și documentul tradus. Desigur, dacă aceste entități au aceeași forță juridică cu documentul.

Din cele menționate rezultă că în articolele din Codul penal, în care se utilizează noțiunea „document”, se are în vedere nu doar documentul propriu-zis, dar și: duplicatul documentului; copia de pe document; copia de pe copia documentului; extrasul din document; documentul tradus. În toate aceste cazuri trebuie să existe o echivalență de forță juridică între aceste entități și originalul documentului.

Nu poate fi asimilată unui document ciorna unui document. În acest sens, prezintă interes un caz din practica judiciară, despre care relatează M.I. Papadopolu: „Falsificarea numai a unei ciorne, nesubscrisă de cei în drept și observarea falsului înainte de hotărârea scrisă pe curat, după ciorna falsificată mai înainte ca ea să fi fost subscrisă de cei în drept, nu întrunește elementele delictului de fals în acte publice”.³⁷ Această concluzie este corectă. Documentul nu se poate identifica cu ciorna documentului. Aceasta pentru că ciorna documentului nu este înzestrată cu mențiuni de formă și format determinate. Iar aceste caracteristici sunt esențiale pentru un document.

De aceea, ciorna documentului nu poate reprezenta obiectul material (produsul) infracțiunilor prevăzute la art. 332, 359, 360, 361 etc. din Codul penal, adică articolele în care apare termenul „document”.

În sfârșit, documentul trebuie deosebit de distincția de stat. Conform art. 1 al Legii Republicii Moldova cu privire la distincțiile de stat ale Republicii Moldova, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 30.07.1992,³⁸ distincțiile de stat ale Republicii Moldova sunt ordinele, medaliile, inclusiv jubiliare, și titlurile onorifice, care se conferă în semn de recunoștință și apreciere a meritelor persoanelor fizice și juridice ce s-au evidențiat în timp de pace sau în perioada operațiunilor

militare. Conform art. 37 din aceeași lege, purtarea distincțiilor de stat de către persoane care nu au acest drept, precum și cumpărarea, vânzarea, falsificarea, schimbarea, transmiterea oneroasă a ordenelor și medaliilor, însușirea frauduloasă a insignei sau săvârșirea altor fapte ilegale privind distincțiile de stat implică răspunderea stabilită de lege.

La concret, în art. 175² din Codul cu privire la contravențiile administrative e stabilită răspunderea pentru purtarea ordinului, medaliei, insignei la titlul onorific ale Republicii Moldova ori a barelor de ordine și de medalii de către o persoană care nu are dreptul la aceasta, precum și păstrarea ilegală a ordinului, medaliei, insignei la titlul onorific ale Republicii Moldova. Nu există o normă care ar stabili răspunderea pentru alte acțiuni ilegale săvârșite în privința distincțiilor de stat, inclusiv pentru falsificarea acestora. În orice caz, art. 361 C. pen. RM este inaplicabil într-o asemenea ipoteză. Nu și în ipoteza confecționării documentului fals cu privire la decorare. Nici în ipoteza confecționării documentului fals pe care este reproducă imaginea ordinului. Or, dreptul la o asemenea reproducere îl au întreprinderile, instituțiile, organizațiile, colectivele de creație și unitățile militare decorate, în conformitate cu art. 31 al Legii cu privire la distincțiile de stat ale Republicii Moldova.

Distincția de stat nu trebuie confundată cu diploma, adică actul eliberat unui participant la o expoziție sau la un concurs, prin care se recunoaște calitatea deosebită a lucrărilor expuse sau a rezultatelor obținute de acesta. Diploma întrunește toate condițiile cerute unui document. De aceea, confecționarea unei diplome false (în cazul în care aceasta este un document oficial) atrage aplicarea art. 361 C. pen. RM.

Note:

¹ O.I. Калешина. *Поддельный документ: предмет и средство совершения преступления*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Краснодар, 2006, p. 7.

² *A se vedea* în acest sens: A. Reșetnicov. *Caracteristicile noțiunii de document. Conotații juridico-penale* // Revista Națională de Drept, 2008, nr. 1, p. 37-41.

³ *Ibidem*.

⁴ Astfel, conform pct. 47 al Hotărârii nr. 1047 din 8.11.1999 a Guvernului Republicii Moldova cu privire la reorganizarea Sistemului automatizat de căutare „Automobilul” în Registrul de stat al transporturilor și introducerea testării obligatorii a autovehiculelor și remorcilor acestora (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr. 126-127), numerele de înmatriculare a mijloacelor de transport se eliberează în calitate de autorizații de exploatare a mijloacelor de transport.

⁵ S. Brînză, X. Ulianovschi, V. Stati și alții. *Drept penal. Partea Specială*. – Chișinău: Cartier, 2005, p. 474.

⁶ *A se vedea*: A. Barbăneagră, V. Berliba, C. Gurschi și alții. *Codul penal comentat și adnotat*. – Chișinău: Cartier, 2005, p. 371.

⁷ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr. 94-96.

⁸ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr. 62.

⁹ *A se vedea* în acest sens: A. Reșetnicov. *Informația documentară ca obiect al influențării nemijlocite infracționale* // Revista științifică a USM „Studia Universitatis”. Seria „Științe sociale”, 2007, nr. 6, p. 180-184.

¹⁰ *A se vedea*: O.I. Калешина. *Op. cit.*, p. 7.

¹¹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr. 119.

¹² Monitorul Parlamentului Republicii Moldova, 1993, nr. 3.

¹³ *A se vedea*: V. Burac. *Drept bancar*. – Chișinău, 2001, p. 40.

¹⁴ *A se vedea*: В.А. Белов. *Предисловие* к: Н.О. Нерсесов. *Избранные труды по представительству и ценным бумагам в гражданском праве*. – Москва, 1998, p. 10.

¹⁵ *A se vedea*: Н.О. Нерсесов. *Op. cit.*, p. 10.

¹⁶ *A se vedea*: А.Ю. Грибов. *Ошибки законодательства: сущность и правовой режим денег и ценных бумаг*. – Москва, 2000, p. 26.

¹⁷ A. Băieșu, S. Băieșu, O. Buruiană și alții. *Codul civil al Republicii Moldova*. Comentariu. Vol. I. – Chișinău: Tipografia Centrală, 2006, p. 564.

¹⁸ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr. 27-28.

¹⁹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 82-86.

²⁰ *A se vedea*: S. Brînză, X. Ulianovschi, V. Stati și alții. *Op. cit.*, p. 232.

²¹ *A se vedea*: *Уголовное право. Часть Особенная* / Под общ. ред. Л.Д. Гаухмана, С.А. Максимова. – Москва: Эксмо, 2005, p. 225-226.

²² *A se vedea*: *Уголовное право. Часть Особенная* / Под ред. И.Я. Козаченко, З.Я. Незнамовой, Г.П. Новоселова. – Москва: Норма-Инфра-М, 1998, p. 312.

²³ *A se vedea*: *Уголовное право. Часть Особенная* / Под ред. А.И. Рапога. – Москва: ИМПЭ, 1998, p. 190.

²⁴ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr. 36-38.

²⁵ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1996, nr. 63.

²⁶ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 141-145.

²⁷ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr. 10-11.

²⁸ *A se vedea*: S. Brînză, X. Ulianovschi, V. Stati și alții. *Op. cit.*, p. 404; A. Borodac. *Manual de drept penal. Partea Specială*. – Chișinău: Tipografia Centrală, 2004, p. 347.

²⁹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 203-206.

³⁰ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr. 145-147.

³¹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 229-233.

³² Adică, corespund condițiilor despre care am relatat în: A. Reșetnicov. *Accepțiunea juridico-penală a noțiunii „document oficial”* // Revista Națională de Drept, 2008, nr. 2, p. 35-42.

³³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr. 72-73.

³⁴ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr. 63-65.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 154-157.

³⁷ *A se vedea*: M.I. Papadopolu. *Codul penal adnotat*. – București: Editura Națională, 1930, p. 98.

³⁸ Monitorul Parlamentului Republicii Moldova, 1992, nr. 7.

SEMNELE OBIECTIVE ALE LUĂRII DE MITĂ ÎN LEGEA PENALĂ A ROMÂNIEI: STUDIU DE CAZ

Victor MORARU,
doctor în drept, conferențiar universitar (USM)
Dumitru-Leonardo MELINTE,
doctorand

SUMMARY

This article deals with some disputable questions of criminal liability of public officials for bribery according to the criminal legislation of Romania. First of all, there is performed a brief review of Actus Reus of the bribery, taking into consideration legal provisions of the art. 254 of the Criminal code of Romania. Second, a profound research of several penal cases of judicial practice is proposed. Afterward, some useful practical and doctrinal conclusions are strongly recommended.

Potrivit legislației penale în vigoare (art. 254 C. pen. român din 1968), infracțiunea de luare de mită se caracterizează prin aceea că funcționarul, direct sau indirect, pretinde sau primește bani sau alte foloase care nu i se cuvin, ori acceptă promisiunea unor astfel de foloase sau nu o respinge, în scopul de a îndeplini, a nu îndeplini sau a întârzia îndeplinirea unui act privitor la îndatoririle sale de serviciu sau în scopul de a face un act contrar acestor îndatoriri.¹

Potrivit opiniei lui Al. Boroș și Gh. Nistoreanu, **obiectul juridic special** este reprezentat de relațiile sociale referitoare la buna desfășurare a activității de serviciu a unităților publice ori a altor persoane juridice, relații ce implică îndeplinirea cu cinste și corectitudine, de către funcționarii publici, funcționarii și persoanele care exercită un serviciu de interes public, a îndatoririlor profesionale.²

După părerea lui O. Mastacan, infracțiunea de luare de mită nu are obiect material. Banii, valorile sau alte foloase reprezintă lucruri dobândite prin săvârșirea infracțiunii.³ Aceeași opinie o împărtășesc și autorii S. Brînză, V. Stati.⁴ Într-adevăr, obiectul material al infracțiunii este un element al relațiilor sociale, iar obiectul remunerării ilegale se află în afara lor, el constând în ceea ce se transmite persoanei cu funcție de răspundere în calitate de o astfel de remunerare (bani, obiecte de preț etc.). În temeiul acestei opinii, ajungem la concluzia că remunerarea ilegală este un mijloc de comitere a infracțiunii de luare de mită.

Analizând latura obiectivă a infracțiunii prevăzute de art. 254 C. pen. român, evidențiem că acțiunea constă în pretinderea, primirea de bani sau alte foloase, sau acceptarea acestora, iar inacțiunea – în nerespingerea,

de către funcționarul public (sau funcționar), a unei promisiuni având ca obiect bani sau alte foloase.

Pentru existența infracțiunii de luare de mită, se cer a fi îndeplinite anumite condiții esențiale:

1. Pretinderea, primirea, acceptarea sau nerespectarea promisiunii trebuie să aibă ca obiect bani sau alte foloase. Prin expresia „alte foloase” se înțelege un folos patrimonial (comisioane, lucrări gratuite) sau un avantaj nepatrimonial de orice natură (de exemplu, va săvârși infracțiunea de luare de mită directorul unei societăți comerciale, care condiționează angajarea unei persoane de sex feminin de întreținerea de către aceasta din urmă a unor relații sexuale de orice natură cu făptuitorul).⁵

2. Banii sau alte foloase să nu fie datorati în mod legal funcționarului sau unității unde acesta își îndeplinește sarcinile de serviciu.

3. Acțiunea de pretindere, acceptare ori primire sau inacțiunea de nerespingere a promisiunii să aibă loc înainte sau să fie concomitentă neîndeplinirii ori întâzierii efectuării unui act ce intră în sfera atribuțiilor de serviciu ale funcționarului mituit.

4. Actul vizat de acțiunea de mituire să facă parte din sfera atribuțiilor de serviciu ale funcționarului. În cazul în care făptuitorul nu avea ca îndatorire de serviciu îndeplinirea respectivului act, dar lasă să se creadă acest lucru, fapta nu va fi luare de mită, ci va fi calificată ca înșelaciune.

Cele mai discutabile probleme apar în legătură cu stabilirea atribuțiilor de serviciu ale funcționarului cărui i se încredințează luarea de mită. În această ordine de idei, pentru confirmarea celor expuse mai sus, aducem analiza a două cazuri din practica judiciară a României:

1. Arhiva Înaltei Curți de Casație și Justiție a României. Secția penală. Decizia nr. 3622 din 30 iunie 2004⁶

Prin sentința nr. 147 din 30 septembrie 2003, Tribunalul Militar Teritorial București i-a condamnat pe inculpații G.A., M.C. și M.R. pentru săvârșirea infracțiunii de luare de mită prevăzută în art. 254 alin. (1) C. pen., iar pe inculpatul B.N. pentru complicitate la săvârșirea acestei infracțiuni.

Instanța a reținut că, în noaptea de 18 februarie 1997, inculpatul B.N., la acea dată angajat ca jandarm, se afla în serviciul de patrulare, împreună cu inculpatul G.A., polițist. Inculpații, împreună cu inculpatul sergent major M.C. și inculpatul sergent major M.R., au oprit pentru control autoturismul înmatriculat în străinătate, în care se aflau cetățenii străini B.R. și K.D. și, pentru a nu fi sancționat contravențional potrivit Decretului nr. 328/1966, la solicitarea celor 3 inculpați polițiști, B.R. i-a dat suma de 500 USD inculpatului B.N., care, la rândul său, i-a dat-o inculpatului M.R. După primirea sumei de bani, celor 2 ocupanți ai autoturismului li s-a permis să-și continue drumul. Ajungând la punctul de trecere a frontierei, B.R. a reclamat fapta vameșilor români, care au sesizat Inspectoratul de poliție.

Prin decizia nr. 16 din 4 martie 2004, Curtea Militară de Apel, între altele, a respins apelurile inculpaților. Recursurile declarate de inculpați, prin care s-a cerut, între altele, schimbarea încadrării juridice în infracțiunea de înșelăciune prevăzută în art. 215 C. pen., sunt fondate.

În cauză, din actele dosarului rezultă că, în realitate, B.R. nu a încălcat legea privind circulația pe drumurile publice. Prin urmare, inculpații l-au indus în eroare afirmând că este pasibil de amendă sau chiar de închisoare și că, dacă le remite suma de 500 USD, nu vor întocmi actele de constatare a faptei.

În consecință, s-a constatat că inculpații nu au pretins și primit bani pentru a nu îndeplini un act ce intră în atribuțiile lor de serviciu, ci prin inducerea în eroare a părții vătămate au cauzat acesteia un prejudiciu, în scopul obținerii pentru ei a unui folos material injust.

Fapta inculpaților G.A., M.C. și M.R. întrunind elementele constitutive ale infracțiunii de înșelăciune prevăzută în art. 215 alin. (1) C. pen., iar fapta inculpatului B.N. – pe cele ale complicității la săvârșirea acestei infracțiuni, recursurile au fost admise și s-a dispus schimbarea încadrării juridice a faptei și condamnarea inculpatului în sensul considerentelor ce preced.

2. Arhiva Înaltei Curți de Casație și Justiție a României. Secția penală, decizia nr. 2706 din 29 mai 2002⁷

Tribunalul Călărași, prin sentința penală nr. 69 din 15 octombrie 2001, a condamnat, între alții, pe inculpatul P.G. pentru săvârșirea infracțiunilor de furt calificat prevăzută în art. 208 alin. (1) raportat la art. 209 alin. (1) lit. a), g) și i) și de luare de mită prevăzută în art. 254 alin. (1) C. pen.

Instanța a reținut că, în noaptea de 16 iunie 2001, inculpatul, împreună cu alții, a sustras dintr-o magazie a societății comerciale unde era angajat mai multe cupoane din stofă, la solicitarea lui V.G., condamnat în cauză, care i-a oferit o parte din suma ce se va obține din vânzarea bunurilor sustrate.

Luarea de mită a fost reținută, deoarece inculpatul ocupa funcția de paznic în cadrul societății comerciale, având obligația de a controla orice fel de produse scoase din unitate, mijloacele de transport și persoanele care ieșeau pe poartă, lucru pe care nu l-a făcut, în scopul obținerii câștigului promis.

Secția a II-a penală a Curții de Apel București, prin decizia nr. 31 din 29 ianuarie 2002, a respins apelul inculpatului. Instanța de control judiciar a motivat că fapta inculpatului care, în calitate de paznic, a acceptat oferta făcută de inculpatul V.G. să participe la sustragere, iar din prețul obținut prin valorificarea lucrului furat să primească o parte, întrunește și elementele constitutive ale infracțiunii de luare de mită, așa cum legal a reținut prima instanță.

Recursul declarat de inculpat, cu motivarea că infracțiunea de luare de mită a fost greșit reținută, a fost recunoscut fondat.

Inițiind acest studiu, am specificat, că, potrivit art. 254 alin. (1) C. pen., constituie infracțiunea de luare de mită fapta funcționarului care, direct sau indirect, pretinde ori primește bani sau alte foloase care nu i se cuvin ori acceptă promisiunea unor astfel de foloase sau nu o respinge, în scopul de a îndeplini, a nu îndeplini ori a întârzia îndeplinirea unui act privitor la îndatoririle sale de serviciu sau în scopul de a face un act contrar acestor îndatoriri.

După cum rezultă din împrejurările cauzei, acțiunea sau inacțiunea care constituie elementul material al laturii obiective a acestei infracțiuni poate privi fie efectuarea unui act licit, când subiectul activ îndeplinește un act în cadrul legal al obligațiilor sale de serviciu, fie efectuarea unui act ilicit, când nu îndeplinește ori întârzie îndeplinirea actului ce intră în atribuțiile sale de serviciu, sau când face un act contrar îndatoririlor sale.

Analizând speța de mai sus, putem constata că din coroborarea probelor rezultă că inculpatul a ajutat un alt făptuitor să escaladeze zidul magaziei, iar după ce acesta a desprins geamul unei ferestre și a pătruns în interior, de unde a sustras baloți de material textil, aceștia au fost preluați, în exterior, de către inculpat care i-a așezat în stivă lângă clădire. Împreună cu un al treilea făptuitor, cu toții au transportat apoi baloții la poartă, unde i-au încărcat în autoturismul inculpatului.

Așa fiind, inculpatul P.G. nu a acceptat promisiunea primirii unei sume de bani pentru a permite altor persoane să sustragă bunuri dintre cele pe care le avea în pază, pentru a nu-și îndeplini, deci, un act privitor la îndatoririle sale de serviciu, iar apoi să fi participat nemijlocit la săvârșirea sustragerii bunurilor, ci *banii promiși reprezentau partea ce-i revenea din valorificarea produselor sustrate, în împrejurările menționate, de toți inculpații.*

În consecință, constatându-se că inculpatul P.G. nu a săvârșit infracțiunea de luare de mită, în baza art. 11 pct. 2 lit. a) raportat la art. 10 alin. (1) lit. a) C. proc. pen. s-a dispus achitarea pentru această infracțiune.

Din cele expuse *supra* putem concluziona următoarele:

✓ Fapta de a pretinde și primi bani, inducând în eroare persoana vătămată cu privire la împrejurarea că actul pentru a cărui neîndeplinire făptuitorul a pretins

și primit banii privește îndatoririle sale de serviciu, întrunește elementele constitutive ale infracțiunii de înșelăciune, iar nu pe cele ale infracțiunii de luare de mită.

✓ Fapta paznicului de a participa la sustragerea unor bunuri aflate în paza sa, în urma acceptării promisiunii că va primi o parte din banii ce se vor realiza prin valorificarea bunurilor sustrate, constituie infracțiunea de furt, nu și cea de luare de mită, de vreme ce banii au fost promiși pentru fapta sa de furt, iar nu pentru o acțiune sau inacțiune privitoare la îndatoririle sale de serviciu.

Note:

¹ *Codul penal al României* // Buletinul Oficial al României, 1968, nr. 79-79 bis; Monitorul Oficial al României, 1997, nr. 65.

² *A se vedea:* Al. Boroș, Gh. Nistoreanu. *Drept penal. Partea Generală.* – București: ALL Beck, 2004, p. 348.

³ *A se vedea:* O. Mastacan. *Răspunderea penală a funcționarului public.* – București: Hamangiu, 2007, p. 98.

⁴ *A se vedea:* S. Brînză, X. Ulianovschi, V. Stati, I. Țurcan, Vl. Grosu. *Drept penal.* Vol. 2. Ed. a 2-a. – Chișinău: Cartier, 2005, p. 623.

⁵ Arhiva Înaltei Curți de Casație și Justiție a României. Secția penală. Decizia nr. 3622 din 30 iunie 2004 // www.scj.ro

⁶ Arhiva Înaltei Curți de Casație și Justiție a României. Secția penală, decizia nr. 2706 din 29 mai 2002 // www.scj.ro

CONTROLUL EFECTUAT DE PARLAMENT ASUPRA ACTIVITĂȚII PUTERII EXECUTIVE – GARANȚIE A ASIGURĂRII LEGALITĂȚII ÎN ADMINISTRAȚIA DE STAT

Mihai MANOLIU,
doctorand

Recenzent: *Tudor ROȘCA,*
doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

SUMMARY

The parliamentary control corresponds to a fundamental necessity and it belongs to the nation representatives to verify constantly that the administration does not deviate from the directory lines which were fixed. This type of control is fulfilled by the body invested directly or indirectly with sovereignty, and it endorses with priority the assurance of the fact that the administration respects the finalities established by the political power inside the juridical, human and material means which it is offered.

Fundamentul conceptual al controlului parlamentar trebuie cautat în faptul că Parlamentul este „organul suprem reprezentativ al poporului”. El primește exercițiul puterii ce aparține națiunii, fapt care îi dă legitimitatea de a supraveghea modul de desfășurare a politicii statului de către Guvern, astfel încât acesta să corespundă aspirațiilor majorității poporului. Mijloacele de control puse la dispoziția Parlamentului diferă în funcție de faptul cum ne aflăm: într-un regim parlamentar clasic sau într-un regim prezidențial, întemeiat pe separația rigidă a puterilor. Într-un asemenea sistem, chiar dacă Parlamentul nu are posibilitatea de a demite Guvernul, el dispune de alte pârghii care îi eficientizează controlul. Un important mijloc de control parlamentar îl constituie responsabilitatea Guvernului față de Parlament. Punerea în joc a răspunderii Guvernului se poate desfășura fie din inițiativa Guvernului, fie a Parlamentului, prin inițierea unei moțiuni de cenzură. Profesorul P. Avril¹ identifică printre procedurile și mijloacele de control parlamentar, susceptibile de a fi finalizate printr-o sancțiune, acceptarea de către Parlament a programului de guvernare și acordarea votului de încredere, interpelarea, moțiunea de cenzură și angajarea răspunderii Guvernului asupra unui program, a unei declarații de politică generală sau asupra unui proiect de lege. Prezintă interes clasificarea pe care o face un autor de drept constituțional² referitor la funcțiile Parlamentului, în raport de conținutul atribuțiilor acestuia.

Controlul parlamentar se manifestă, de regulă, prin *interpelările* și *întrebările* parlamentarilor adresate miniștrilor cu privire la modul în care funcționează „mașina administrativă” raportată la doleanțele și trebuințele electoratului. Esența controlului parlamentar constă în rolul deosebit pe care îl joacă comisiile parlamentare prin verificarea modului de gestionare a treburilor publice de către ministere sau departamente ministeriale, precum și de către alte structuri administrative integrate acestora.

În general, exercitarea controlului parlamentar asupra puterii executive este una dintre atribuțiile de bază ale Parlamentului. În acest sens, Regulamentul Parlamentului prevede pe larg procedura moțiunilor, întrebărilor și interpelărilor, informarea deputaților și adresarea unor petiții.

Analizând procedurile de control desfășurate de către Parlament, putem releva unele caracteristici ale acestuia, înainte de a analiza fiecare procedură în parte:

- controlul parlamentar este prin excelență posterior, în sens larg se referă la toate domeniile de activitate, fiind o consecință a principiului reprezentării;
- controlul parlamentar, sub aspect tehnic, se realizează după anumite proceduri prevăzute de Constituție și de regulamentele parlamentare.³

Controlul parlamentar vizează activitatea tuturor autorităților publice, realizându-se prin modalități și mijloace diverse, în virtutea principiului constituțional,

potrivit căruia Parlamentul este organul reprezentativ suprem al poporului moldovenesc. Acest control se realizează în cadrul competențelor constituționale ale Parlamentului, cu respectarea regimului de separație a autorităților publice în exercitarea puterii de stat. În consecință, controlul Parlamentului nu se poate substitui controlului exercitat de diferite autorități ale administrației publice.

Controlul exercitat de Parlament asupra activității Președintelui Republicii Moldova

Pentru exercitarea și, eventual, finalizarea controlului parlamentar, Constituția indică diverse proceduri, majoritatea lor putându-se finaliza prin sancțiuni constituționale.

Proceduri și mijloace de control cărora nu li se asociază sancțiuni:

a) încunoștințarea neîntârziată a Parlamentului printr-un mesaj constituie obligația Președintelui Republicii Moldova atunci când, producându-se o agresiune armată împotriva țării, el a luat măsuri pentru respingerea agresiunii. Dacă Parlamentul nu se afla în sesiune, acesta se convoacă de drept în 24 de ore de la declanșarea agresiunii;⁴

b) consultarea prealabilă a Parlamentului este prevăzută în două situații:

- când Președintele Republicii Moldova decide să dizolve Parlamentul, întrucât acesta nu a acordat votul de încredere Guvernului în termen de 45 de zile;⁵

- când Președintele Republicii Moldova înțelege să solicite poporului exprimarea voinței lui prin referendum cu privire la probleme de interes național;⁶

c) aprobarea este forma de încuviințare a unei acțiuni sau a unui act din partea Parlamentului, validând acea acțiune sau acel act. Aprobarea este prealabilă: Președintele Republicii Moldova poate declara cu aprobarea prealabilă a Parlamentului mobilizarea parțială sau generală a forțelor armate.⁷

Proceduri și mijloace de control cărora li se asociază sancțiuni politice sau penale:

a) o altă modalitate a controlului Parlamentului asupra Președintelui Republicii Moldova este *sesizarea*, decizia finală fiind luată de corpul electoral sau de justiție, după caz. În art. 89 din Constituție se prevede că în cazul săvârșirii unor fapte prin care se încalcă prevederile Constituției, Președintele Republicii Moldova poate fi demis de către Parlament cu votul a două treimi din numărul deputaților aleși. Propunerea de demitere poate fi inițiată de cel puțin o treime din deputați și se aduce neîntârziat la cunoștința

Președintelui Republicii Moldova. Președintele poate da Parlamentului și Curții Constituționale explicații cu privire la faptele ce i se impută;

b) Tot un control de sesizare este exercitat de Parlament și în ipoteza prevăzută de art. 81 alin. (3). În conformitate cu dispozițiile acestui articol, Parlamentul poate hotărî punerea sub acuzare a Președintelui Republicii Moldova, cu votul a cel puțin două treimi din numărul deputaților aleși, în cazul în care săvârșește o infracțiune. Competența de judecată aparține Curții Supreme de Justiție, în condițiile legii. Președintele este demis de drept la data rămânerii definitive a sentinței de condamnare.

Controlul Parlamentului asupra activității Guvernului

a) acceptarea programului de guvernare și acordarea votului de încredere este procedura constituțională de control parlamentar care poate avea ca finalitate investirea sau legitimarea Guvernului. Președintele Republicii Moldova numește prim-ministrul, respectiv Guvernul în considerarea faptului că programul acestuia de guvernare va fi acceptat de Parlament și, ca urmare, el va obține votul de încredere. Audierea și dezbaterile programului de guvernare constituie atât modalități de informare a Parlamentului, cât și de control asupra Guvernului urmate, în mod necesar, fie de un vot de neîncredere – refuzul Parlamentului de a investi Guvernul, fie de un vot de încredere, adică de investire a Guvernului. Deci, numirea membrilor Guvernului de Președinte nu este o investiție, ci confirmarea și nominalizarea investiției făcute de Parlament. Parlamentul nu aprobă programul Guvernului, ci doar îl acceptă în principiu ca argument al investiției;⁸

b) moțiunea de cenzură este reglementată de art. 106 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova și reprezintă cea mai severă formă de control parlamentar asupra activității Guvernului. Este expresia răspunderii politice a Guvernului și urmărește două scopuri conjugate:

- angajarea unei dezbateri publice în Parlament asupra politicii de ansamblu a Guvernului;

- demiterea Guvernului.

Ca regulă, moțiunea de cenzură este inițiată de opoziție, dar poate fi inițiată și de majoritate atunci când a pierdut încrederea în Guvern și urmărește formarea unui nou Guvern. Ea poate fi inițiată de cel puțin 1/4 din numărul total al deputaților, iar o moțiune privind alte probleme – de cel puțin 15 deputați. Parlamentarii care au inițiat o moțiune de cenzură, într-o sesiune, și ea a fost respinsă, nu o

mai pot reitera în aceeași sesiune, afară de cazul când Guvernul și-a angajat răspunderea, deoarece în această situație moțiunea este provocată de însuși Guvernul. Guvernul poate solicita acordarea votului de încredere asupra politicii sale prin adoptarea unei moțiuni de către Parlament, asumându-și răspunderea pentru un program sau o declarație privind politica generală. Dacă în decursul a 72 de ore din momentul asumării răspunderii de către Guvern cel puțin 1/4 din numărul deputaților aleși nu depune o moțiune de cenzură Guvernului, programul sau declarația privind politica generală se consideră adoptate.

De la depunerea moțiunii la Biroul permanent, după un interval de 5 zile, moțiunea se prezintă în plen de către reprezentantul inițiatorilor și se dezbate în 3 zile (termen fix) de la această prezentare prin vot secret. Celelalte moțiuni se examinează în termen de 6 zile după înregistrare și se adoptă cu votul majorității deputaților prezenți la ședință, prin vor deschis sau secret, la decizia Parlamentului.

Dezbaterea este precedată de prezentarea moțiunii de către inițiator, urmată de cuvântul primului-ministru sau al altui reprezentant al său. Luările de cuvânt sunt, potrivit regulilor ședințelor, organizate în timpul alocat și într-o alternanță care să asigure contradictorialitatea dintre susținătorii Guvernului și opozanții lui.

Moțiunea de cenzură se adoptă cu majoritate absolută și are drept consecință demiterea Guvernului;

c) procedura întrebărilor constă într-o simplă cerere de a răspunde dacă un fapt este adevărat, dacă o informație este exactă, dacă Guvernul și celelalte organe ale administrației publice înțeleg să comunice Parlamentului informațiile și documentele cerute de acesta sau de comisiile permanente ori dacă Guvernul are intenția de a lua o hotărâre într-o problemă determinată. Procedura întrebărilor este reglementată de art. 111 din Constituția Republicii Moldova.

Prin natura lor, întrebările sunt un mijloc de informare a parlamentarilor, îndeosebi cu privire la problemele rezultate din activitatea lor în teritoriu, și care obligă, astfel, un membru al Guvernului sau o administrație de stat să se justifice. Fiecare parlamentar poate adresa întrebări miniștrilor sau altor conducători ai organelor administrației publice pentru obținerea unei informații concrete. În Parlamentul Republicii Moldova exista practica desfășurării Orei Guvernului. De regulă, ea are loc joi, în ultima oră de lucru în plen a Parlamentului, la care sunt invitați membrii

cabinetului pentru a da răspunsuri la problemele abordate de legiuitori.

Ora Guvernului este o modalitate foarte eficientă de control parlamentar asupra activității executivului, deoarece anume aici deputații cer darea de seamă pentru activitățile îndeplinite de membrii administrației de stat atât centrale, cât și locale.

Președintele Parlamentului are dreptul să nu admită întrebările care:

- privesc probleme de interes personal sau particular;
- urmăresc în exclusivitate obținerea unei consultații juridice;
- se referă la procese aflate pe rol în instanțele judecătorești sau pot afecta soluționarea unor cauze aflate în curs de judecată;
- privesc activitatea unor persoane care nu îndeplinesc funcții publice.

În principiu, ministrul răspunde pe loc, iar durata întrebare - răspuns este limitată și nu este urmată de dezbateri. La întrebările orale și la întrebările scrise, membrii Guvernului nu răspund dacă acela care a adresat întrebarea nu se află în sala de ședințe. În cazuri temeinic justificate, dacă acela care a adresat întrebarea nu poate fi prezent în sala de ședințe în ziua în care se prezintă răspunsul, el poate cere amânarea răspunsului o singură dată; cererea deputatului de amânare a răspunsului se depune la secretarul desemnat al Parlamentului și se comunică persoanei responsabile pentru relația cu Parlamentul.⁹

Întrebarea orală este expusă sumar, într-un interval de timp de cel mult un minut, iar ministrul competent răspunde la întrebarea ce i-a fost adresată în timpul acordat. Autorul întrebării, după audierea răspunsului, poate interveni cu precizări și cu comentarii, fără a depăși iarăși timpul stabilit, iar ministrul poate exercita dreptul la replică în același interval de timp fără ca o altă intervenție pe marginea întrebării respective să mai poată avea loc.

În situația în care membrul Guvernului, căruia îi este adresată întrebarea, nu este prezent, răspunsul va fi dat în ședința din săptămâna următoare în timpul consacrat întrebărilor orale. Președintele Parlamentului îl informează pe primul-ministru asupra răspunsurilor amânate.

Parlamentarii care adresează întrebări scrise vor preciza dacă doresc un răspuns în scris sau oral de la tribuna Parlamentului. Întrebările scrise se transmit membrilor Guvernului și celorlalte autorități publice de către secretarul desemnat al Parlamentului;

d) interpelarea este reglementată de art. 111 din Constituția Republicii Moldova. Ea constă dintr-o cerere adresată Guvernului de un grup parlamentar, de unul sau mai mulți deputați, prin care se solicită explicații asupra politicii Guvernului în probleme importante ale activității sale interne sau externe.¹⁰ Interpelarea se face în scris, arătându-se obiectul acesteia, fără nici o dezvoltare, și privește un aspect politic al activității Guvernului. Membrii cabinetului sunt obligați să răspundă la interpelări în cel mult două săptămâni, iar pentru motive temeinice se poate acorda un nou termen. În timpul stabilit, prin ordinea de zi, din ședința consacrată dezbaterii interpelărilor, un grup parlamentar nu poate prezenta mai mult de o interpelare; în cazul în care timpul consacrat interpelărilor permite, un grup parlamentar poate dezvolta și o a doua interpelare. Ordinea luării de cuvânt este următoarea: mai întâi interpelatorul și apoi reprezentantul primului-ministru sau ministrul interpelat.

Fiecare interpelare se expune într-un interval de timp de cel mult două minute, iar primul-ministru sau ministrul interpelat răspunde la interpelare în cel mult 3 minute; autorul interpelării, după audierea răspunsului, poate interveni cu întrebări suplimentare și cu comentarii, fără a depăși două minute, iar cel interpelat are la dispoziție două minute pentru replică, fără nici o altă intervenție.

De exemplu, pe data de 10 decembrie deputatul I.B. a făcut o interpelare Guvernului referitor la subvenționarea agricultorilor. Ministerul Finanțelor și Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare au fost cele ce au răspuns la interpelarea dată, explicând că subvenționarea se face, dar treptat. La care dl I.B. a replicat că, conform datelor pe care le deține, subvenționarea ține doar de subvenționarea agricultorilor pentru pregătirea solului și semănatul culturilor de toamnă, fără a se pomeni de celelalte activități.

Parlamentul poate controla prin intermediul interpelării nu numai activitatea ministerelor, dar și activitatea diferitelor servicii și agenții. De exemplu, la 21 decembrie deputatul Valentina Stratan a adresat o interpelare dlui Vladimir Baldovici, Director general al Agenției Construcții și Dezvoltare a Teritoriului referitor la Ordinul nr. 149 emis de către Agenție despre așa-numita variantă albă – variantă de recepție finală a obiectivelor care se dau în exploatare pe teritoriul Republicii Moldova. Aici dna deputat a pus la îndoială calitatea obiectivelor în construcție, astfel controlând nu numai legalitatea Ordinului nr. 149, ci și executarea unor activități ale Agenției.

Parlamentul poate adopta o moțiune ca urmare a răspunsului Guvernului la interpelare spre a-și exprima poziția cu privire la problema ce a făcut obiectul interpelării;

e) moțiunea simplă exprimă poziția Parlamentului într-o anumită problemă de politică internă sau externă. Dacă este inițiată de opoziție, fundamentarea poziției constă în critica politicii Guvernului; face parte din procedeele controlului fără sancțiune, în plină dezvoltare în parlamentarismul modern.

Moțiunea simplă poate fi inițiată de 15 deputați. Aceasta trebuie să fie motivată, nu poate pretinde finalități specifice moțiunii de cenzură; cei ce au semnat-o nu mai pot semna o altă moțiune privind aceeași problemă și nici nu pot renunța după ce a fost înscrisă pe ordinea de zi.

Moțiunea simplă se depune la președintele Parlamentului, în cursul ședinței, se comunică Guvernului, se aduce la cunoștință Camerei și se afișează, după care se dezbate în cel mult 6 zile; dacă privește probleme de politică externă, trebuie însoțită de avizul Comisiei de politică externă, cu consultarea Ministerului Afacerilor Externe. În cazul moțiunii amendamentele nu sunt admisibile;

f) ancheta parlamentară. În cazul unor situații excepționale, Parlamentul dispune de o formă de control numită *anchetă parlamentară*, care constă în investigarea de către parlamentari a unei situații și în informarea Parlamentului asupra celor constatate.

Această procedură se efectuează prin intermediul unei comisii speciale *ad-hoc*, instituită în acest scop, sau al unei comisii permanente, abilitate de plen în mod expres, cu precizarea datei când se va prezenta raportul. Dacă ancheta se face printr-o comisie, Parlamentul stabilește obiectul anchetei, componența ținând cont de configurația politică a Parlamentului, conducerea comisiei, precum și de data când trebuie prezentat raportul; dacă se efectuează printr-o comisie permanentă, Parlamentul stabilește doar obiectul și data prezentării raportului.

Regulile de lucru ale unei comisii de anchetă sunt similare celor privind comisiile permanente. Comisia de anchetă nu se poate substitui organelor de justiție, însă orice autoritate este obligată să răspundă anchetei comisiei.

În activitatea Comisiei de anchetă, de regulă, se fac audieri, aplicându-se prin analogie regulile de procedură privind citarea martorilor, dar se cercetează și documente; au fost cazuri când s-au prezentat și rapoarte paralele.

Ancheta se finalizează cu un raport, iar după dezbaterrea raportului misiunea comisiei încetează.

Parlamentul, respectiv, poate adopta o moțiune în care să-și exprime poziția față de obiectul anchetei.

Așadar, controlul parlamentar asupra administrației de stat este variat și poate interveni în diverse probleme de interes social major.

În concluzie menționăm că și controlul parlamentar este un mijloc de realizare a principiului separației puterilor în stat, de întărire a legalității și ordinii de drept, care se finalizează uneori prin sancțiuni constituționale, politice, juridice sau politico-juridice, ca de tipul celor penale și care asigură conduita legală a administrației de stat.

Note :

¹ J.M. Auby, P. Bandet, L. Boulet, H. Buch. *Traite de science administrative*. – Paris, La Haye, Mouton & Co, 1966, p. 177.

² I. Muraru. *Drept constituțional și instituții politice*. – București: Actami, 1997, p. 217.

³ P. Pactet. *Institutions politiques. Droit constitutionnel*. 17e ed. – Paris: Dalloz, 1998, p. 159.

⁴ art. 87 alin. (3) din Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr. 1.

⁵ art. 85 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr. 1.

⁶ art. 88 lit. f) din Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr. 1.

⁷ art. 87 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr. 1.

⁸ Regulamentul Parlamentului // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr. 59-62.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ art. 111 din Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr. 1.

INFRAȚIUNILE INFORMAȚIONALE PRIN PRISMA LEGISLAȚIEI EUROPENE

Flavius-Vasile ONOFREI,
doctorand

Recenzent: *Victor MORARU,*
doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

SUMMARY

Presently the information protection issues relevance has increased particularly due to a sharp increase of the role and importance of information in the life of modern society development as a whole and economics in particular. It is already obvious that information has become a milestone of the economic development nowadays. Information turns out to become the same strategic commodity like, for example, useful minerals. A wide use of information technologies has caused the problem of information security in the development-atomized systems, of keep and submission of confidential information. A new type of law infringement - cyber crime - has spread widely. It is worth to mention that the present European legislation on information is still at the development stage; for this reason much work should be accomplished to eliminate the shortcomings and defects. The legal protection of information provision depends on the type and character of the information carriers. Electronic form of the information submission promotes distinctly to a possibility of distant interception of the information without any visual transfer of material objects. Despite extensive spreading of cyber crime, i.e. crimes in the informational sphere committed through use of the computer technologies means, the laws on cyber crime that are adopted in several countries all over the world have not been coordinated yet. Moreover, even a common definition for cyber crimes is absent presently.

Rețelele de comunicații și sistemele informatice au devenit un factor esențial în dezvoltarea economică și socială. Computerizarea și rețelele au devenit în prezent utilități omniprezente, așa cum este deja furnizarea electricității sau a apei. Securitatea rețelelor de comunicații și a sistemelor informatice și, în special, disponibilitatea acestora reprezintă o preocupare crescândă pentru societate. Aceasta, nu în ultimul rând, din cauza posibilității de a apărea probleme la sistemele informatice-cheie, datorită complexității sistemelor, accidentelor, greșelilor și atacurilor care pot avea consecințe asupra infrastructurilor fizice care furnizează servicii esențiale pentru bunăstarea cetățenilor Uniunii Europene.

Numărul în creștere de încălcări ale securității a generat deja daune financiare considerabile, a subminat încrederea utilizatorilor și a avut un efect nefavorabil asupra dezvoltării comerțului electronic. Cetățenii, administrația publică și întreprinderile au reacționat prin punerea în aplicare a unor tehnologii de securitate și proceduri de gestionare a securității. Statele membre ale Uniunii Europene au luat mai multe măsuri de sprijin, cum ar fi campaniile de informare și proiectele de cercetare, pentru a spori

securitatea rețelelor informatice și a datelor în întreaga societate.

Complexitatea tehnică a rețelelor și a sistemelor informatice, diversitatea produselor și serviciilor interconectate, precum și numărul enorm de agenți privați și publici purtând propria lor răspundere riscă să submineze funcționarea normală a pieței interne.

Legislația comunitară existentă în domeniul securității informaționale cuprinde:

✓ Convenția Consiliului Europei din 23/11/2001 privind criminalitatea informatică;¹

✓ Regulamentul (CE) nr. 45/2001 al Parlamentului European și al Consiliului din 18 decembrie 2000 privind protecția persoanelor fizice cu privire la prelucrarea datelor cu caracter personal de către instituțiile și organele comunitare și privind libera circulație a acestor date;²

✓ Regulamentul (CE) nr. 460/2004 al Parlamentului European și al Consiliului din 10 martie 2004 (semnată la Strasburg) privind instituirea Agenției Europene pentru Securitatea Rețelelor Informatice și a Datelor;³

✓ Directiva 2002/20/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 7 martie 2002 privind autorizarea rețelelor și serviciilor de comunicații electronice;

✓Directiva 2002/22/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 7 martie 2002 privind serviciile universale și drepturile utilizatorilor cu privire la rețelele și serviciile electronice de comunicații;

✓Directiva 2002/19/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 7 martie 2002 privind accesul la rețelele de comunicații electronice și la infrastructura asociată, precum și interconectarea acestora;

✓Directiva 2002/58/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 12 iulie 2002 privind prelucrarea datelor personale și protejarea confidențialității în sectorul comunicațiilor publice;

✓Directiva 1999/93/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 1999 privind un cadru comunitar pentru semnăturile electronice;

✓Directiva 2000/31/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 8 iunie 2000 privind anumite aspecte

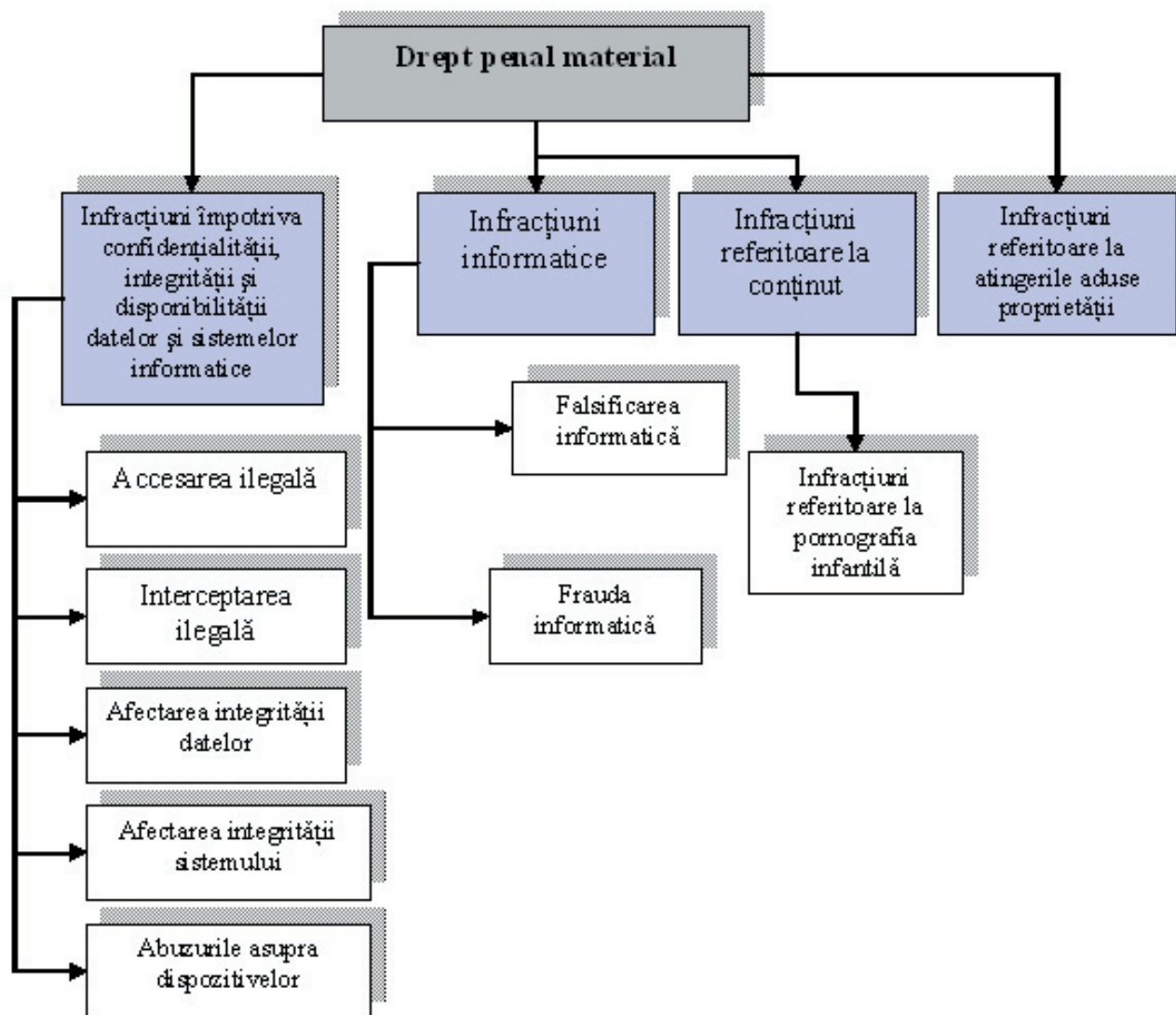
juridice ale serviciilor societății informaționale, în special ale comerțului electronic, pe piața internă;

✓Rezoluția Consiliului din 18 februarie 2003 privind punerea în aplicare a Planului de acțiune „eEurope 2005”;

✓Directiva 2002/20/CE dă dreptul statelor membre să atașeze la autorizația generală condiții referitoare la protecția rețelelor publice împotriva accesului neautorizat, în conformitate cu Directiva 97/66/CE;

✓Directiva 97/66/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 15 decembrie 1997 privind prelucrarea datelor personale și protecția vieții private în sectorul telecomunicațiilor.

În această ordine de idei, evidențiem tipurile infracțiunilor informatice stabilite conform Convenției Consiliului Europei din 23/11/2001 privind criminalitatea informatică:

Directiva 2002/22/CE cere statelor membre să ia măsurile necesare pentru a asigura integritatea și disponibilitatea rețelelor telefonice publice în locații fixe și să se asigure că întreprinderile care furnizează servicii telefonice la dispoziția publicului în locații fixe iau toate măsurile rezonabile pentru a asigura accesul neîntrerupt la serviciile de urgență.

Directiva 2002/58/CE cere prestatorilor de servicii publice de comunicații electronice să ia măsurile tehnice și organizatorice corespunzătoare pentru a proteja securitatea serviciilor și cere de asemenea confidențialitatea comunicațiilor și a datelor de trafic asociate.

Directiva 95/46/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 24 octombrie 1995 privind protecția persoanelor fizice cu privire la prelucrarea datelor cu caracter personal și libera circulație a acestor date cere ca statele membre să stabilească obligația organismului de control de a pune în aplicare măsuri tehnice și organizatorice corespunzătoare de protecție a datelor cu caracter personal împotriva distrugerii accidentale sau ilegale ori a pierderii accidentale, modificării sau divulgării neautorizate ori a accesului neautorizat la acestea, în special în situațiile în care prelucrarea implică transmiterea datelor prin rețea, precum și împotriva tuturor celorlalte forme ilegale de prelucrare.

Directiva 2002/21/CE și Directiva 1999/93/CE conțin dispoziții referitoare la norme care urmează să fie publicate în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene.

De asemenea, statele membre folosesc norme elaborate de organisme internaționale, precum și norme *de facto* elaborate în domeniu la scară mondială.

Problemele privind securitatea rețelelor informatice și a datelor sunt probleme globale. Este necesară o cooperare mai strânsă la nivel global pentru îmbunătățirea normelor de securitate a informațiilor, promovarea unei abordări globale comune a problemelor de securitate a rețelelor informatice și a datelor, contribuindu-se astfel la dezvoltarea unei culturi a securității rețelelor informatice și a datelor. Cooperarea eficientă cu țări terțe, cu comunitatea globală a devenit o sarcină la nivel european.

Reieșind din conținutul normelor internaționale la nivelul Comunității europene, putem formula următoarele noțiuni:

✓ Prin „*rețea*” se înțelege sistemele de transmisie și, acolo unde se aplică, echipamentele de comutare sau direcționare și alte resurse care permit transportul semnalelor prin cabluri, prin unde radio, prin mijloace optice sau alte mijloace electromagnetice, inclusiv

rețelele de satelit, rețelele terestre fixe (cu circuite și pachete comutate, inclusiv Internetul) și mobile, sistemele de cabluri electrice, în măsura în care sunt folosite în scopul transmiterii de semnale, rețelele folosite pentru transmisiile prin radio și televiziune și rețelele de televiziune prin cablu, indiferent de tipul informațiilor transportate;

✓ Prin „*sistem informatic*” se înțelege calculatoarele și rețelele de comunicații electronice, precum și datele electronice stocate, prelucrate, regăsite sau transmise de acestea în scopul funcționării, folosirii, protecției și întreținerii lor. Expresia dată desemnează orice dispozitiv izolat sau ansamblu de dispozitive interconectate ori aflate în legătură, care asigură ori dintre care unul sau mai multe elemente asigură, prin executarea unui program, prelucrarea automată a datelor;

✓ Noțiunea „*date informatice*” desemnează orice reprezentare de fapte, informații sau concepte sub o formă adecvată prelucrării într-un sistem informatic, inclusiv un program capabil să determine executarea unei funcții de către un sistem informatic;

✓ Prin „*securitatea rețelelor informatice și a datelor*” se înțelege capacitatea unei rețele sau a unui sistem informatic de a rezista, la un nivel de încredere dat, la evenimente accidentale sau la acțiuni ilegale sau răuvoitoare care compromit disponibilitatea, autenticitatea, integritatea și confidențialitatea datelor stocate sau transmise și a serviciilor conexe oferite sau accesibile prin aceste rețele și sisteme;

✓ Prin „*disponibilitate*” se înțelege că datele sunt accesibile și serviciile sunt funcționale;

✓ Prin „*autentificare*” se înțelege confirmarea unei identități declarate a entităților sau utilizatorilor;

✓ Prin „*integritatea datelor*” se înțelege confirmarea faptului că datele trimise, primite sau stocate sunt complete și nemodificate;

✓ Prin „*confidențialitatea datelor*” se înțelege protecția comunicațiilor sau a datelor stocate împotriva interceptării și citirii lor de către persoane neautorizate;

✓ Prin „*risc*” se înțelege atât funcția de probabilitate ca o vulnerabilitate a sistemului să afecteze fie autentificarea, fie disponibilitatea, autenticitatea, integritatea ori confidențialitatea datelor prelucrate sau transferate, cât și gravitatea efectului ca urmare a folosirii intenționate sau neintenționate a unei astfel de vulnerabilități;

✓ Prin „*evaluarea riscurilor*” se înțelege un proces cu baze științifice și tehnologice care constă din patru etape: identificarea amenințărilor, definirea

amenințării, evaluarea expunerii la risc și definirea riscurilor;

✓ Prin „*gestionarea riscurilor*” se înțelege procesul, diferit de evaluarea riscurilor, de punere în balanță a politicilor alternative prin consultarea cu părțile interesate, de luare în considerație a evaluării riscurilor și a altor factori legitimi, și, după caz, de selectare a opțiunilor corespunzătoare de prevenire și control;

✓ „*Accesarea ilegală*” presupune violarea măsurilor de securitate, cu intenția de a obține date informatice ori cu altă intenție delictuală, sau de legătură dintre încălcarea respectivă și un sistem informatic conectat la alt sistem informatic;

✓ „*Interceptarea ilegală*” presupune captarea intenționată și fără drept, efectuată prin mijloace tehnice, a transmisiilor de date informatice care nu sunt publice, destinate, provenite sau aflate în interiorul unui sistem informatic, inclusiv a emisiilor electromagnetice provenind de la un sistem informatic care transportă asemenea date;

✓ „*Afectarea integrității datelor*” presupune fapta comisă intenționat și fără drept de a distruge, șterge, deteriora, modifica sau elimina date informatice;

✓ „*Afectarea integrității sistemului*” presupune fapta gravă, intenționată și fără drept care aduce atingere funcționării unui sistem informatic prin introducerea, transmiterea, periclitarea, ștergerea, deteriorarea, alterarea sau suprimarea datelor informatice;

✓ „*Falsificarea informatică*” desemnează introducerea, alterarea, ștergerea sau suprimarea intenționată și fără drept a datelor informatice, din care să rezulte date neautentice, cu intenția ca acestea să fie luate în considerație sau utilizate în scopuri legale ca și cum ar fi autentice, chiar dacă sunt sau nu sunt în mod direct lizibile și inteligibile;

✓ „*Frauda informatică*” desemnează fapta intenționată și fără drept de a cauza un prejudiciu patrimonial unei alte persoane: a) prin orice introducere,

alterare, ștergere sau suprimare a datelor informatice; b) prin orice formă care aduce atingere funcționării unui sistem informatic, cu intenția frauduloasă sau delictuală de a obține fără drept un beneficiu economic pentru el însuși sau pentru altă persoană.

Din cele expuse se impune crearea unui centru de expertiză la nivel european care să furnizeze orientare, consultanță și, atunci când este solicitat, asistență conform obiectivelor sale, la care să poată recurge Parlamentul European sau organismele competente desemnate de statele membre.

Asigurarea încrederii în sistemele de rețele informatice și de date cere ca persoanele, întreprinderile și administrația publică să fie suficient informate, educate și instruite în ceea ce privește securitatea rețelilor informatice și a datelor. Autoritățile publice au rolul de a sensibiliza prin informare publicul larg, întreprinderile mici și mijlocii, corporațiile, administrația publică, școlile și universitățile. Aceste măsuri trebuie dezvoltate în continuare. Un schimb intensificat de informații între statele membre va facilita aceste acțiuni de sensibilizare.

Note:

¹ Convenția Consiliului European din 23/11/2001 privind criminalitatea informatică // Monitorul Oficial al României, Partea I, 2004, nr. 343.

² Regulamentul (CE) nr. 45/2001 al Parlamentului European și al Consiliului din 18 decembrie 2000 privind protecția persoanelor fizice cu privire la prelucrarea datelor cu caracter personal de către instituțiile și organele comunitare și privind libera circulație a acestor date // www.mcti.ro

³ Regulamentul (CE) nr. 460/2004 al Parlamentului European și al Consiliului din 10 martie 2004 (semnată la Strasburg) privind instituirea Agenției Europene pentru Securitatea Rețelilor Informatice și a Datelor // www.mcti.ro

PARTICULARITĂȚI ALE RĂSPUNDERII PENALE PENTRU INFRAȚIUNILE SĂVÂRȘITE CU INTENȚIE

Constantin GREU,
doctorand

Recenzent: **Gheorghe GLADCHI,**
doctor habilitat în drept, profesor universitar interimar (ULIM)

SUMMARY

In this article, we examine the specific features of penal responsibility for the committed crime with intentions based on the Romanian Penal Code and the Penal Code of Republic of Moldova. The analysis of characteristic features of intention like a form of guilt is carried out. Also the description of the content and importance of the direct and indirect intentions are analyzed.

Intenția este concepută de Codul penal român și Codul penal al Republicii Moldova drept o formă a vinovăției cu grad mai sporit comparativ cu culpa (imprudența). În aceleași condiții, infracțiunea intenționată este pasibilă de o pedeapsă mai aspră decât o infracțiune analogică comisă din imprudență (de exemplu, sancțiunile art.174, 175 și 178 C. pen. român; art. 181, 182 și 184 C. pen. român; art. 145 și 149 C. pen. RM; art. 151, 152 și art. 157 C. pen. RM; art. 232 alin. (1) și art. 232 alin. (2) C. pen. RM). Unele fapte prejudiciabile atrag răspunderea penală doar dacă au fost săvârșite cu intenție (de exemplu, lovirea sau alte violențe (art. 180 alin. (1) și (1¹) C. pen. român); punerea în primejdie a unei persoane în neputință de a se îngriji (art. 314 C. pen. român); neacordarea de ajutor unui bolnav (art. 162 C. pen. RM); lăsarea în primejdie (art. 163 C. pen. RM) etc.). În această ordine de idei, Codul penal român (art. 19 alin. (2), (3)) prevede că fapta constând într-o acțiune săvârșită din culpă constituie infracțiune numai atunci când în lege se prevede în mod expres aceasta, iar fapta constând într-o inacțiune constituie infracțiune fie că este săvârșită cu intenție, fie din culpă, afară de cazul când legea sancționează numai săvârșirea ei cu intenție.

Persoanele fizice care au vârsta între 14 și 16 ani sunt pasibile de răspundere penală, de regulă, doar pentru săvârșirea infracțiunilor intenționate (art. 21 alin. (2) C. pen. RM); sancțiunile componentelor de infracțiuni care admit ca formă a vinovăției atât intenția, cât și imprudența se caracterizează printr-o limită minimă redusă și cuprind, de regulă, pedepse nonprivative de libertate. Numai infracțiunile comise cu intenție sunt incluse de către legiuitor în categoria infracțiunilor deosebit de grave și excepțional de grave (art. 16 alin. (5), (6) C. pen. RM).

Săvârșirea cu intenție a infracțiunii atrage consecințe juridice deosebite:

1) stabilirea recidivei în cazul comiterii cu intenție a uneia sau a mai multor infracțiuni de o persoană cu antecedente penale pentru o infracțiune săvârșită cu intenție (art. 37 C. pen. român și art. 34 C. pen. RM);

2) persoanelor care au fost condamnate pentru infracțiuni comise cu intenție li se stabilesc reguli mai stricte privind suspendarea condiționată a executării pedepsei (art. 81, 86¹ C. pen. român și art. 90 alin. (1) C. pen. RM) și liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen (art. 59, 59¹ C. pen. român și art. 91 alin. (4), (6) C. pen. RM);

3) cumularea pedepsei, a cărei executare a fost suspendată condiționat sau a părții neexecutate a pedepsei, în condițiile liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen, este posibilă doar în cazul săvârșirii unei noi infracțiuni intenționate (art. 83, 86⁴ C. pen. român și art. 90 alin. (10) C. pen. RM; art. 61 C. pen. român și art. 91 alin. (8) lit. c) C. pen. RM);

4) curgerea prescripției se întrerupe dacă persoana, până la expirarea termenelor prevăzute de prezentul Cod, săvârșește cu intenție o nouă infracțiune (art. 97 alin. (3) C. pen. RM);

5) aplicarea limitată a amnistiei față de persoanele condamnate pentru infracțiuni intenționate (de exemplu, art. 3, 4, 7 și 10 ale Legii privind amnistia în legătură cu aniversarea a X-a de la proclamarea independenței Republicii Moldova din 10 august 2001¹).

În cazul comiterii infracțiunii intenționate, vinovatul suportă răspunderea în funcție de conținutul și orientarea intenției, fiind luate în considerație, bineînțeles, urmările prejudiciabile survenite. Numai la săvârșirea infracțiunilor intenționate sunt posibile astfel de forme ale activității infracționale cum sunt

pregătirea de infracțiune (art. 26 C. pen. RM), tentativa de infracțiune (art. 27 C. pen. RM și art. 20 C. pen. român) și participația (art. 41 C. pen. RM și art. 23-26 C. pen. român).

Aceste particularități ale răspunderii penale pentru infracțiunile săvârșite cu intenție sunt determinate atât de specificul intenției ca formă a vinovăției, cât și de gradul prejudiciabil mai sporit al intenției comparativ cu culpa (imprudența). Gradul prejudiciabil mai sporit al intenției se explică, în opinia noastră, prin următoarele:

1) fapta intenționată, fiind orientată conștient spre producerea de prejudicii societății, creează o posibilitate reală mai mare de cauzare a acestor daune decât acțiunile din imprudență. Subiectul infracțiunii intenționate alege un astfel de mod de comitere, care cu bună-știință pentru dânsul poate cauza prejudicii relațiilor sociale;

2) un pericol social mai mare prezintă persoanele, care săvârșesc infracțiuni cu intenție; anume prin intenție se manifestă mai mult atitudinea negativă a persoanei față de interesele societății.²

Delimitarea strictă a infracțiunii intenționate de infracțiunea din culpă este necesară chiar și atunci când componența respectivă de infracțiune presupune atât intenție, cât și imprudență (de exemplu, art. 211 C. pen. RM). Aceasta este important pentru individualizarea răspunderii vinovatului și aplicarea unei pedepse echitabile acestuia.

Drept premisă în determinarea intenției ca formă a vinovăției este înțelegerea corectă a trăsăturilor caracteristice ale acesteia.

Potrivit art. 17 C. pen. RM, infracțiunea a fost săvârșită cu intenție dacă persoana care a săvârșit-o își dă seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile, le-a dorit sau admitea, în mod conștient, survenirea acestor urmări. În Codul penal român (art. 19) este stipulat că fapta este săvârșită cu intenție când infractorul prevede rezultatul faptei sale, urmărind producerea lui prin săvârșirea acelei fapte sau prevede rezultatul faptei sale și, deși nu-l urmărește, acceptă posibilitatea producerii lui.

Prin urmare, ambele Coduri penale definesc intenția pentru componențele materiale de infracțiuni, indicând asupra caracterului atitudinii psihice a subiectului atât față de acțiune ori inacțiune, cât și față de urmări. În componențele formale, în care urmările prejudiciabile nu sunt un semn obligatoriu al laturii obiective, atitudinea psihică față de acestea sau lipsește în genere (dacă nu există urmări), sau nu influențează asupra formei vinovăției și calificării infracțiunii

(dacă urmările nu sunt cuprinse de componența de infracțiune). De aceea, în componențele formale, forma vinovăției este determinată de atitudinea psihică a persoanei față de faptă. La săvârșirea cu intenție a unei infracțiuni cu componența formală, conținutul intenției constă în conștientizarea caracterului prejudiciabil al faptei comise (momentul intelectual) și în dorința de a săvârși fapta dată (momentul volitiv).³

Deoarece modalitățile intenției – directă și indirectă – diferă una de alta prin caracterul atitudinii psihice a persoanei față de urmările prejudiciabile ale faptei sale, divizarea intenției pentru componențele formale în directă și indirectă este lipsită de sens. Considerăm că infracțiunea cu componență formală poate fi doar cu intenție directă, dacă persoana își dădea seama de caracterul prejudiciabil al faptei sale și dorea săvârșirea acesteia. Intenția indirectă presupune o anumită atitudine psihică a persoanei față de urmările prejudiciabile survenite (admiterea în mod conștient a acestora), de aceea cu intenție indirectă pot fi săvârșite doar infracțiunile cu componențe materiale. Uneori, în literatura de specialitate se întreprind încercări (artificiale, în opinia noastră) de a argumenta posibilitatea intenției indirecte în componențele formale. Cel mai frecvent, adepții viziunii date transferă elementul dorinței sau admiterii în mod conștient din sfera urmărilor prejudiciabile asupra acțiunii sau inacțiunii.⁴

Susținătorii acestei opinii consideră că atitudinea psihică a făptuitorului atât față de faptă, cât și față de urmări, trebuie determinată indiferent de faptul dacă este vorba de componențe materiale sau formale de infracțiuni, deoarece orice infracțiune este materială, adică produce urmări prejudiciabile. Astfel, legea penală nu poate să prevadă infracțiuni fără urmări prejudiciabile. Noțiunile de componențe formale și materiale se referă nu la problema privind posibilitatea sau imposibilitatea survenirii urmărilor prejudiciabile, ci numai la structura normei penale descrise în lege.⁵

Codul penal al Republicii Moldova determină următoarele trăsături ale intenției:

- 1) persoana își dă seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale;
- 2) a prevăzut urmările ei prejudiciabile;
- 3) a dorit survenirea urmărilor prejudiciabile (intenția directă) sau le-a admis în mod conștient (intenția indirectă).

Primele două trăsături caracterizează elementul intelectual al intenției, a treia trăsătură – elementul volitiv al acesteia.

Codul penal român (art. 19) stabilește doar două trăsături ale intenției: 1) infractorul prevede rezultatul

faptei sale și 2) urmărește producerea rezultatului prin săvârșirea faptei (intenția directă) sau, deși nu-l urmărește, acceptă posibilitatea producerii lui (intenția indirectă). Prima trăsătură caracterizează elementul intelectual al intenției, iar cea de-a doua trăsătură – elementul volitiv al acesteia.

În realitate nu există „intenție în genere”, dar există intenția de a săvârși o anumită infracțiune. De aceea, elementele intelectual și volitiv ale intenției întotdeauna au un conținut material, elementul intelectual determinând conținutul intenției, iar elementul volitiv – direcția acesteia.

Clarificarea conținutului și direcției intenției este o premisă necesară în calificarea corectă a infracțiunii. Conținutul intenției este determinat de totalitatea acelor circumstanțe de fapt, semne obiective ale infracțiunii, importante pentru calificarea infracțiunii și individualizarea răspunderii făptuitorului, care sunt reflectate în conștiința persoanei vinovate și cuprinse de intenția acesteia.

În cazul intenției, subiectul conștientizează și motivul care îl impulsionează și scopul pe care îl urmărește. Dar, atitudinea persoanei față de aceste semne nu este cuprinsă de conținutul intenției, fiindcă motivul și scopul sunt elemente de sine stătătoare ale laturii subiective a infracțiunii. Conștientizarea semnelor care caracterizează subiectul, de asemenea, nu sunt cuprinse de conținutul intenției. Astfel, persoana de 15 ani care a săvârșit o tâlhărie, presupunând că sunt pasibile de răspundere penală pentru această faptă persoanele care au atins vârsta de 16 ani, va fi supusă răspunderii penale pentru tâlhărie. Totodată, intenția cuprinde conștientizarea trăsăturilor subiectului special, care sunt semne obligatorii ale infracțiunii (de exemplu, infracțiunile săvârșite de persoane cu funcție de răspundere). În aceste cazuri, conștientizarea semnelor subiectului special este o premisă necesară a conștientizării ilegalității penale a faptei săvârșite, fiindcă aceste trăsături sunt indisolubil legate de încălcarea obligațiilor speciale, încredințate persoanei vinovate. Așadar, conștientizarea semnelor subiectului special este premisa necesară a conștientizării obiectului infracțiunii și caracterului prejudiciabil al faptei comise.

Direcția intenției este determinată de acel scop spre care tindea subiectul, de acele urmări pe care vinovatul le dorea sau le admitea în mod conștient în legătură cu obținerea rezultatului pe care îl urmărea. În componentele formale, rezultatul spre care este îndreptată intenția se află dincolo de limitele componentei de infracțiune.⁶

Conștientizarea caracterului prejudiciabil al faptei săvârșite este o trăsătură esențială a intenției, care o

deosebește de imprudență. Conștientizarea caracterului prejudiciabil al faptei presupune: 1) conștientizarea caracterului faptic al acțiunii (omisiunii) comise și 2) conștientizarea importanței sociale a faptei, adică a prejudiciabilității acesteia pentru interesele concrete ale societății, protejate de legea penală. Este evident că dacă persoana nu conștientizează latura faptică a acțiunii (omisiunii) sale, atunci nu poate conștientiza nici caracterul prejudiciabil al acesteia.

Caracterul prejudiciabil nu este un oarecare element de sine stătător al faptei, care se află în afara semnelor factice ale acesteia, dar o însușire a faptei în ansamblu, constituite din toate elementele obiective ale ei. De aceea, conștientizarea caracterului prejudiciabil se reduce la conștientizarea însușirilor sociale ale semnelor factice ale acțiunii (omisiunii).

Conștientizarea caracterului prejudiciabil lipsește, în primul rând, atunci când subiectul nu conștientizează sau conștientizează incorect semnul social esențial al faptei (de exemplu, lucrul pe care îl însușește persoana este străin); în al doilea rând, atunci când făptuitorul consideră greșit că există circumstanțe care schimbă însușirea socială a faptei (acordul proprietarului în cazul luării bunului sau starea de extremă necesitate); în al treilea rând, atunci când subiectul, în virtutea trăsăturilor sale personale sau particularităților psihice în limitele responsabilității, nu conștientizează importanța socială a acțiunilor sale.⁷

În cazul infracțiunii comise cu intenție, subiectul conștientizează nu caracterul prejudiciabil „în general”, ci caracterul prejudiciabil special caracteristic fiecărui tip de infracțiune, determinat de caracterul și structura trăsăturilor sociale ale fiecărui tip de infracțiune, reflectate în componența acestora.⁸ Caracterul prejudiciabil al furtului nu este același ca și al huliganismului ori violului, de aceea pentru determinarea intenției este necesar de a stabili conștientizarea unui anumit caracter prejudiciabil, adică conștientizarea încălcării unor interese concrete ale societății.

Prevederea urmărilor prejudiciabile în cazul intenției întotdeauna mărturisește despre conștientizarea caracterului prejudiciabil al faptei (dacă subiectul nu consideră că ele vor putea fi evitate), fiindcă o astfel de prevedere înseamnă nu numai conștientizarea caracterului faptic al urmărilor, dar și a caracterului prejudiciabil al acestora. Este important a menționa că despre conștientizarea caracterului prejudiciabil al faptei mărturisesc atât urmările prejudiciabile care sunt un semn obligatoriu al componentei de infracțiune, cât și urmările aflate dincolo de limitele componentei. Atitudinea față de urmările din afara componentei, cu

toate că nu influențează asupra formei vinovăției, într-un șir de cazuri permite de a stabili conștientizarea sau lipsa conștientizării caracterului prejudiciabil.

Despre conștientizarea caracterului prejudiciabil al faptei poate mărturisi conștientizarea ilegalității penale a acesteia, a interdicției faptei de către normele dreptului penal. Dacă subiectul conștientizează că săvârșește o faptă pasibilă de pedeapsa penală, chiar dacă consideră că acționează „pentru binele societății”, denotă că acesta conștientizează caracterul prejudiciabil al acțiunii (inacțiunii) sale, deoarece persoana conștientizează că încalcă ordinea stabilită de către stat.

Dacă la săvârșirea infracțiunilor din culpă (imprudență) fapta este calificată în corespundere cu obiectul la care se atentează și căruia de fapt i se cauzează prejudicii, atunci la comiterea cu intenție a infracțiunilor fapta este calificată în corespundere cu direcția intenției, chiar dacă prejudiciul a fost cauzat de fapt nu acelui obiect, a cărui prejudiciere o dorea sau o admitea în mod conștient subiectul.

O altă trăsătură importantă a intenției, care caracterizează elementul intelectual al acesteia, este prevederea de către persoană a urmărilor prejudiciabile ale faptei sale. Această prevedere, ca și conștientizarea caracterului prejudiciabil al faptei, cuprinde:

- 1) prevederea caracterului faptic al urmărilor și
- 2) prevederea caracterului prejudiciabil al urmărilor.

Prevederea urmărilor prejudiciabile ca trăsătură a intenției se aseamănă, într-o anumită măsură, cu conștientizarea caracterului prejudiciabil: ambele caracteristici presupun cunoașterea de către subiect a unei anumite situații de fapt. Deosebirea dintre aceste trăsături constă în următoarele: 1) obiectul conștientizării caracterului prejudiciabil al faptei este fapta în întregime, iar obiectul prevederii sunt doar urmările prejudiciabile ale acestei fapte; 2) conștientizarea caracterului prejudiciabil al faptei caracterizează fapta în ansamblu drept intenționată, iar de una singură prevederea urmărilor prejudiciabile este insuficientă pentru a caracteriza infracțiunea ca intenționată; 3) prevederea urmărilor prejudiciabile este reprezentarea faptică care se va realiza ulterior, iar conștientizarea caracterului prejudiciabil al faptei este reprezentarea însușirilor faptei care este comisă în prezent.

Obiectul prevederii în cazul intenției sunt urmările prejudiciabile considerate semn obligatoriu al componenței de infracțiune. Prevederea urmărilor care nu sunt semn al componenței nu influențează asupra formei vinovăției, cu toate că au importanță la individualizarea răspunderii vinovatului. Pentru a

recunoaște că urmările au fost cauzate intenționat, este necesar ca urmările de fapt survenite să corespundă, în mare parte, cu cele prevăzute, adică reprezentate în conștiința făptuitorului. În cazul în care se constată o necorespondere esențială între urmările de fapt survenite și urmările prevăzute, subiectul răspunde în corespundere cu conținutul și direcția intenției sale.

Atitudinea față de urmările unor acțiuni sau inacțiuni ale persoanei se poate manifesta în prevederea inevitabilității producerii acestora sau în prevederea numai a posibilității reale a survenirii lor.⁹

Subiectul prevede inevitabilitatea producerii urmărilor atunci când, în primul rând, între acțiune și urmare există un raport cauzal și, în al doilea rând, atunci când făptuitorul conștientizează dezvoltarea acestui raport, adică conștientizează că fapta sa va produce inevitabil un anumit rezultat. Despre conștientizarea inevitabilității urmărilor putem vorbi atunci când vinovatul a întreprins, în opinia sa, totul ce era necesar ca aceasta să survină, chiar dacă, în virtutea intervenției unor circumstanțe neprevăzute, rezultatul nu s-a produs. De aceea, prevederea inevitabilității urmărilor poate să nu fie însoțită de producerea de fapt a rezultatului.

În cazul prevederii posibilității reale a survenirii urmărilor, subiectul conștientizează că prin acțiunile sale creează astfel de condiții, introduce în realitatea obiectivă astfel de schimbări, care pot să producă urmări prejudiciabile, însă acestea pot și să nu le producă, deoarece pentru survenirea acestor urmări sunt necesare și alte condiții, care nu sunt dependente de subiect. O astfel de situație poate să apară în cazurile când modul ales de comitere a infracțiunii poate provoca nu numai o anumită urmare, dar mai multe urmări. De exemplu, atunci când vinovatul pune un exploziv sub ușa apartamentului (casei) victimei sale, consideră că în așa fel o va priva de viață. Însă, în cazul utilizării acestui mod de săvârșire a omorului urmarea nu este singurul rezultat posibil al acțiunii făptuitorului și, ca urmare, este percepută de acesta drept real posibilă.¹⁰

Prevederea tuturor împrejurărilor de fapt, care fac parte din componența infracțiunii respective, se referă și la dezvoltarea legăturii cauzale dintre fapta comisă și rezultatul periculos produs. Pentru existența intenției, este suficient ca prevederea legăturii cauzale să existe numai în trăsături generale, de principiu. Așa, de exemplu, pentru a considera că un omor a fost săvârșit cu intenție, prevăzându-se și legătura de cauzalitate, nu este nevoie ca infractorul să prevadă că atunci când a tras un foc de armă în victimă glonteile va atinge carotida și, din această cauză, va surveni moartea, cum de altfel s-a întâmplat în realitate, ci este suficientă

numai prevederea generală că focul tras va provoca moartea victimei și, implicit, luarea dreptului ei la viață.¹¹ Prin existența unei astfel de atitudini psihice intenția se deosebește de simpla dorință sau speranță în ceea ce privește survenirea unui rezultat oarecare. De aceea, nu putem spune că există intenția de omor dacă o persoană sfătuiește pe dușmanul său să plece pe munte în speranța că acesta, urcând pe unele piscuri, va cădea într-o prăpastie și va muri.

Pot fi cazuri când intervenția forțelor exterioare (forțele naturii, acțiunile altor persoane, acțiunile victimei) într-atât schimbă desfășurarea raportului cauzal, încât rezultatul prevăzut de subiect survine, dar nu în așa fel cum făptuitorul l-a prevăzut. De exemplu, dorind să omoare victima, infractorul a tras un foc de armă în direcția acesteia rănind-o doar; victima aflată fără cunoștință a fost lovită de o mașină și a decedat. În asemenea cazuri lipsește conștientizarea dezvoltării legăturii cauzale, necesară intenției; de aceea, rezultatul nu poate fi considerat drept o urmare cauzată intenționat, iar vinovatul este supus răspunderii pentru tentativă la omor.

În concluzie menționăm:

✓ legislația penală în vigoare caracterizează intenția ca atitudine psihică, prin care persoana își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii (inacțiunii) sale, a prevăzut posibilitatea sau inevitabilitatea survenirii urmărilor ei prejudiciabile și le-a dorit sau admitea în mod conștient survenirea acestor urmări (urmărind producerea rezultatului prin săvârșirea acelei fapte sau acceptând posibilitatea producerii lui);

✓ clarificarea conținutului și direcției intenției este o premisă necesară în calificarea corectă a infracțiunii. Conținutul intenției este determinat de totalitatea împrejurărilor de fapt, a semnelor obiective care fac parte din conținutul infracțiunii respective, reflectate de conștiința făptuitorului și cuprinse de intenția acestuia;

✓ prevederea de către persoana vinovată a urmărilor faptei sale (acțiunii sau inacțiunii) cuprinde prevederea producerii acestora și prevederea caracterului ilegal al urmărilor. Subiectul prevede urmările nu „în general”, ci urmările de un anumit tip care sunt un semn al infracțiunii. În cazul intenției prevederea urmărilor poate fi o prevedere a inevitabilității survenirii acestora sau o prevedere a posibilității reale de producere a rezultatului;

✓ conținutul volitiv al intenției este determinat în legislația în vigoare ca dorință sau admitere în mod conștient a urmărilor infracțiunii. La săvârșirea infracțiunii cu componență formală, pentru care urmările nu sunt un semn obligatoriu, elementul volitiv al intenției este determinat de atitudinea volitivă a făptuitorului față de fapta prejudiciabilă;

✓ stabilirea justă a semnelor și modalităților intenției permite a preciza caracterul și gradul vinovăției, a califica corect fapta comisă și, ulterior, a individualiza răspunderea și pedeapsa persoanei vinovate de săvârșirea infracțiunii.

Note:

¹ Lege privind amnistia în legătură cu aniversarea a X-a de la proclamarea independenței Republicii Moldova, nr. 420-XV // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr. 94-96.

² *A se vedea: Криминология* / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой и Г.М. Миньковского. – Москва: Изд-во Московского Университета, 1994, p. 96.

³ *A se vedea: Уголовное право. Общая и Особенная части* / Под общ. ред. М.П. Журавлева и С.И. Никулина. 2-е изд. – Москва: Норма, 2007, p. 113; *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Общая часть* / Под общ. ред. Ю.И. Скуратова и В.М. Лебедева. – Москва: Норма, 1996, p. 52; *Российское уголовное право. Общая часть* / Под ред. В.Н. Кудрявцева и А.В. Наумова. – Москва: Спарк, 1997, p. 138 etc.

⁴ *A se vedea: Советское уголовное право. Часть Общая.* – Москва: Госюриздат, 1962, p. 164.

⁵ *A se vedea: Г.А. Кригер. Рецензия на книгу И.А. Бушуева. Ответственность за укрывательство преступлений и недоносительство* // Советская юстиция, 1966, nr. 6, p. 29; A. Borodac, M. Gherman, N. Maldea, C.T. Aldea, M.M. Costa, V. Stuij. *Manual de drept penal. Partea Generală.* – Chișinău: Academia de Poliție „Ștefan cel Mare”, 2005, p. 163-164.

⁶ *A se vedea: П.С. Дагель, Д.П. Котов. Субъективная сторона преступления и ее установление.* – Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1974, p. 84.

⁷ *Ibidem*, p. 85.

⁸ *A se vedea: Уголовное право. Общая и Особенная части* / Под общ. ред. М.П. Журавлева и С.И. Никулина, p. 111.

⁹ *A se vedea: A. Boroi. Drept penal. Partea Generală.* – București: C.H. Beck, 2006, p. 109.

¹⁰ *A se vedea: Курс уголовного права. Общая часть.* Том 1. – Москва: Зерцало, 1999, p. 309.

¹¹ *A se vedea: A. Boroi. Op. cit.*, p. 109.

APORTUL PROTECȚIEI DREPTURILOR FUNDAMENTALE ALE OMULUI LA CONSOLIDAREA DEMOCRAȚIEI

Protecție internă și internațională a drepturilor omului

Gheorghe POPA,
doctorand

Recenzent: *Andrei SMOCHINĂ,*
doctor habilitat în drept, profesor universitar (ULIM)

SUMMARY

The human rights concept has its origins in the ancient Greek and Roman systems of ideas. All these extensions were made starting with the cultural, political and economic relationships in the ancient Greek, especially starting with the year 410 before Christ, when the great philosophers of the empire began to understand and to analyze the already existing relations between the secular fortress state, religion and individual.

Calea spre concretizarea unui sistem de protecție internațională a drepturilor omului și stabilirea obligativității unei cooperări internaționale în acest domeniu a fost deschisă de Carta ONU.

Printre scopurile ONU, Carta prevede realizarea cooperării internaționale „în promovarea și încurajarea respectării drepturilor și a libertăților fundamentale pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie”. Pentru transpunerea în practică a acestui nobil scop, Carta conferă Consiliului Economic și Social atribuții de a face recomandări cu scopul de a promova respectarea efectivă a drepturilor omului și a libertăților fundamentale pentru toți.

Din reglementările internaționale în materie decurg, pentru state, obligații privind promovarea și garantarea – internațională și națională – a aplicării de către fiecare stat în parte a normelor care formează dreptul internațional al drepturilor omului. În legătură cu aceasta, în doctrină se face distincție între promovarea și protecția internațională a drepturilor omului.

Dispozițiile Cartei ONU (art. 1 pct. 3, art. 13), precum și alte documente în acest domeniu, formează un cadru juridic general al colaborării internaționale, menit să contribuie la promovarea, încurajarea și favorizarea respectării drepturilor omului. În îndeplinirea acestor sarcini, statele sunt obligate să prezinte periodic rapoarte, iar organismele de specialitate, pe baza unor asemenea rapoarte, organizează dezbateri internaționale și publică studii – generale sau de caz, propun încheierea unor instrumente juridice internaționale etc.

Protecția internațională a drepturilor omului se desfășoară prin proceduri și mecanisme internaționale

care au atribuții de supraveghere, control sau chiar cu puteri decizionale în aplicarea unor măsuri sancționatorii față de un stat care încalcă obligațiile asumate privitoare la drepturile omului. Procedurile și mecanismele internaționale privitoare la promovarea și protecția drepturilor omului au fie caracter global, fie caracter regional (zonal); ele privesc atât ansamblul drepturilor omului, cât și domeniile particulare, specifice.

Dacă am amintit de ONU, vom face câteva referiri la această organizație și la menirea ei.

Astfel, prin intermediul programelor și fondurilor Națiunilor Unite statele beneficiază de un volum important de asistență tehnică și financiară în sectoare de interes pentru țară: protecția mediului, demografie, drepturile omului, sanatate, agricultură, industrie, consolidarea instituțiilor democratice etc. Asistența financiară oferită de către Sistemul ONU este atent armonizată cu strategiile și programele naționale ale statelor pentru a asigura un răspuns eficient la prioritățile de dezvoltare. În plus, sistemul ONU răspunde cererilor guvernamentale de asistență în formularea și implementarea strategiilor naționale; Națiunile Unite pun la dispoziția guvernelor propria experiență și capacitatea de analiză pe baza cărora propun și încurajează implementarea unor politici publice importante ale guvernului.

Națiunile Unite acționează prin intermediul instituțiilor sale. Astfel, Centrul de Informare al ONU (UNIC) oferă publicului materiale informative actualizate cu privire la obiectivele și activitățile Națiunilor Unite în sectoarele politic, economic, social și umanitar. Centrul reprezintă atât legătura activă dintre

Organizație și mass-media, instituțiile de învățământ sau organizațiile neguvernamentale locale, cât și principala sursă locală de informații publice despre sistemul Națiunilor Unite.

Important este Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD), care a devenit un partener real al Guvernului în noile sale programe de dezvoltare. Pentru a face față provocărilor tranziției, în 1991 a fost semnat un nou acord între Guvernul României și PNUD. Noile priorități ale statului și ariile de acțiune ale PNUD se reflectă acum într-un Program de țară (2005-2009) (România), cu o înclinare mai atentă către sectorul social. Activitățile PNUD au început să fie implementate în cooperare cu noi parteneri din societatea română, inclusiv administrația locală, sectorul privat sau organizațiile neguvernamentale. Din 1997, activitatea PNUD în România s-a bazat pe Programul Național de Cooperare, dezvoltat prin dialog cu Guvernul, agențiile ONU și donatorii străini. Programul Național de Cooperare actual acoperă perioada 2005-2009 și se concentrează pe trei arii de programe:

- guvernare democratică și dezvoltare descentralizată;
- dezvoltare economică și socială;
- crearea unui mediu sănătos pentru a susține dezvoltarea durabilă.

UNESCO-CEPES (Centrul European UNESCO pentru Educație Superioară) și-a început activitatea la 21 septembrie 1972. Crearea unei instituții pentru consolidarea cooperării europene în domeniul educației superioare fusese recomandată în timpul celei de-a XVI-a sesiuni a Conferinței Generale UNESCO din toamna anului 1970. Din 1990, pentru a susține procesele de reformă și de dezvoltare a educației superioare din Europa Centrală și de Est, UNESCO-CEPES și-a concentrat activitățile pe:

- formularea și implementarea de politici în domeniul educației superioare;
- reforme legislative în educație;
- asigurarea calității și acreditării academice;
- recunoașterea calificărilor academice și profesionale;
- noi abordări ale managementului instituțional și guvernamental;
- autonomie universitară și libertate academică;
- statutul și pregătirea profesorilor;
- relații între universități și patronate;
- folosirea noilor tehnologii informaționale;
- educație transnațională.

Fondul ONU pentru Populație (UNFPA) este o agenție internațională de dezvoltare care promovează dreptul fiecărui om – femeie, bărbat, copil – la o viață

sănătoasă și cu șanse egale în societate. UNFPA ajută țările în care activează să folosească informațiile despre populație pentru a elabora politici și programe de reducere a sărăciei și de creare a condițiilor pentru ca fiecare sarcină să fie dorită, fiecare naștere să fie sigură, fiecare tânăr să fie protejat de HIV/SIDA și fiecare fată și femeie să fie tratată cu respect și să trăiască o viață demnă.

Principalele obiective vizează îmbunătățirea capacității instituțiilor guvernamentale de a elabora și implementa eficient politici privind populația, violența în familie și traficul de ființe umane. De asemenea, se urmărește în continuare creșterea accesului populației la servicii de calitate de planificare familială și îngrijire pre- și postnatală și îmbunătățirea accesului tinerilor la educație și servicii prietenoase privind sănătatea reproducerii și sexualității, cu accent pe prevenirea ITS și a HIV/SIDA.

Pentru îndeplinirea obiectivelor Programelor sale, UNFPA colaborează cu parteneri guvernamentali.

Inaltul Comisariat ONU pentru Refugiați (UNHCR) are ca domenii de cooperare următoarele:

- Accesul la procedura de azil și la teritoriu, precum și respectarea principiului nereturnării
- Permanentă îmbunătățire a calității procedurii de determinare a statutului de refugiat
- Îmbunătățirea condițiilor de primire a solicitanților de azil și de cazare a refugiaților
- Reunificarea familiei
- Integrarea refugiaților în societate și accesul acestora la cetățenia statului receptor
- Alte soluții durabile: repatrierea voluntară (atunci când condițiile din țara de origine permit acest lucru) și stabilirea într-o terță țară (dacă nici o altă soluție durabilă nu este posibilă, și doar în anumite situații).

Activitățile specifice ale UNHCR sunt:

- Asistența tehnică: vizite de studiu pentru personalul guvernamental, acces la informații din țările de origine și pregătire în materia azilului, a drepturilor omului, a asistenței umanitare și în alte domenii relevante și cu incidență în asistența refugiaților, asistența în elaborarea politicilor și strategiilor în domeniul azilului
- Protecție și asistență pentru solicitanții de azil și refugiați: consiliere juridică și socială, reprezentare juridică, servicii de interpretare și asistență financiară limitată
- Asistența tehnică în materia apatridiei: acces la instrumentele internaționale relevante, îmbunătățirea legislației naționale cu privire la cetățenie și consiliere atunci când este nevoie

UNHCR acordă o atenție deosebită următoarelor aspecte în asistența solicitanților de azil și a refugiaților:

condiții de primire/cazare, acces la educație, locuri de muncă, acces la serviciile de sănătate și asistență socială, condiții de subzistență, consiliere juridică.

Fondul Națiunilor Unite pentru Copii (UNICEF) în Moldova a avut inițial drept scop ajutarea familiilor pentru a face față dificultăților cauzate de tranziție și, de atunci, a contribuit la construcția unei baze solide pentru reforma sistemului național de protecție a copilului. Astăzi, biroul UNICEF din România și Republica Moldova are patru priorități de acțiune:

- să se asigure că fiecare copil, băiat sau fată, duce la bun sfârșit un curs primar de educație;
- promovarea dezvoltării potențialului oricărui copil, asigurându-se de faptul că fiecare copil are cel mai bun start în viață;
- protejarea copiilor de boli și deficiențe, un accent deosebit punându-se pe imunizare;
- protejarea fiecărui copil, astfel încât toți copiii să poată crește într-un climat lipsit de violență, exploatare, abuz și discriminare.

În plus, Programul de acțiune al UNICEF în România și Republica Moldova are patru componente:

- 1) de monitorizare a drepturilor copilului;
- 2) de protecție a drepturilor copilului;
- 3) de sănătate (politici și servicii de nutriție și sănătate);
- 4) educațională.

Consiliul Europei a fost întemeiat în mod oficial la 5 mai 1949, prin intermediul Tratatului de la Londra, cand cei zece membri inițiali au semnat statutul de la Westminster. Acest tratat este în prezent cunoscut drept Statutul Consiliului Europei. Articolul 1 (a) al Statutului afirmă: țelul Consiliului Europei este de a obține o mai mare unitate între membrele sale, în scopul salvării și al realizării idealurilor și a principiilor care reprezintă moștenirea lor comună, precum și de a facilita progresul lor economic și social. Consiliul se concentrează pe următoarele activități: protecția democrației și a supremației legii; protecția drepturilor omului, mai ales a drepturilor sociale, prin Carta socială europeană, a drepturilor lingvistice, prin Carta europeană pentru limbi regionale sau minoritare; promovarea identității și diversității culturale în Europa; soluționarea problemelor pe care le înfruntă societatea europeană, referitoare la discriminare, xenofobie, degradarea mediului, SIDA, droguri și crima organizată; încurajarea stabilității democratice prin intermediul reformelor. Instituțiile Consiliului Europei sunt: Secretariatul, Comitetul de Miniștri, Adunarea Parlamentară, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Comisarul pentru drepturile omului. Există de asemenea o Comisie pentru democrație prin intermediul legii, cunoscută mai bine sub denumirea de Comisia de la Veneția.

OSCE a fost creată în 1973 sub numele de Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa (CSCE). Negocierile privind crearea unei grupări de securitate europene datează încă din anii 1950, însă Războiul Rece a împiedicat obținerea unor progrese substanțiale până în noiembrie 1972. Recomandările rezultate în urma negocierilor, „Carta Albastră”, au conferit fundația practică pentru crearea unei conferințe în trei faze, procesul Helsinki. CSCE s-a deschis la Helsinki pe 3 iulie 1973 cu participarea reprezentanților din 35 de țări. Faza I a constat în atingerea unui consens în privința Cartei Albastre. Faza a II-a a fost faza de lucru, desfășurată la Geneva de la 18 septembrie 1973 până la 21 iulie 1975. Rezultatul Ffzei a II-a a fost Actul Final de la Helsinki, semnat de către 35 de țări participante în ultima fază, a III-a, ce a avut loc la Helsinki între 30 iulie și 1 august 1975. Modul de lucru pentru îmbunătățirea relațiilor și implementarea Actului de la Helsinki a fost discutat și aprobat într-o serie de ședințe desfășurate la Belgrad (4 octombrie 1977 - 8 martie 1978), Madrid (11 noiembrie 1980 - 9 septembrie 1983), și Viena (4 noiembrie 1986 - 19 ianuarie 1989). Prăbușirea Cortinei de Fier a necesitat schimbarea rolului CSCE. Carta de la Paris pentru Noua Europă, semnată pe 21 noiembrie 1990, a marcat începutul schimbării. La 1 ianuarie 1995, numele organizației a fost schimbat în OSCE. Pe 19 noiembrie 1999, la Istanbul, OSCE a încheiat un summit de două zile apelând la stabilitate politică în Cecenia și adoptând o Cartă pentru Securitatea Europei.

Actul final al Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa, elaborat la Helsinki la 1 august 1975, cuprinde dispoziții care denotă rolul important pe care îl are această organizație în domeniul protecției drepturilor omului. Astfel, Capitolul VII poartă chiar denumirea „Respectarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, inclusiv a libertății de gândire, conștiință, religie sau de convingere”. În conformitate cu stipulațiunile acestuia, statele participante respectă drepturile omului și libertățile fundamentale, inclusiv libertatea de gândire, conștiință, religie sau de convingere pentru toți, fără deosebire de rasa, sex, limbă sau religie. Ele promovează și încurajează exercitarea efectivă a drepturilor și libertăților civile, politice, economice, sociale, culturale și altele care decurg toate din demnitatea inerentă persoanei umane și sunt esențiale pentru libera și deplina lor dezvoltare.

În acest cadru, statele participante recunosc și respectă libertatea individului de a profesa și practica, singur sau în comun, religia sau convingerea, acționând după imperativele propriei sale conștiințe.

Statele participante pe al căror teritoriu există minorități naționale vor respecta dreptul persoanelor

care aparțin acestor minorități la egalitate în fața legii, le vor acorda posibilitatea deplină de a se bucura în mod efectiv de drepturile omului și libertățile fundamentale și, în acest mod, vor proteja interesele lor legitime în acest domeniu.

Statele participante recunosc importanța universală a drepturilor omului și a libertăților fundamentale, a căror respectare este un factor esențial al păcii, justiției și bunăstării necesare pentru a asigura dezvoltarea relațiilor amicale și a cooperării între ele, precum și între toate statele.

Ele vor respecta în mod constant aceste drepturi și libertăți în relațiile lor reciproce și se vor strădui, individual și în comun, inclusiv în cooperare cu Națiunile Unite, să promoveze respectarea universală și efectivă a lor.

Ele confirmă dreptul individului de a cunoaște drepturile și îndatoririle sale în acest domeniu și de a acționa în consecință.

În domeniul drepturilor omului și libertăților fundamentale, statele participante vor acționa în conformitate cu scopurile și principiile Cartei Națiunilor Unite și cu Declarația Universală a Drepturilor Omului. Ele își vor îndeplini, de asemenea, obligațiile așa cum sunt enunțate în declarațiile și acordurile internaționale în acest domeniu, inclusiv în pactele internaționale referitoare la drepturile omului, prin care ele ar putea fi legate¹.

La capitolul referitor la clasificarea drepturilor omului se vorbește despre drepturile de generația a treia sau despre drepturile colective. Actul final de la Helsinki face referire și la această generație de drepturi, stipulând la Capitolul VIII egalitatea în drepturi a popoarelor și dreptul popoarelor de a dispune de ele însele. Astfel, în conformitate cu aceste stipulațiuni, statele participante vor respecta egalitatea în drepturi a popoarelor și dreptul lor de a dispune de ele însele, acționând în mod permanent în conformitate cu scopurile și principiile Cartei Națiunilor Unite și cu normele corespunzătoare ale dreptului internațional, inclusiv cele care se referă la integritatea teritorială a statelor. Iar, în virtutea principiului egalității în drepturi a popoarelor și a dreptului lor de a dispune de ele însele, toate popoarele au în permanență dreptul de a determina, în deplină libertate, așa cum doresc și atunci când doresc, statutul lor politic intern și extern, fără nici un amestec din afară și de a îndeplini conform voinței lor dezvoltarea lor politică, economică, socială și culturală. Statele participante reafirmă importanța universală a respectării și exercitării efective a egalității în drepturi a popoarelor și a dreptului lor de a dispune de ele însele pentru dezvoltarea de relații prietenești între ele, precum și între toate statele; ele reamintesc,

de asemenea, importanța eliminării oricărei forme de încălcare a acestui principiu.²

Drepturile omului constituie nucleul statului de drept și un criteriu esențial de diferențiere a statelor cu regimuri politice democratice de cele cu regimuri nedemocratice, autoritare sau dictatoriale.³ Premisele transformării societății noastre într-o societate democratică, organizată pe principii de drept, au apărut după declararea suveranității și independenței Republicii Moldova.

Promovarea drepturilor omului în societatea moldovenească a luat amploare după aderarea Republicii Moldova la o serie de organisme internaționale și regionale: Organizația Națiunilor Unite (1992), Consiliul European, Organizația Internațională a Muncii (1995), Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa etc. și la o serie de acte internaționale: Declarația Universală a Drepturilor Omului (1990), pactele internaționale cu privire la drepturile civile și politice (1990) și cu privire la drepturile sociale, economice și culturale (1990), Convenția europeană pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului (1997), Carta Socială Europeană (2001), Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale (1996) și altele, care reglementează standardele de bază ale drepturilor omului în anumite domenii. În baza angajamentelor asumate, drepturile și libertățile recunoscute de comunitatea internațională au fost consacrate în Constituția Republicii Moldova, în Titlul II, intitulat „Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale”, și dezvoltate într-un șir de acte legislative naționale. Pentru a nu se admite lezarea drepturilor fundamentale ale omului, Constituția instituie garanții ce se manifestă prin mai multe forme de control:

- politic, exercitat de Parlamentul și Guvernul Republicii Moldova, de Președintele țării, precum și de autoritățile publice de diferite niveluri;
- administrativ, exercitat de autoritățile administrației publice la solicitarea cetățenilor;
- jurisdicțional, exercitat de Curtea Constituțională, vizând numai constituționalitatea și cel exercitat de instanțele de drept comun sau specializate, privind legalitatea actelor autorităților publice.⁴

Note:

¹ Actul final al Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa.

² *Ibidem*, Capitolul VIII.

³ Gh. Avornic. *Intensificarea activismului juridic al cetățenilor prin intermediul instituției avocaturii – condiție a edificării statului de drept*: Teză de doctor habilitat. – 287 p.

⁴ *Ibidem*.

PARTICULARITĂȚILE SUBIECTULUI INFRAȚIUNII DE VIOL

Adrian TĂBÎRȚĂ,
doctorand

Recenzent: *Igor CIOBANU,*
doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

SUMMARY

The subject of rape is one of the most discussed issues in the criminal law theory, because it involves a lot of controversial positions and different solutions on national and international level. However, the discussions are focused on the quality and gender of the subject, taking into consideration the specific features of such a crime against sexual life. The Criminal Code of Republic of Moldova provides the crime of rape in art. 171.

Problema privind subiectul infracțiunii de viol este una mult discutată în teoria dreptului penal datorită faptului că pozițiile luate de diferiți autori și argumentele aduse în favoarea sau defavoarea unei sau altei opinii încearcă să stabilească particularitățile subiectului ca element al componenței de infracțiune.

După cum menționează V.N. Kudreavțev, înainte de a stabili gradul responsabilității persoanei, este necesar de a clarifica dacă sunt în general temeuri pentru tragerea ei la răspundere penală, iar pentru aceasta este necesar de a clarifica toate semnele, a căror totalitate formează componența de infracțiune.¹

Nu omul în calitate de subiect al infracțiunii, ci toate semnele menționate, ce delimitează cercul subiecților posibili ai infracțiunii, sunt elemente constitutive ale componenței.²

Persoana fizică devine subiect al infracțiunii dacă întrunește cumulativ condițiile prevăzute de lege:

- 1) responsabilitatea;
- 2) vârsta minimă prevăzută de lege.³

Conform art. 21 C. pen. RM, subiect al violului poate fi o persoană care a atins, la momentul săvârșirii infracțiunii, vârsta de 14 ani.

Necesitatea stabilirii vârstei de 14 ani pentru tragere la răspundere penală pentru viol a fost determinată de gradul sporit al pericolului social al acestei infracțiuni, precum și faptul că în ultimii ani se observă o sporire vădită a nivelului de dezvoltare fizică și psihică a adolescenților, ceea ce îi fac responsabili în mare măsură pentru acțiunile lor.

Un alt semn juridic obligatoriu al subiectului infracțiunii este responsabilitatea, care presupune capacitatea persoanei care a atins vârsta responsabilității penale la momentul săvârșirii infracțiunii de a-și da seama de acțiunile sale și de a le dirija.

O noțiune opusă responsabilității este iresponsabilitatea, aceasta determinând o totalitate de condiții ce exclud răspunderea penală a persoanei

care suferă de o dereglare bolnăvicioasă a activității psihice. Noțiunea iresponsabilității se referă numai la starea persoanei în momentul săvârșirii infracțiunii. Dacă dereglarea psihică a survenit după săvârșirea infracțiunii, atunci drept temei de liberare a unei asemenea persoane de răspundere penală este nu iresponsabilitatea ei, ci incapacitatea de a fi participant la procesul penal. De aceea, în cazul însănătoșirii învinuitului dosarul urmează a fi reînțepuit. În cazul stabilirii iresponsabilității însănătoșirea ulterioară nu atrage după sine răspunderea penală.

Bolile psihice care pot atrage după sine o excitație sexuală sporită, precum și anomalii ale atracției sexuale sunt: stadia maniacală a psihozei maniacal-depresive, stadia inițială a paraliziei progresive, debilitatea vârstei înaintate, oligofrenia.⁴

Concomitent cu semnele obligatorii, subiectul infracțiunii de viol trebuie să mai întrunească și alte semne facultative, dar tot așa de importante ca cele de bază:

- a) apartenența la un anumit sex;
- b) prezența aptitudinii fiziologice de a realiza raportul sexual firesc.⁵

Codul penal din 1961 prevedea că subiect al infracțiunii de viol poate fi numai o persoană de sex masculin, însă, în cadrul săvârșirii violului de către un grup de persoane, o persoană de sex feminin poate apărea în calitate de coparticipant, dar nicidecum executor nemijlocit, această atribuție fiind rezervată unui bărbat.⁶

Interpretând noul Cod penal al Republicii Moldova din 18 aprilie 2002 (redacția în limba rusă), reiese că subiect al infracțiunii de viol prevăzute de art. 171 C. pen. RM poate fi atât o persoană de gen masculin, cât și o persoană de gen feminin, concluzie la care ne determină cuvintele: „потерпевшей (потерпевшего)”;

În legislația penală nouă se mențin aproape aceleași prevederi, însă se cere explicarea unor aspecte:

a) subiect al violului este o persoană de sex masculin;

b) subiect al violului este o persoană de sex feminin;

c) subiect al violului este o persoană hermafrodită (ambigenă).

Infracțiunea de viol implică un raport sexual dintre un bărbat și o femeie sau cel puțin posibilitatea unui asemenea raport. Pentru ca infracțiunea să poată exista, bărbatul trebuie să aibă aptitudinea fiziologică necesară săvârșirii unui raport sexual, fie că e vorba despre infracțiune ca fapt consumat, fie că e vorba despre tentativă.

Dacă bărbatul nu are aptitudinea biofiziologică de a realiza raport sexual, nu va răspunde pentru tentativă la infracțiunea de viol, ci pentru o altă infracțiune consumată contra persoanei (vătămare corporală, amenințare etc.).⁷

Este important ca, în toate aceste cazuri, victima să aibă o altă apartenență sexuală decât autorul. E posibil însă și coautoratul la viol, când o parte a laturii obiective este executată de o persoană de aceeași apartenență sexuală. De aceea, în cazul coautoratului, victima trebuie să aibă o altă apartenență sexuală decât persoana care realizează raportul sexual, principala parte a laturii obiective a violului.

În legătură cu subiectul activ și cel pasiv al violului s-a ridicat problema dacă va fi tras la răspundere penală bărbatul care își constrânge soția să întrețină raporturi sexuale.

Nu săvârșește infracțiunea de viol bărbatul care ar comite o asemenea faptă asupra soției sale. Existența căsătoriei presupune consimțământul femeii la raporturi sexuale cu soțul ei, iar dacă acest consimțământ nu mai este menținut, ea poate pune capăt vieții conjugale prin desfacerea căsătoriei pe calea divorțului. Soția are dreptul de a se opune acestor raporturi, pentru că libertatea ei sexuală, ca și libertatea persoanei în general, este inalienabilă prin căsătorie sau pe orice altă cale. Astfel, soțul care va folosi, în acest scop, acte de violență asupra soției sale va fi răspunzător penal atunci când fapta sa va întregi conținutul vreunei infracțiuni contra persoanei. Ceea ce constituie infracțiune, în acest caz, nu este încălcarea libertății femeii de a consimți la raport sexual, ci actele de constrângere folosite în acest scop, care au determinat o vătămare a sănătății sau integrității corporale ori moartea sau sinuciderea victimei.⁸

Majoritatea autorilor susțin că, pentru soție, raportul sexual este o îndatorire conjugală a cărei îndeplinire soțul o poate obține, chiar prin constrângere. Se argumentează că, prin căsătorie, soția și-a dat consimțământul la actele sexuale cu soțul său. Actul căsătoriei implicând o restrângere consimțită a femeii

la libertatea sa sexuală, în consecință, nu ar putea opera prevederile referitoare la viol.⁹

În Codul penal român, odată cu modificările survenite prin Legea 197/2000, s-a prevăzut o nouă reglementare a infracțiunii de viol care vine să pună capăt controverselor din doctrină. Una dintre modificări și completări constă în introducerea în art. 197 la alin. (2) lit. b) a sintagmei „victima este membru al familiei”, deschizându-se drumul sancționării violului săvârșit în sânul familiei, adică inclusiv fapta săvârșită asupra soțului (soției).¹⁰

Un ultim argument, dedus din interpretarea riguroasă a textului incriminator, este acela că legiuitorul nu a distins – în ce privește subiectul activ – între bărbatul căsătorit și bărbatul necăsătorit – după cum nu a făcut distincție între persoana de sex feminin căsătorită și aceea necăsătorită. Or, *ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus*.¹¹

În Codul penal al Statelor Unite violul a fost definit din punct de vedere juridic ca fiind întreținerea forțată de relații sexuale fără consimțământul unei femei, alta decât soția. Această ultimă formulare este cunoscută sub denumirea „garantarea imunității nuptiale” și, timp de secole, a transformat certificatul de căsătorie într-un permis pentru viol.¹² Garantarea imunității își are originea în dreptul comunitar britanic și, mai ales, în scrierile unuia dintre primii juriști britanici, Lordul Matthew Hale. El declara în 1680 că soțul nu poate fi acuzat de viol comis împotriva soției sale legitime, deoarece, prin consimțământul mutual și contractul semnat, soția s-a încredințat soțului ei, fapt pe care nu-l poate retracta.¹³

Considerăm că în prezent dispoziția art. 171 C. pen. RM nu prevede incriminarea violului soțului asupra soției, fiind de acord cu motivarea susținută de doctrinarii români care împărtășesc aceeași părere. Între soț și soție se stabilesc niște relații specifice care sunt consfințite prin actul de căsătorie, în urma încheierii căreia ambii soți își dau liberul consimțământ la legalizarea relației lor. Căsătoria legal înregistrată la organele de stare civilă generează pentru soți drepturi și obligații.

Unul dintre principiile de bază ale legislației familiale prevăzut de art. 2 alin. (3) C. fam. RM¹⁴ este fidelitatea conjugală. Pornind de la acest principiu, reiese că atât soțul, cât și soția își restrâng libertatea lor sexuală și nu pot să dispună de ea în raport cu alte persoane terțe. Alt drept, fiind totodată și o obligație, este și „datoria conjugală”, care constă în actele sexuale dintre soți pe care fiecare dintre ei le pot cere oricând atâta timp cât există căsătoria.

Ambii soți au dreptul să desfacă căsătoria în orice moment, în cazul în care nu mai pot conviețui împreună și, din momentul divorțului, ambii își recapătă libertatea sexuală.

Mai mult ca atât, legiuitorul nu a prevăzut atât în dispoziția de bază a art. 171 C. pen. RM, cât și în agravantele acestuia ca subiect al infracțiunii soțul sau soția, precum a făcut-o în dispozițiile altor componente de infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei, anume în: art. 145 alin. (3) lit. b); art. 150 alin. (2) lit. a); art. 151 alin. (2) lit. a); art. 152 alin. (2) lit. c) C. pen. RM (*asupra soțului (soției) sau unei rude apropiate*).

Neexistând infracțiunea de viol atunci când soția este constrânsă la un raport sexual de soțul ei, implicat ea nu este, în acest caz, subiect pasiv al unui viol. Așa după cum bărbatul care și-ar constrânge soția să aibă raport sexual cu el nu săvârșește infracțiunea de viol și nu devine, prin acesta, subiect activ al unei astfel de infracțiuni, tot așa nici soția nu devine subiect pasiv al unui viol, în aceleași condiții, eventual, al unei alte infracțiuni contra persoanei.¹⁵

Nu interesează dacă victima este o femeie căsătorită, văduvă sau divorțată, nici dacă a mai avut sau nu raporturi sexuale cu făptuitorul sau cu alți bărbați. Chiar o femeie care s-a făcut vinovată sau a fost condamnată pentru infracțiunea de prostituție poate fi subiect pasiv al infracțiunii de viol atunci când fapta s-ar săvârși asupra ei.

În ceea ce privește coautoratul, există opinii controversate. Potrivit unei opinii, se consideră că violul presupune un autor unic, nefiind de conceput o consumare simultană a violului de mai multe persoane. Lipsind această posibilitate, nici actele de violență sau amenințare săvârșite de un coinculpat, chiar dacă au fost necesare pentru crearea condițiilor consumării violului (ex., ținerea victimei), nu vor putea fi socotite ca acte de coautorat.¹⁶

Este părerea majoritară în literatura juridică și practica judiciară.¹⁷

Într-o altă opinie, violul fiind o infracțiune complexă, a cărei latură obiectivă este compusă din două acte succesive, divizibile în timp (constrângerea și raportul sexual), se consideră că persoana, care ia parte la actul de constrângere asupra femeii în vederea realizării de către autorul principal a raportului sexual, este coautor.¹⁸

Considerăm că, în cazul violului, participarea este posibilă numai sub forma instigării sau a complicității, participantă în aceste forme putând fi orice persoană, indiferent de sex.

Infracțiunea de viol nu poate fi săvârșită cu participare penală în forma coautoratului, deoarece un raport sexual, adică un act sexual firesc cu o persoană de sex feminin nu poate fi realizat simultan de mai mulți făptuitori.¹⁹

Printre juriștii români s-a discutat dacă ar trebui menținută soluția legii privind posibilitatea absolvirii de răspundere a autorului violului dacă acesta se

căsătorește cu victima. S-a spus că o căsătorie încheiată în asemenea condiții nu este durabilă, chiar dacă bărbatul este de bună credință, deoarece consumțământul lui a fost smuls aproape cu amenințarea închisorii, iar între soți vor exista mereu suspiciuni, reproșuri și neînțelegeri din această cauză. Părerea dominantă este însă favorabilă acestei soluții. Pentru victimă (femeie violată) căsătoria reprezintă un lucru foarte important, de natură să șteargă amintirea silniciei la care a fost supusă. Desigur, acolo unde căsătoria nu este posibilă (de pildă, victima este căsătorită) nu se vor aplica nici prevederile enunțate care înlătură pedeapsa pentru autorul violului.²⁰

Note:

¹ *A se vedea:* В.Н. Кудрявцев. *Теоретические основы квалификации преступлений*. – Москва, 1963, p. 85.

² *A se vedea:* А.Н. Трайнин. *Состав преступлений по советскому уголовному праву*. – Москва, 1951, p. 194.

³ *A se vedea:* Al. Borodac. *Drept penal. Partea Generală*. – Chișinău: Știința, 1994, p. 83.

⁴ *A se vedea:* Г.В. Морозова. *Судебная психиатрия*. Москва, 1965, p. 182, 266.

⁵ *A se vedea:* M. Avram, T. Popovici, V. Cobișeanu. *Cercetarea infracțiunilor contra persoanei*. – Chișinău, 2004, p. 139.

⁶ Hotărârea „Cu privire la practica judiciară în cauzele despre infracțiunile sexuale”, nr. 7 din 24 august 1994.

⁷ *A se vedea:* Tr. Pop. *Cod penal adnotat și comentat*. Vol. II, p. 637; I.Gh. Brădet. *Drept penal. Partea Specială*. Vol. I. – București: Europa Nova, 1993, p. 122; V. Cioclei. *Viața sexuală și politica penală*. – București: Holding Reporter, 1994, p. 34.

⁸ *A se vedea:* V. Dongoroz și col. *Explicații teoretice ale Codului penal român*. Vol. III. – București, 1971, p. 351.

⁹ *A se vedea:* V. Dobrinioiu. *Drept penal. Partea Specială*. – București: Lumina LEX, 2000, p. 204; O. Loghin, T. Toader. *Drept penal român. Partea Specială*. – București: Șansa, 1999, p. 172.

¹⁰ *A se vedea:* R. Glăvan. – În: *Dreptul*, 2001, nr. 6, p. 96.

¹¹ *A se vedea:* Gh. Diaconescu. *Infracțiuni în Codul penal român*. – București: ALL Beck, 2000, p. 279.

¹² *A se vedea:* V. Gherasimenco. – În: *Revista Națională de Drept*, 2006, nr. 1, p. 67.

¹³ *A se vedea:* M. Shepard, E.L. Pence. *Coordonarea reacțiilor comunitare față de violența domestică*, p. 229.

¹⁴ Codul Familiei al Republicii Moldova, nr. 1316-XIV din 26.10.2000 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr. 47-48/210.

¹⁵ *A se vedea:* V. Dongoroz și col. *Explicații teoretice ale Codului penal român*, p. 352.

¹⁶ *A se vedea:* V. Dobrinioiu. *Drept penal. Partea Specială*. – București: Lumina LEX, 2000, p. 203.

¹⁷ *A se vedea:* V. Dongoroz și al. *Op. cit.*, p. 350; Gh. Diaconescu. *Op. cit.* p. 303; O. Loghin, A. Filipaș. *Op. cit.*, p. 177.

¹⁸ *A se vedea:* L. Biro. *Drept penal. Partea Generală*. – Cluj, 1971, p. 132.

¹⁹ *A se vedea:* O. Loghin. *Drept penal român*. – București: Șansa SRL, 1999, p. 172.

²⁰ *A se vedea:* S. Brînză, Gh. Ulianovschi. *Infracțiuni privitoare la viața sexuală – opinii pe marginea Proiectului noului Cod penal al Republicii Moldova* // *Revista Națională de Drept*, 2001, nr. 12, p. 9.

CONCEPTUL ȘI TRĂSĂTURILE CARACTERISTICE ALE NORMELOR JURIDICE

Getty Gabriela POPESCU,

doctorand,

Universitatea „Dunărea de Jos” Galați (România)

Recenzent: **Andrei SMOCHINĂ,**

doctor habilitat în drept, profesor universitar (ULIM)

RÉSUMÉ

Toute société fonde sa structure et fonctionnalité sur un modèle unique, normatif et culturel, constitué d'un ensemble de valeurs, normes, règles, obligations, coutumes et usances qui assurent la stabilité et la continuité de la société, de même que la prévention des tensions, dysfonctionnements et conflits entre les individus et les groupes sociaux qui la composent. La réalisation d'un ordre social qui assure la cohésion des relations et de la coopération sociale entre les membres de la société présuppose que les activités soient déroulées d'une manière normale. Elle est formée d'un ensemble de normes, règlements, dettes, prescriptions et obligations. L'ordre social, qui représente une condition nécessaire pour l'établissement et le fonctionnement d'une société, ne peut exister que lorsqu'il possède certains mécanismes coercitifs, de contrainte organisée et institutionnalisée dans ce sens.

Omul este o ființă socială. El nu trăiește izolat de semenii săi, ci, dimpotrivă, coabitează cu ei, participând într-un sistem de relații cu ceilalți oameni, relații ce se caracterizează prin ample interacțiuni, interdependențe, într-un cuvânt – își duce existența în cadrul vieții sociale.

Comportamentul oamenilor, care se manifestă prin acțiuni, inacțiuni și relațiile interpersonale, generează societatea, iar relațiile sociale instituționalizate, obiectivate, devin apoi forțe modelatoare ale determinațiilor calitative ale oamenilor.

Activitățile umane îi sunt caracteristice o multitudine de dimensiuni. Una dintre cele mai importante, din punctul nostru de vedere, este dimensiunea normativă. Ea presupune stabilirea unor reguli care organizează comportamentul uman. Aceasta impune individului un anumit model de comportament în conformitate cu valorile sociale existente în societate la etapa respectivă. Deci, în cadrul societății umane, care reprezintă un sistem dinamic ce se autoreglează, supus unor procese specifice de structurare și restructurare, acțiunile oamenilor – înzestrați cu conștiință și voință proprie – prin care aceștia asigură funcționalitatea și dinamica ansamblului social, nu se pot produce ca o desfășurare haotică de fapte, ci, dimpotrivă, ele se derulează într-un mod organizat, după anumite reguli sociale, au un caracter normat. Nici un proces social nu poate avea loc fără organizare, deci fără normare, reglementare.¹

Societatea umană este clădită și funcționează potrivit unor principii și norme izvorâte din necesitatea existenței sociale, orientând comportamentul oamenilor și adaptarea lor la nevoile dezvoltării și progresului social, în general.²

Normele reprezintă niște reguli, propoziții universale, în care se subsumează particularul și prin care se reglementează conduita oamenilor într-un sistem de acțiuni dat. Normele influențează atitudinile și deciziile, scopurile și aspirațiile oamenilor. Ele contribuie la raționalizarea vieții sociale, asigurând astfel sociabilitatea oamenilor, precum și predictibilitatea comportamentelor și acțiunilor sociale.

Originar, termenul de normă avea, în limba latină, înțelesul de regulă sau de instrument necesar pentru a trasa linia, fapt care a sugerat, în timp, un mijloc de direcționare spre ceva dinainte stabilit, regula sau cadrul de referință al acțiunilor.³ Conviețuirea socială l-a deprins pe om să manifeste încredere într-o directivă anterior formulată, întrucât aceasta era dedusă din experiența generațiilor.⁴

Sub forma lor cea mai simplă, de automatisme la mediu, acțiunile umane sunt anterioare normelor, care s-au putut ivi în condițiile unor forme mai evolute ale existenței socioumane, când se formează și ideea de „răspundere” pentru cei care tulbură echilibrul comunității.⁵ Adică, ele depind de natura și condițiile acțiunii sociale. Deci, normele sunt tot atât de variate

pe cât de variate sunt tipurile de activități umane. Evoluția lor se produce în concordanță cu modificările intervenite în sistemul acțiunilor umane. Dincolo însă de imensa lor varietate, putem sesiza un număr de trăsături comune. Mai întâi, trebuie de menționat că normele se adresează unor agenți potențiali ai acțiunii, prescriind fiecărei categorii de agenți un număr de acțiuni obligatorii, o clasă mai largă de acțiuni permise, anumite drepturi sau libertăți și anumite interdicții. De asemenea, normele sunt o modalitate de coordonare a acțiunilor individuale și de impunere a intereselor generale ale acțiunii față de fiecare dintre agenții participanți. Pentru aceasta, sistemelor de norme le sunt asociate gratificații și sancțiuni. Aceasta exercită o influență asupra participanților la acțiuni numai în măsura în care există o putere politică, economică sau morală în stare să pedepsească acțiunea deviantă, încălcarea normelor.⁶

Normele ce reglementează una și aceeași activitate trebuie să fie reciproc consistente. Legiuitorul sau emițătorul de norme trebuie să evite situația în care unuia și aceluiași agent i se cere să execute și să nu execute o acțiune sau să execute două acțiuni diferite, irealizabile în același timp și de către aceeași persoană. Un sistem de norme trebuie să fie cuprinzător, să nu lase situații caracteristice, frecvente în realizarea unei acțiuni, care să nu fie prevăzute și calificate normativ.⁷

Diferite categorii de norme instituite la nivelul societății dau naștere la tipuri specifice de ordini sociale. Așa se explică faptul că în cadrul aceleiași societăți funcționează o ordine economică, una morală, alta juridică etc. Între aceste ordini normative distincte care, fiecare în parte, încorporează valori și conduite de aceeași natură, în cadrul fiecărei societăți există o deplină compatibilitate; ele funcționează simultan, fără a se exclude una pe alta. Sinteza, rezultanta lor, nu reprezintă altceva decât ceea ce noi, generic, numim ordine socială. Societatea umană nu poate fi concepută în absența unei ordini care să-i asigure conservarea entității sale. În acest cadru mai larg al ordinii sociale, orice societate umană elaborează o ordine juridică. Prin ordine juridică sau ordine de drept vom înțelege ansamblul normelor juridice împreună cu relațiile juridice născute în baza lor. Ea reprezintă „nucleul” ordinii sociale, condiția fundamentală a echilibrului social, garanția realizării drepturilor esențiale ale membrilor societății și funcționării normale a instituțiilor. În sânul aceleiași societăți nu pot coexista mai multe ordini juridice care să se opună una alteia:

există o singură ordine juridică. „Două ordini juridice distincte, independente, nu pot fi valabile simultan pentru aceleași persoane, pentru același teritoriu, în decursul aceleiași perioade de timp.

Nici măcar în relațiile dintre state nu pot funcționa concomitent două ordini juridice. În cazul a două ordini juridice naționale, în măsura în care ele intră în contact, fiecare dintre ele va tinde s-o ignore sau s-o subordoneze pe cealaltă. Raporturile dintre cele două state nu sunt posibile decât în condițiile unei singure ordini, unei ordini de drept superioare, ale ordinii juridice internaționale.

Normele pot avea un caracter absolut, fiind necondiționate, cum ar fi, de exemplu, imperativele morale „să fii cinstit, modest, generos etc.”, sau pot conține prescripții condiționale, care reclamă, în situații determinate, acțiuni sau conduite determinate: „în caz de accident, ești obligat să acorzi primul ajutor etc.”. În acest din urmă caz, norma asociază unei situații determinate o conduită determinată. Marea majoritate a normelor juridice sunt astfel de propoziții condiționale care pun în legătură o ipoteză cu o conduită sau comportare a unei persoane.⁸

În unele cazuri, normele sunt o proiectare rațională a structurii formale și a situațiilor tipice în care se vor găsi agenții acțiunii într-o specie de activitate până atunci neîncercată. În această situație, activitatea de normare, întemeindu-se pe știință, devine o modalitate de prospectare a viitorului. În alte cazuri, geneza unei norme se întemeiază pe generalizarea adecvată a experienței dobândite de o colectivitate umană în exercitarea unor activități, normele fiind bilanțul acestora. Așa, de exemplu, indicațiile privind metodele și procedeele de realizare a unui produs se instituie adesea, în mod empiric, printr-o serie de încercări și erori, prin desprinderea cazurilor care au dus la reușită și a celor care au dus la eșec.⁹ Tradițiile și obiceiurile sunt niște reguli care s-au dovedit a fi eficiente în trecut, dar, totodată, ele pot conține și unele prescripții și recomandări discutabile.

Spre deosebire de prescripțiile activităților productive și de normele morale, în a căror geneză un rol esențial joacă activitatea spontană a oamenilor și experiența de zi cu zi, normele politice și cele juridice sunt instituite deliberat de organele puterii politice.¹⁰

Fiind inspirat și determinat de modelul etic, politic, religios și cultural al societății, dreptul reprezintă cadrul normativ al vieții sociale ce include un ansamblu de valori, norme, tradiții, obiceiuri și practici sociale care, experimentate și îndătinat de

grupurile sociale, dobândesc caracteristici obligatorii și coercitive, fiind ulterior incluse, prin sistematizare și codificare, în sistemul normativ al societății.¹¹ Orice societate organizată reclamă o regulă de drept.¹²

Ca element constitutiv al dreptului – „celulă de bază” a acestuia, norma juridică poate fi definită lapidar ca o regulă de conduită, instituită de puterea publică sau recunoscută de aceasta, a cărei respectare este asigurată, la nevoie, prin forța coercitivă a statului.

Norma juridică este ultima „cărămidă” din care este alcătuit un edificiu juridic. În baza ei se alcătuieste întregul labirint juridic. Prin studiul normei juridice pătrundem în inima și spiritul dreptului.¹³

În substanța normei juridice se regăsesc cerințele pe care societatea le formulează pentru conduita indivizilor în raport cu categoriile de relații în care aceștia participă.¹⁴

Pentru a înțelege ce este norma juridică, esența ei, este necesar de a cunoaște scopul pe care ea îl urmărește. **Scopul** normei juridice corespunde finalității dreptului, și anume: de a asigura conviețuirea socială orientând comportarea oamenilor în direcția promovării și consolidării relațiilor sociale potrivit idealurilor și valorilor ce guvernează societatea respectivă.¹⁵ Din moment ce oamenii trăiesc în comunitate, ei au nevoie de reguli de conduită. Starea de anarhie, adică starea în care nu există altă regulă decât bunul plac al fiecăruia, este propriu vorbind imposibilă pentru viață. Cine ar pretinde că nu cunoaște nici o regulă s-ar exclude prin aceasta el însuși din orice grup uman. În societate există recunoașterea sau prezumția de recunoaștere a validității intersubiective a normei juridice și membrii grupului social au dreptul de a se aștepta la un anumit tip de conduită, unii din partea celorlalți, în relațiile lor interpersonale. În cadrul acestui model de conduită, normele constituie motive de acțiune. Ele motivează, în mod rațional, acceptarea propunerilor de relații interpersonale. Această ordine necesară, numită și ordine de drept, se asigură prin intermediul normelor juridice.

Normele juridice, spre deosebire de normele morale sau religioase, intervin pentru apărarea valorilor sociale, având capacitatea (forța) de a preveni și combate comportamentele deviate.

Datorită acestui lucru, normele juridice și relațiile sociale ce se nasc pe baza lor alcătuiesc ordinea de drept, care este o componentă a ordinii sociale, este în fond nucleul acesteia, având rolul fundamental de a menține echilibrul societății în ansamblul său, de a garanta drepturile esențiale ale omului și a face să funcționeze corect instituțiile statului.¹⁶

Ca regulă de conduită socială, norma juridică vizează exclusiv relațiile dintre oameni. Nu se pot manifesta relații juridice în cadrul regnului animal sau între om și lucruri. Relațiile omului cu lumea obiectelor pot avea implicații juridice, dar ele nu sunt atare relații juridice.¹⁷

Deoarece norma juridică este elementul de bază al întregului sistem de drept, ei îi sunt caracteristice toate trăsăturile dreptului ca fenomen social deosebit. Totodată, norma juridică este un element relativ de sine stătător, care dispune de un șir de trăsături specifice numai ei, care aprofundează și concretizează viziunile noastre despre drept, esența și conținutul lui, despre mecanismul de reglementare a relațiilor sociale, fiind, totodată, parte componentă și element primar al sistemului de drept. În același timp, norma juridică are o structură complicată, al cărei nucleu este regula de conduită, la care sunt axate celelalte elemente ce disting particularitățile ei.

Norma de drept posedă o serie de trăsături specifice, prin care se individualizează în raport cu alte categorii de norme sociale.

Cu toate că norma juridică este considerată un element primar al sistemului juridic, abordarea și analiza trăsăturilor sale demonstrează o bogăție inepuizabilă pe care o posedă.

În literatura juridică (avem în vedere atât doctrina străină, cât și lucrările de referință din țara noastră), nu s-a conturat o opinie unitară cu privire la trăsăturile caracteristice ale regulii de drept. Elementul constant, la care toți fac trimitere, este acela de „regulă de conduită”. Aceasta nu este însă o caracteristică. Este genul proxim, care cuprinde și alte asemenea reguli, precum cele de morală, politice, religioase etc. Caracteristicile privesc diferența specifică, conținutul propriu al conceptului de normă juridică. Sub acest aspect, de la autor la autor întâlnim opinii deosebite sau nuanțate deosebite.

Giorgio del Vecchio consideră că trăsăturile normei juridice sunt bilateralitatea și generalitatea. Alex Weill reține caracterul coercitiv, statal și abstract al normei de drept, cel din urmă implicând generalitatea, permanența și impersonalitatea.

În literatura juridică recent publicată se are în vedere caracterul general, care include pe cel tipic și impersonal, și caracterul volitiv al regulii de drept. Sau, într-o redare sistematică, N. Popa dezvoltă patru caractere ale normei juridice: general și impersonal (A), tipic (B), implicația unui raport intersubiectiv (C) și caracterul obligatoriu (D).

Gheorghe Avornic este de părere că fiecare opinie are temeiul său științific. El consideră că normei juridice îi sunt absolut inerente următoarele trăsături caracteristice, fără de care ea nu poate fi concepută: caracterul statal, caracterul coercitiv, generalitatea și obligativitatea. Sigur, se pot desprinde și alte trăsături ce pot fi înregimentate în cele de mai sus, ca, de exemplu, caracterul prescriptiv și prospectiv al normei de drept. Sau, trăsături care ar trebui să caracterizeze norma, dar care, din păcate, s-ar putea să lipsească, cum sunt claritatea și precizia.¹⁸

În ce ne privește, considerăm că norma juridică exprimă, întâi de toate, o regulă de conduită generală, abstractă, tipică, impersonală, cu aplicabilitate repetată la un număr nelimitat de cazuri.

Note:

¹ *A se vedea:* I. Vlăduț. *Introducere în sociologia juridică*. – București: Editura Ministerului de Interne, 1994, p. 119-120, 221.

² *A se vedea:* M. Bădescu. *Concepte fundamentale în teoria și filosofia dreptului. Teoria normei juridice*. – București: Lumina LEX, 2004, p. 10.

³ *A se vedea:* I. Dobrinescu. *Dreptatea și valorile culturii*. – București: Editura Academiei Române, 1992, p. 34.

⁴ *A se vedea:* I. Humă. *Introducere în studiul dreptului*. – Iași: Editura Fundației „Chemarea”, 1993, p. 44.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *A se vedea:* M. Bădescu. *Concepte fundamentale în teoria și filosofia dreptului. Teoria normei juridice*, p. 9.

¹² *A se vedea:* Gh. Avornic. *Teoria generală a dreptului*. – Chișinău: Cartier juridic, 2004, p. 230.

¹³ *Ibidem*, p. 228.

¹⁴ *A se vedea:* C. Voicu. *Teoria generală a dreptului*. – Brașov: Charta, 1999, p. 187.

¹⁵ *A se vedea:* I. Craiovan. *Tratat elementar de teoria generală a dreptului*, p. 212.

¹⁶ *A se vedea:* C. Voicu. *Teoria generală a dreptului*, p. 188.

¹⁷ *A se vedea:* I. Humă. *Introducere în studiul dreptului*, p. 47.

¹⁸ *A se vedea:* Gh. Avornic. *Teoria generală a dreptului*, p. 234.

ASPECTE JURIDICO-ECONOMICE ALE INFLAȚIEI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Natalia BACALU,
magistru în drept, lector universitar (USM)

Recenzent: *Eugenia COJOCARU,*
doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)

SUMMARY

The problem of inflation in the market economy, etiology, the forms and types, consequences and causes, represent the research object of the present article.

In doctrines there are many opinions about the nature and importance of inflation.

After a thorough analysis of the doctrinaire opinions of much interest in this problem, the author arrives at conclusions, that inflation was and is the biggest economic enemy, inflation is bull market, this phenomenon affects the society and is typical in our days, especially in the depressions of economic market, the state is the principal element of this struggle for prevention and control of inflation.

Inflație – o creștere generală a nivelului prețurilor de consum, mecanism care provoacă variații multiple de lungă durată, generând el însuși cauzele permanenței sale.

În articolul de față vom încerca să analizăm unele aspecte juridico-economice ale celei mai mari dezechilibrări macroeconomice, care se numește *inflație*. În unele țări, în anumite perioade, inflația a fost și este cel mai mare inamic economic; ea este frecvent întâlnită și în Republica Moldova. Astfel, nu e prea complicat să observăm cum cresc prețurile în toate ramurile economiei naționale. În alte condiții, inflația poate fi un bun stimulator pentru încadrarea politicilor antiinflaționiste în strategiile de dezvoltare ale guvernelor.

Ce semnifică însuși cuvântul „inflație”? Consultând *Dictionarul juridic commercial*, constatăm că cuvântul *inflație* provine din limba franceză – „inflation”, ceea ce semnifică „a umfla”, fenomen caracteristic perioadelor de criză din economia de piață, constând în deprecierea banilor de hârtie aflați în circulație ca urmare fie a emiterii și punerii în circulație a unei cantități excedente de bani de hârtie, fie a reducerii volumului producției și a circulației mărfurilor sau a serviciilor de piață, aceste situații ducând la scăderea puterii de cumpărare a banilor.¹

Cu toate că e un termen folosit pe larg pretutindeni, esența *inflației* continuă să ramână insuficient conturată. Se poate susține că o inflație moderată poate avea unele efecte benefice asupra economiei, de exemplu: ea poate

fi compatibilă cu nivelul scăzut al șomajului și, dacă prețurile au o tendință inflexibil descrescătoare, poate determina funcționarea mai eficientă a mecanismului acestora. Totuși, inflația are efecte dăunătoare asupra economiei de piață, și anume: determină o teamă accentuată de hiperinflație extrem de accentuată ce conduce la prăbușirea sistemului monetar național. Procesul inflaționist a apărut cu mult înainte ca știința economică – punct de vedere unanim acceptat. Fiind, înainte de toate, un process monetar, precizarea naturii inflației se poate face în corelație cu formele istorice pe care le-au îmbracat banii.

Inițialmente, s-a manifestat sub forma dezvoltării mascate a monedelor din metale prețioase, acest proces fiind cunoscut în prezent sub denumirea de inflație monetaro-banească. Elementele definiției ale acestei inflații sunt: 1) separarea conținutului nominal al monedelor metalice (mai mari) de conținutul lor real (mai mici); 2) transformarea existenței-aur a monedei în aparență -aur; 3) aglomerarea circulației cu monede ieftine fără valoarea deplină; 4) scăderea puterii de cumpărare a monedelor falsificate.

Inflația banilor de hârtie convertibili în aur a fost cea de-a doua formă de inflație. În perioada formării economiei de piață în Europa, tinerele state au fost preocupate de lichidarea haosului monetar specific

epocii feudale târzii, haos ce a atins cote înalte în secolul al XVI-lea. S-a acționat pentru sisteme bănești stabile și o circulație monetară sănătoasă, adică normală, acestea bazându-se pe etalonul aur. Când banii de hârtie înlocuiau realmente aurul monetar, mișcarea semnelor valorii oglindea legile circulației monetare – aur ca valoare deplină; altfel, banii puteau fi convertiți liber în aur. Corespunzător, cantitatea banilor de hârtie se limita la aurul pe care acești bani îl reprezentau în circulație. În această situație, inflația nu putea să apară, ea nu avea bază de desfășurare. Dar, relativ repede canalele circulației bănești au început să se aglomereze, fapt datorat cantității insuficiente de mărfuri aflate în circulație. Dacă banii de hârtie întreceau propria lor măsură, adică dacă ei depășeau cantitatea monedelor de aur cu aceeași denumire, aceștia se discreditau în fața agenților economici. Scăderea puterii de cumpărare a banilor aflați în circulație antrena creșterea prețurilor. Inflația de acest gen apărea atunci când cantitatea banilor de hârtie aflați în circulație depășea sensibil necesitățile economiei, dereglând raportul dintre masa de aur monetar și etalonul aur (o cantitate de aur ce era așezată la baza unei unități bănești).²

Prăbușirea etalonului aur a creat premisele unei noi forme de inflație – inflația banilor de hârtie neconvertibili în aur. Actualmente, existența funcțională a banilor de hârtie o absoarbe pe cea materială. Ca urmare, în condițiile când singurele elemente de stabilitate și normalitate monetară decurg din cursul forțat al banilor și din încrederea populației în buna lor funcționare, inflația poate să apară ca un proces ce „iese” din cadrul normalului monetar, ce pune în evidență un excedent de bani. Formele pe care le-a cunoscut inflația banilor neconvertibili în aur și a celor neconvertibili în general au fost și sunt destul de diferite în timp și spațiu. Ele s-au diversificat și mai mult pe seama realităților din țările foste socialiste; ca urmare, problema naturii inflației rămâne actuală și complexă. Nivelul general al prețurilor poate fi estimat în diferite moduri. De-a lungul deceniilor postbelice, s-a pus problema ca instrumentul principal de măsurare a inflației să fie indicele de consum (IPC).

IPC exprimă modificarea medie ponderată a cheltuielilor pe care o familie de talie mijlocie din mediul urban le face pentru asigurarea mijloacelor de subzistență, în concordanță cu nivelul și structura nevoii sociale istoric determinate. Acest indice este calculat în fiecare lună de către *Biroul Național de Statistică* (BNS) al Republicii Moldova, fiind autoritatea administrativă centrală care, în calitatea sa de organ central de statistică, conduce și coordonează activitatea

în domeniul statisticii din țară. În activitatea sa, Biroul se conduce de Constituția Republicii Moldova, Legea cu privire la statistica oficială, alte acte legislative, hotărârile Parlamentului, decretele Președintelui Republicii Moldova, ordonanțele, hotărârile și dispozițiile Guvernului, tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte.³ Conform Legii cu privire la statistica oficială din 19.10.2004, una dintre atribuțiile de baza ale Biroului Național de Statistică este măsurarea evoluției de ansamblu a prețurilor la bunurile și serviciile cumpărate de populație.⁴

Puncte de vedere cu privire la natura inflației

În literatura de specialitate se utilizează diferite criterii de delimitare a formelor inflației. Astfel, Coralia Angelescu delimitează inflația după intensitatea acesteia:

inflația moderată, în alte surse mai este numită și „târătoare”, caracterizată printr-o creștere medie anuală a prețurilor și serviciilor de 3-4%, care duce la deprecierea lentă și progresivă a banilor, fără zguduiri economice;

inflația deschisă, sau i se mai spune „rapidă”, în care creșterea anuală a prețurilor este între 5 și 10%, fiind însoțită de creșteri economice mai reduse sau chiar stagnări;

inflația declarată, în care prețurile cresc anual cu 10-15%;

inflația galopantă, în care prețurile și tarifele cresc anual cu mai mult de 15%, provocând mari dezechilibre economice și sociale;

hiperinflația, forma cea mai periculoasă și excesivă a inflației, la care prețurile cresc la intervale scurte de timp, antrenând dezechilibre generale în economia de piață;

dezinflația, se manifestă prin încetinirea durabilă și autoîntreținută a ritmului de creștere a nivelului general al prețurilor.

Creșterea economică inflaționistă relevă un ritm pozitiv de creștere a producției naționale, însoțit de o rată a inflației mai înalte decât cea a dinamicii economice.

Stagflația, desemnează acea situație din economie în care inflația coexistă cu lipsa de creștere economică;

Slumpflația, sintetizează coexistența inflației galopante cu recesiunea economică.⁵

Fiind un fenomen deosebit de complex, inflația se poate măsura și ilustra prin utilizarea simultană a mai multor indici și indicatori, fiecare din aceștia evidențiind o anumită fațetă a inflației. Cei mai importanți sunt:

✓ diferența dintre cererea solvabilă și oferta reală de mărfuri, bunuri și servicii;

✓ indicele general al prețurilor – IGP;

✓ indicile prețurilor de consum – IPC;

✓ indicile costului vieții;

✓ scăderea de cumpărare a banilor pe piața internă și cea externă;

✓ depășirea de către masa monetară în circulație a produsului național.

Exprimarea absolută a inflației se determină ca diferența dintre cererea absolută nominală și cantitatea reală de bunuri și servicii pe care le pot oferi spre vânzare agenții economici. Indiferent de cauza declanșării inflației, desfășurarea ei, perpetuarea și agravarea inflației are determinări multifactoriale. În condițiile economiei actuale, inflația are la bază factori de ordin economic, monetar, sociopolitic, de natură internă și externă care acționează simultan și se influențează reciproc.

Inflația monetară

Se datorează introducerii și menținerii în circulație a unei mase monetare excedentare raportate la cantitatea de bunuri și servicii de pe piață. Excedentul de masă monetară poate fi determinat de:

- emisiunea de monedă;

- crearea de monedă scripturală;

- controlul insuficient al puterii asupra emisiunii de monedă;

- creșterea vitezei de circulație a banilor;

- scăderea încrederii în moneda națională.

Inflația prin cerere – este acea inflație care rezultă din creșterea cererii agregate. Creșterea cererii agregate este exprimată de unii specialiști prin creșterea veniturilor bănești ale populației. Excesul cererii de consum a populației poate constitui, uneori, factorul principal al inflației. Creșterea cererii de consum a populației poate să provină dintr-o utilizare excesivă a salariilor, fără o creștere corespunzătoare a producției sau a productivității muncii. O altă cauză a inflației prin cerere este excesul cererii guvernamentale peste posibilitățile bugetare curente.

Inflația prin ofertă – dezechilibru inflaționist dintre cerere și ofertă; este explicat adeseori prin insuficiența ofertei, prin penuria (lipsa) de bunuri materiale și servicii pe piață. Dacă firmele sunt confruntate cu o sporire a costului, ele vor răspunde parțial prin creșterea prețului de vânzare și, parțial, prin reducerea volumului activității.

Inflația prin costuri – exprimă acea creștere inflaționistă a prețurilor datorată creșterii elementelor ce intră în prețuri (materii prime, salarii, beneficii).

Inflația prin cerere și inflația prin costuri se pot manifesta simultan.

Consecințele inflației sunt examinate prin prisma deprecierii monetare;

- consecințele inflației sunt recepționate, în primul rând, de agenții economici – cumpărători;

- sub incidența inflației cad economiile agenților economici, diminuanându-li-se resursele, datorită scăderii puterii de cumpărare a banilor;

- inflația îi dezavantajează pe creditori;

- în timpul inflației producția scade;

- inflația elimină o parte din resursele acumulate;

- inflația generează și extinde șomajul;

- inflația afectează dezvoltarea societății civile;

- inflația accentuează deprecierea monedei naționale.⁶

Pentru combaterea inflației factorii de decizie trebuie să aibă în atenție frânarea creșterii masei monetare și a prețurilor, atragerea economiilor bănești și transformarea lor în capitaluri active, revalorizarea banilor, reducerea cererii agregate, reducerea incertitudinilor etc. Succesul presupune înglobarea unor astfel de măsuri în pachete care să se completeze cât mai bine pe termen mediu și lung.

Efectele inflației

Inflația poate fi *anticipată*, atunci când toate unitățile și agenții economici o prevăd și pot obține o compensație integrală a acesteia. În acest caz inflația nu va avea urmări importante asupra distribuției venitului și averii în economie. Dar inflația poate fi și *neanticipată*, din trei motive:

- dacă economia în ansamblu eșuează în precizarea corectă a inflației, astfel încât rata reală a inflației depășește rata expectată (așteptată);

- dacă anumite unități economice sau agenți economici nu reușesc să anticipeze corect inflația;

- dacă o anumită unitate economică sau agenți economici, chiar dacă au prevăzut corect inflația, nu pot obține o compensare integrală a acesteia.

Când inflația este neanticipată, există un efect de redistribuire, adică unii vor putea profita, în timp ce alții vor fi dezavantajați. Un efect al inflației este redistribuirea bogăției naționale și creșterea incertitudinii în economie. Redistribuirea bogăției naționale diferă în funcție de componentele patrimoniului fiecăruia și de intensitatea inflației. În legătură cu aceasta, Guvernul Republicii Moldova a adoptat *Hotărârea cu privire la reevaluarea fondurilor fixe și corectarea rezultatelor evaluării patrimoniului de stat în scopul privatizării, luând în considerație nivelul inflației din anul 1992*, nr. 118 din 05.03.1993. Cu scopul de

a ajusta prețurile în vigoare la valoarea de bilanț a fondurilor fixe și condițiile de reproducție a acestora, Guvernul Republicii Moldova a hotărât: întreprinderile, instituțiile și organizațiile din Republica Moldova, independent de forma de proprietate, sunt obligate să încheie: până la 15 mai 1993 indexarea fondurilor fixe, conform datelor evidenței contabile și situației de la 1 ianuarie 1993; până la 31 decembrie 1993 reevaluarea fondurilor fixe conform datelor inventarierii de la 1 decembrie 1993, care vor fi contabilizate.⁷

Indexarea valorii inițiale a fondurilor fixe și a uzurii (amortizării) lor se va efectua conform îndrumărilor metodice cu privire la indexarea fondurilor fixe, elaborate și aprobate de Ministerul Finanțelor, Ministerul Economiei, Biroul Național de Statistică (Ordinul Ministerului Economiei cu privire la modul de indexare a plăților în funcție de nivelul inflației la achitarea prețului patrimoniului public privatizat din 18.04.2001⁸).

Conform datelor Biroului Național de Statistică, cea mai mare rată a inflației a fost înregistrată în anul 1993, când prețurile sporeau aproximativ cu 32% lunar – inflație galopantă.⁹ În condițiile intensificării proceselor inflaționiste, Banca Națională a Moldovei (BNM) a avut misiunea de a satisface necesitățile crescânde ale economiei în mijlocul de plată și obligația de a efectua controlul asupra ritmului de creștere a masei monetare, pentru a atenua influența factorilor monetari asupra inflației. Conform art. 4 al *Legii Republicii Moldova cu privire la Banca Națională a Moldovei* din 21.07.1995, unul dintre scopurile finale ale politicii monetar-credite a BNM este reducerea inflației.¹⁰

Pentru combaterea inflației, factorii de decizie trebuie să aibă în atenție frânarea creșterii masei monetare și a prețurilor, atragerea economiilor bănești și transformarea lor în capitaluri active, revalorizarea banilor, reducerea incertitudinilor etc. Economistul american Milton Friedmann afirma: „Urmărind aducerea inflației în limitele normale, problemele antiinflaționiste trebuie să stabilească și modalitatea trecerii de la stabilitatea economică monetară la creșterea economică autentică”.¹¹

Politicile antiinflaționiste de asigurare a unei stabilități monetare relative, de menținere a prețurilor în limite rezonabile pornesc de la premisa asigurării creșterii economice și a limitării șomajului. Politicile antiinflaționiste trebuie să fie suficient de puternice pentru a combate efectiv inflația, dar totodată suplă, pentru a nu afecta creșterea economică, a nu duce la

deflație – proces monetar-material caracterizat prin scăderea durabilă pe termen lung a nivelului prețurilor, scădere rezultată dintr-un ansamblu de măsuri care vizează restrângerea cererii nominale pentru reducerea tensiunii asupra dinamicii crescătoare a prețurilor.¹²

Cauzele inflației

Inflația reprezintă astăzi un dezechilibru structurat monetar-real, care exprimă existența în circulație a unei mase monetare ce depășește nevoile economiei, fapt ce antrenează deprecierea banilor neconvertibili în aur și a celor neconvertibili în general, precum și creșterea durabilă și generalizată a prețurilor. În manuale și tratate cauzele inflației sunt analizate după principiul „*caeteris parsibus*” – analizate pe rând, fiecare dintre acestea generând o formă specifică de inflație. Adesea, inflația este explicată doar prin emisiune excesivă de semne bănești (inflația prin monedă). Milton Friedmann susține că „inflația este legată mai ales de oferta de monedă, suplimentarea acesteia decurgând din deciziile agenților economici specializați în sensul sporirii activelor lor de bani de credit”.¹³

Un loc aparte ocupă acele concepții care consideră drept cauză principală (unică) a inflației insuficiența producției (inflația prin ofertă). Sporirea veniturilor, îndeosebi ale salariaților, nu se compensează printr-o creștere corespunzătoare a productivității. Apare astfel lipsa de bunuri materiale și servicii. Specialiștii numesc un asemenea dezechilibru *inflație reală*. Creșterea substanțială a creditului duce relativ de repede la dezechilibrul inflaționist, la excesul de creștere nominală pentru bunurile de consum (inflație pe credit). În anumite condiții, profiturile cresc mai încet decât masa economiilor disponibile ale întreprinderilor.¹⁴

În concluzie putem defini inflația ca o tendință persistentă de creștere a nivelului general al prețurilor, care poate afecta distribuția venitului. Conform „teoriei monetariste”, inflația poate fi determinată numai de creșterea ofertei monetare. Există două teorii principale privind estimările, cunoscute sub denumirea de „anticipări ajustabile” și „anticipări raționale”. Teoriile care sugerează că principala cauză a inflației este creșterea costurilor au pus accent pe creșterea costurilor salariale ca rezultat al activității sindicale.¹⁵ Monetariștii susțin ca creșterea costurilor poate duce la o inflație persistentă doar dacă este majorată oferta monetară pentru a preîntâmpina creșterea șomajului. Ca posibile măsuri de reducere a ratei inflației sunt recomandate:

- politica fiscală;
- politica monetară;
- politica de prețuri și venituri;
- indexarea.

Monetariștii recomandă aplicarea politicii monetare pasive.

Inflația este un fenomen produs de relațiile organismului economic la dezechilibrele existente în interiorul său, o formă prin care raporturile și proporțiile economice și monetare să se echilibreze în mod automat. Politicile economice de combatere a inflației trebuie să asigure reflectarea echilibrului economic, condiții de stabilire a prețurilor, luându-se măsuri de creștere a ofertei, în primul rând prin creșterea producției la un nivel rezonabil, evitându-se, pe cât posibil, în procesul redistribuirii veniturilor, deteriorarea situației economice a grupurilor sociale defavorizate. Cercetarea juridico-economică scoate în relief faptul că în prezent există o pauzidispariție a mecanismelor spontane de limitare a inflației. În același timp, există preocupări de a găsi modalități de încorporare a mecanismelor de autoreglare la nivelul întreprinderilor, la nivelul unde se formează prețurile. De asemenea, ca urmare a intensificării inflației a curentelor libere, pretutindeni în lume s-au adoptat măsuri de liberalizare a economiei. Aceste mecanisme trebuie să aibă un rol mai mare și în sfera inflației, în sensul absorbirii și temperării automate, în mai mare măsură, a fenomenelor inflaționiste.¹⁶ Deocamdată, în toate țările există un control centralizat în domeniul monetar-creditar, precum și programe guvernamentale de stopare a inflației, statul fiind principalul factor în lupta pentru combaterea inflației. Ar fi necesar ca și în Republica Moldova să existe un control centralizat

ce ar reglementa procesul inflației, reducerea inflației devenind ținta-cheie a politicii economice.

Note:

¹ Dicționarul juridic comercial. – București, 2005, p. 437.

² nl.wikipedia.org/wiki/inflation.

³ www.statistica.md

⁴ Legea cu privire la statistica oficială, nr. 3054/19.10.2004 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr. 654.

⁵ *A se vedea:* C. Angelescu. *Economia de piață*. – București: Editura Economică, 1995, p. 78-85.

⁶ *A se vedea:* A. Cojuhari. *Bazele teoriei economice*. – Chișinău, 1993, p. 35-47.

⁷ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la reevaluarea fondurilor fixe și corectarea rezultatelor evaluării patrimoniului de stat în scopul privatizării, luând în considerație nivelul inflației în anul 1992, nr. 118 din 05.03.1993 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1993, nr. 3/79.

⁸ Ordinul Ministerului Economiei cu privire la modul de indexare a plăților în funcție de nivelul inflației la achitarea prețului patrimoniului public privatizat, nr. 17 din 18.04.2001 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr. 52-54/148.

⁹ Buletine trimestriale ale BNM, 1993-2006.

¹⁰ Legea cu privire la Banca Națională a Moldovei, nr. 548-XIII din 21.07.1995.

¹¹ E. Cojocari. *Dreptul Economic*. – Chișinău: Business-Elita, 2007, p. 175-178.

¹² *A se vedea:* S. Sava, E. Ionescu. *Economia de piață contemporană, probleme teoretice*, 1990, nr. 7.

¹³ S. Costache, N. Dobrotă. *Economie politică*. Vol. II. – Cluj-Napoca, 1991.

¹⁴ *A se vedea:* *Economie*. Ediția a V-a. – București: Editura Economică, 2000, p. 145-157.

¹⁵ *A se vedea:* D. Moldovan. *Curs de teorie economică*. – Chișinău: ARC, 2006, p. 43-52.

¹⁶ *A se vedea:* M. Dudian. *Bazele economiei*. – București: ALL Beck, 2001, p. 57-64.

INTERMEDIARII PE PIAȚA VALORILOR MOBILIARE

Gheorghe MÎȚU,
magistru în drept, doctorand

SUMMARY

The development of international and national commercial relationships, determine the need to use more and more frequently the services of intermediaries.

According to the Civil code of Republic of Moldova, one of the area which is covered by commercial intermediation is the activity of intermediation in securities sailing.

Within the framework of the present article, not only the activity particularities of professional participants on the securities market (brokers, dealers, and underwriters), the legal nature of their relationships with their clients and third parties, but also the legal requirements of their authorization and activity, is undertaken. For all this, there are made references to the relevant doctrinaire opinions and national legislative acts.

Considerațiuni generale privind intermedierea comercială

Utilitatea intermedierei comerciale este evidentă și rezultă din necesitățile create în mediul comercial. Realizarea tranzacțiilor comerciale pe arii tot mai întinse determină folosirea intermediarilor pentru facilitarea și eficientizarea activității agentului economic.¹ Astfel, intermedierea apare între subiecte care se află pe părți opuse: agenții economici care propun mărfuri sau servicii, pe de o parte, și persoanele (fizice sau juridice) care au nevoie de acestea, pe de altă parte.

La fel ca și reprezentarea, intermedierea are un domeniu de aplicabilitate destul de vast. Chiar din prevederile Codului civil rezultă că poate să existe intermediere în următoarele domenii:

- a) închirierea de locuințe (art. 1185-1186) ;
- b) intermedierea împrumutului (art. 1187-1190);
- c) intermedierea comercială (art. 1190-1198).

Codul civil reglementează în art. 1190 activitatea de intermediere profesională a intermediarului comercial, figură care, spre deosebire de alte categorii de intermediari, activează pentru alte persoane fără împuterniciri permanente în bază de contract, exclusiv în circuitul comercial. Din prevederile art. 1190 C. civ. rezultă că intermedierea comercială are următoarele trăsături caracteristice:

- a) este o activitate profesională;
- b) este o activitate desfășurată pentru alte persoane;

c) este o activitate desfășurată de către o persoană care nu are împuterniciri permanente în bază de contract;

d) este o activitate îndreptată la mijlocirea încheierii unor anumite categorii de contracte (Codul limitează cercul de contracte care pot fi încheiate cu ajutorul intermediarului comercial la contractele de vânzare-cumpărare a bunurilor, titlurilor de valoare, de asigurări, de operațiuni bancare, de transport de bunuri, de închiriere de bunuri, precum și operațiunile cu bunuri imobile). Activitatea de intermediere a altor categorii de contracte nu cade sub incidența reglementărilor cu privire la intermedierea comercială.

Referitor la persoana intermediarului comercial, legiuitorul, de asemenea, nu stabilește care este conținutul activității lui profesionale. Conform prevederilor generale, aplicabile activității de mijlocire, acțiunile intermediarului comercial constau în mijlocirea la încheierea unuia sau a mai multor contracte între client și terți, precum și în indicarea ocaziilor de încheiere a acestora.

Intermedierea comercială se deosebește de intermedierea simplă (civilă) prin faptul că:

- a) activitatea de mijlocire, în cazul intermedierei comerciale, este una profesională și permanentă;
- b) intermediarul comercial activează fără împuterniciri speciale în baza contractului. Atribuțiile intermediarului comercial rezultă din natura activității exercitate de acesta;

c) domeniile de intermediere comercială sunt strict determinate.

Prin urmare, domeniul de aplicabilitate al intermedierei comerciale vizează:

- a) contractele de achiziționare sau vânzare de bunuri sau de titluri de valoare;
- b) intermedierea în asigurări;
- c) intermedierea de operațiuni bancare;
- d) intermedierea în transportul de bunuri;
- e) intermedierea închirierii de bunuri ale circuitului comercial.

Intermediarii pe piața valorilor mobiliare

Din prevederile art. 1190 C. civ. rezultă că intermediarii comerciali desfășoară activitate profesională de intermediere a contractelor de achiziționare sau *vânzare de titluri de valoare* (s.n.). Astfel, activitatea profesională de intermediere a contractelor de achiziționare sau vânzare de titluri de valoare este o varietate a activității intermediarilor comerciali care se desfășoară pe piața valorilor mobiliare și se raportează la cea din urmă ca parte la întreg.

Instituția intermedierei este prezentă, ba chiar absolut necesară pe piața financiară. Din prevederile art. 3 al Legii cu privire la piața valorilor mobiliare, nr. 199-XIV din 18.11.1998,² rezultă că pe piața valorilor mobiliare a Republicii Moldova pot fi desfășurate următoarele categorii de activități de intermediere a contractelor de achiziționare sau vânzare de titluri de valoare:

a) *activitate de brokeraj* – activitate de vânzare-cumpărare a valorilor mobiliare, desfășurată de broker în calitate de mandatar sau de comisionar ce activează în baza contractului de mandat sau de comision, precum și în baza procurii pentru efectuarea tranzacțiilor menționate, în cazul în care contractul nu stipulează împuternicirile mandatului sau ale comisionarului;

b) *activitate de dealer* – activitate de cumpărare a valorilor mobiliare, în nume și pe cont propriu, pentru vânzarea lor ulterioară în scopul obținerii de profit;

c) *activitate de underwriting* – activitate de mediere la emisiuni, desfășurată în numele emitentului, în vederea promovării ofertei publice primare și plasamentului valorilor mobiliare ale emitentului.

Activitatea de brokeraj este reglementată de art. 33 din Lege. Astfel, activitatea de brokeraj se desfășoară de broker, participant profesionist la piața valorilor mobiliare. Participanții profesioniști la piața valorilor mobiliare, conform art. 3 din Lege, sunt persoane juridice care desfășoară unul sau mai multe genuri de

activitate profesionistă pe piața valorilor mobiliare. Conform pct. 1.4. din Hotărârea Comisiei Naționale a Pieței Financiare cu privire la aprobarea actelor normative privind activitatea de brokeraj și dealer, nr. 48/7 din 17.12.2002,³ broker este persoana juridică, participant profesionist la piața valorilor mobiliare, care, în baza licenței eliberate de Comisia Națională, desfășoară activitate de brokeraj.

Astfel, brokerul este un intermediar între vânzător și cumpărător, primind un comision pentru această operațiune de intermediere.⁴ Brokerul poate acționa atât în calitate de mandatar, cât și de comisionar, care cumpără sau vinde valori mobiliare în numele și pe contul clienților săi, adică al vânzătorului sau cumpărătorului, ceea ce înseamnă că este un agent, sau poate efectua intermedierea într-o dublă calitate, cea de broker-dealer. Astfel, în conformitate cu prevederile art. 41 alin. (1) din Lege, activitatea de brokeraj, în calitate de activitate de bază a participantului profesionist la piața valorilor mobiliare, poate fi cumulată numai cu activitatea de dealer, de underwriting, de consulting investițional și de administrare fiduciară a investițiilor. De asemenea, conform alin. (2) art. 41 din Lege, activitatea de dealer, în calitate de activitate de bază a participantului profesionist la piața valorilor mobiliare, poate fi cumulată numai cu activitatea de brokeraj, de underwriting, de consulting investițional și de administrare fiduciară a investițiilor.

Fiind o persoană juridică, este și firesc ca în legislație să fi fost reglementată posibilitatea ca acesta să-și exercite drepturile și obligațiile prin persoane fizice care acționează din numele lui. Astfel, conform pct. 1.4. din Regulamentul Comisiei Naționale a Pieței Financiare, *agentul de bursă* este definit ca fiind persoana fizică, angajat al brokerului sau dealerului, care dispune de certificate de calificare pentru dreptul de a efectua operațiuni cu valori mobiliare, eliberate de Comisia Națională și bursa de valori și care a primit autorizația bursei de valori pentru a desfășura activități legate de tranzacțiile cu valori mobiliare în cadrul bursei de valori. Practic, în acest caz, agentul de bursă poate fi asimilat cu specialistul în domeniul vămii care este un angajat al brokerului vamal sau subagentul care este un angajat al agentului de asigurare.

Drepturile și obligațiile brokerului și ale clientului acestuia se stabilesc de contractul de servicii de brokeraj încheiat de aceștia și de dispozițiile date brokerului de către client în conformitate cu contractul menționat.

Natura juridică a contractului încheiat între broker și clientul său poate să difere în dependență de faptul dacă brokerul încheie cu acesta din urmă un contract de mandat, comision sau chiar un contract de agenție. Totuși, conform pct. 6.1. din Regulamentul Comisiei Naționale a Pieței Financiare, drepturile și obligațiile brokerului și clientului sunt stabilite de contractul de servicii de brokeraj. În contractul de prestări servicii se va indica dacă brokerul este mandatar sau comisionar pentru clientul său, activează sau nu în calitate de deținător nominal pentru clientul său.

Prin contractul de servicii de brokeraj, clientul poate acorda brokerului împuternicirea de a întreprinde toate acțiunile legate de transmiterea valorilor mobiliare în deținere nominală acestuia sau unei persoane terțe – depozitar, dacă aceasta este necesar pentru efectuarea tranzacției sau este prevăzut prin contract.

În cazul în care brokerul are în deținere nominală valorile mobiliare ale clientului său și efectuează tranzacții prin intermediul bursei de valori, el are calitatea de comisionar pentru clientul său.

La încheierea contractului de servicii de brokeraj, brokerul va asigura deschiderea unui cont de brokeraj pentru clientul respectiv în conformitate cu prevederile actelor normative în vigoare.

Brokerul poartă responsabilitate pentru livrarea valorilor mobiliare admise spre tranzacționare în cadrul bursei de valori și va garanta că persoana semnatară este posesor real, înregistrat în registru sau că reprezentantul acesteia, în capacitate de exercițiu, are împuternicirile respective, este competent să semneze, că semnăturile din actele semnate de acesta sunt autentice și că registratorul nu are temei juridic să refuze înregistrarea transferului valorilor mobiliare.

În cazul în care contractul de servicii de brokeraj prevede relații de mandat, el poate fi reziliat de oricare dintre părți. Arunci când contractul de servicii de brokeraj prevede relații de comision, el poate fi reziliat de client în orice moment și de broker în cazurile prevăzute de contract sau de actele normative în vigoare.

Drepturile și obligațiile brokerului sunt reglementate de pct. 7 din Regulament, iar modelul contractului-tip de servicii de brokeraj se stabilește de către Comisia Națională a Pieței Financiare.

Brokerii sunt în drept să delegheze efectuarea tranzacțiilor numai brokerilor. Delegarea se admite numai în cazul în care ea este stipulată în contractul de servicii de brokeraj sau în cazul în care brokerul

este forțat să o facă în scopul protejării intereselor clientului său. În acest caz, brokerul îl informează pe client despre delegare.

Brokerul trebuie să execute dispozițiile clientului în mod conștiincios, în condiții favorabile pentru acesta și în ordinea primirii lor, în cazul în care contractul nu prevede altă modalitate de executare a dispozițiilor clientului.

În cazul cumulării activității de broker și a celei de dealer, tranzacțiile cu valori mobiliare, efectuate de broker conform dispoziției clientului, întotdeauna se execută prioritar în raport cu tranzacțiile de dealer ale brokerului dat sau în raport cu tranzacțiile efectuate conform dispoziției persoanelor afiliate clientului.

Atunci când brokerul are anumite interese ce nu-i permit să execute dispoziția clientului în condițiile cele mai avantajoase pentru acesta, brokerul trebuie să informeze imediat clientul despre existența unor asemenea interese.

Dacă conflictul de interese dintre broker și client, despre care clientul nu a fost informat până la primirea de către broker a dispoziției respective, a adus la executarea dispoziției în detrimentul intereselor clientului, brokerul este obligat să recupereze prejudiciile cauzate clientului din cont propriu, în modul stabilit de legislație.

Patrimoniul clientului, păstrat la broker, nu poate fi urmărit pentru obligațiile brokerului ce nu țin de executarea dispozițiilor clientului.

Brokerul este obligat să recupereze pe deplin clientului prejudiciile cauzate prin neexecutarea sau executarea neadecvată a obligațiilor stipulate în contractul de servicii de brokeraj.

În cazul în care brokerul este declarat falit, patrimoniul care este deținut de acesta în baza contractelor de servicii de brokeraj și care aparține clienților săi nu poate fi inclus în masa de concurs.

Activitatea de dealer este activitatea de cumpărare a valorilor mobiliare, desfășurată de participantul profesionist la piața valorilor mobiliare, în nume și pe cont propriu, pentru vânzarea lor ulterioară în scopul obținerii de profit (art. 3 din Legea cu privire la piața valorilor mobiliare). Doctrina americană definește *dealerul* ca fiind o persoană fizică sau juridică ce acționează în tranzacții cu valori mobiliare în nume și pe cont propriu.⁵ Conform art. 3 pct. 1 și 2 din Codul comercial român, dealerul este cel care cumpără în scop de revânzare sau care vinde titluri cumpărate în scop de revânzare. Aceste două elemente definitorii ale activității dealerului pe piața valorilor mobiliare

se regălesc și în legislația noastră națională („...pentru vânzarea lor ulterioară în scopul obținerii de profit”). Prin urmare, dealerul preia asupra sa și riscurile vânzării sau ale cumpărării, după caz.

Conform prevederilor pct. 1.4. din Hotărârea Comisiei Naționale a Pieței Financiare cu privire la aprobarea actelor normative privind activitatea de brokeraj și dealer, nr. 48/7 din 17.12.2002, dealerul este o persoană juridică, participant profesionist la piața valorilor mobiliare, care, în baza licenței eliberate de Comisia Națională, desfășoară activitate de dealer.

Deosebiri între cele două categorii de intermediari. Definițiile din legislația noastră nu sunt tocmai de natură să ofere profilul exact al dealerului sau al brokerului, ca actori importanți pe piețele de capital. Cu toate acestea, distincția dintre aceștia, fundamentată pe acțiunea lor în nume propriu sau în numele și pe contul terților, după caz, se regăsește și în legislația noastră. Astfel, dealerul acționează întotdeauna din nume propriu, în timp ce brokerul acționează în numele și pe contul terților (în cazul în care brokerul acționează în calitate de mandatar) sau în nume propriu, dar pe contul clienților săi (în cazul în care brokerul acționează în calitate de comisionar).

Totodată, din prevederile pct. 1.4. din Regulament rezultă că dacă contractual de servicii de brokeraj prevede delegarea către broker a împuternicirilor de semnare a dispozițiilor de transmitere, inclusiv pe numele brokerului, el va fi reprezentant al clientului.

Prin urmare, pe piața valorilor mobiliare se aplică atât intermedierea, cât și reprezentarea.

Activitatea de underwriting este reglementată în art. 35 din Lege. Această activitate include:

a) asistența acordată emitentului de valori mobiliare la elaborarea și perfectarea prospectului ofertei publice și a altor documente pentru înregistrarea ofertei publice a valorilor mobiliare pe piața primară;

b) promovarea ofertei publice și a plasamentului valorilor mobiliare ale emitentului pe piața primară;

c) deservirea emisiunii valorilor mobiliare în relațiile financiare ale emitentului cu deținătorii de valori mobiliare, dacă aceasta este prevăzut în contract.

Prin urmare, activitatea de underwriting se caracterizează prin faptul că underwriter-ul se interpune practic între emitentul de valori mobiliare și potențialii clienți, asigurând promovarea valorilor mobiliare pe piața financiară.

Din prevederile art. 35 alin. (4) din Lege rezultă că această activitate are ca premisă juridică contractual de

prestări servicii de underwriting. Considerăm că acest contract poate fi, ca și în cazul activității de brokeraj, atât unul de mandat, cât și de comision.

În concluzie, considerăm, de rând cu alți autori,⁶ că contractual de intermediere comercială nu poate fi aplicat în relațiile de intermediere pe piața de capital, deoarece brokerul are obligația să încheie tranzacția pe piața financiară și nu poate să se limiteze doar la mijlocirea ei. Este puțin probabil să fie aplicată, în acest caz, și schema relațiilor ce rezultă din contractual de agenție comercială, având în vedere faptul că, în conformitate cu prevederile art. 1199 alin. (1) C. civ., agentul comercial este *persoană fizică* întreprinzător independent, în timp ce brokerul și dealerul sunt *persoane juridice*. Mai mult ca atât, agentului comercial îi este caracteristic faptul că i s-au încredințat împuterniciri *permanente* de intermediere sau de încheiere de contracte comerciale cu bunuri și servicii, în timp ce activitatea brokerului, deși este permanentă după natura sa, poate să nu aibă la bază împuterniciri permanente de intermediere sau de încheiere de contracte comerciale cu bunuri și servicii, ci doar ocazionale, care se limitează la încheierea doar a unei tranzacții cu valori mobiliare pentru un anumit client.

Acestor categorii de relații li se potrivește, mai degrabă, schema relațiilor ce rezultă din contractual de comision profesionist. Astfel, din prevederile art. 1212 alin. (1) C. civ. rezultă că comisionarul profesionist este persoana care, în cadrul activității sale comerciale permanente, își asumă obligația de a încheia contracte cu mărfuri sau cu *titluri de valoare* în nume propriu, dar pe contul unei alte persoane (comitent).

Totuși, această schemă poate fi acceptată doar în cazul în care între broker și client se încheie un contract de comision, deoarece din prevederile art. 3 din Legea cu privire la piața valorilor mobiliare rezultă că activitatea de brokeraj este activitatea de vânzare-cumpărare a valorilor mobiliare desfășurată de broker în calitate de *mandatar* sau de *comisionar* ce activează în baza contractului de *mandat* sau de *comision*.

Problema care poate fi pusă în discuție vizează *natura juridică a contractului* în cazul în care brokerul activează ca mandatar al clientului său. În acest caz, considerăm că relațiile dintre broker și clientul său cad sub incidența contractului de mandat comercial (profesional, cum îl numește legiuitorul în art. 1033 alin. (2) C. civ.). Totuși, considerăm că în acest caz am putea spune că ne aflăm în prezența unui contract de *mandat de brokeraj*, care este o varietate a contractului de

mandat comercial, acestea, la rândul-i, fiind o varietate a contractului de mandat, în general. Menționăm că noțiunea de mandat de brokeraj nu este străină peisajului juridic autohton, deoarece acesta este definit în art. (1) din Legea cu privire la asigurări⁷ ca fiind contract de mandat încheiat între asigurat (reasigurat) sau potențial asigurat (reasigurat), în calitate de client, și brokerul de asigurare și/sau de reasigurare, prin care acestuia din urmă i se încredințează negocierea încheierii contractelor de asigurare sau de reasigurare, acordarea de asistență înainte și pe durata derulării contractelor sau în legătură cu regularizarea daunelor, după caz. Ținând cont de această definiție, al cărei domeniu de aplicabilitate vizează piața asigurărilor, am putea da următoarea definiție a contractului de mandat de brokeraj pe piața valorilor mobiliare: *mandatul de brokeraj pe piața valorilor mobiliare este contractual de mandat profesional încheiat între client și broker, participant profesionist pe piața valorilor mobiliare, prin care acestuia din urmă i se încredințează negocierea încheierii și încheierea propriu-zisă a contractelor de vânzare-cumpărare a valorilor mobiliare din numele și pe contul clientului său, precum și acordarea de asistență înainte și pe durata derulării contractelor respective.*

Având în vedere că Legea se rezumă la a preciza doar denumirea contractului încheiat între broker și client, fără a-i conferi o reglementare proprie, se impune concluzia că îi vor deveni aplicabile regulile aferente contractului de mandat prevăzute în art. 1030-1052 C. civ. Totodată, vor deveni aplicabile, corespunzător, normele juridice care reglementează reprezentarea comercială (art. 258 C. civ.) și reprezentarea, în general (art. 242-257 C. civ.), în consecutivitatea enunțată.

În ceea ce privește figura juridică a dealer-ului, acesta, acționând în nume și pe cont propriu, este un intermediar în sens economic doar dacă privim activitatea sa prin raportare la finalitatea acesteia. Astfel, scopul activității dealer-ului este de a cumpăra valori mobiliare la un preț redus, pentru a le vinde la un preț mai mare, diferența de preț reprezentând profitul acestuia. În realitate, însă, dealer-ul nu are împuterniciri permanente de reprezentare sau intermediere de la alte persoane, acționând în nume și pe cont propriu, fapt ce ne permite să afirmăm că normele juridice care reglementează intermedierea comercială nu-i pot fi aplicate.

Note:

¹ A se vedea: J. Lipton, C. Martin. *Intermedierea comercială. Agentul comercial. Comisionarul profesionist* // Ghidul judecătorului în materie civilă și comercială a Republicii Moldova (instituții selectate).

² Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr. 27-28/123.

³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 20-22/31.

⁴ A se vedea: C.I. Stoica. *Subscripția publică internațională de acțiuni și de obligațiuni*. – București: ALL Beck, 2000, p. 38.

⁵ A se vedea: J. Downes, J.E. Goodman. *Finance & Investment Handbook*. Fourth Edition. – Barron's Educational Series, 1995, p. 262.

⁶ A se vedea: C. Martin, J. Lipton. *Intermedierea comercială. Agentul comercial. Comisionarul profesionist*, p. 248.

⁷ Legea cu privire la asigurări, nr. 407-XVI din 21.12.2006 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 47-49/213.

Popas aniversar

Victor PUȘCAȘ – 65

Stimate Domnule Victor PUȘCAȘ,

Cu ocazia zilei Dumneavoastră de naștere Vă aduc cele mai calde felicitări, însoțite de sincere urări de sănătate, bunăstare și fericire.

Vârsta onorabilă pe care ați atins-o constituie un motiv potrivit pentru a face o succintă evaluare a celor îndeplinite pe parcursul deceniilor de activitate și participare intensă la transformările profunde din societatea noastră legate de domeniul dreptului.

Deținând de-a lungul anilor înalte funcții de răspundere, inclusiv cea de președinte al Judecătorei Supreme a Moldovei și, mai târziu, de președinte al Curții Supreme de Justiție, precum și de vicepreședinte al Prezidiului Sovietului Suprem și vicepreședinte al Parlamentului Republicii Moldova, ați luat parte la elaborarea Constituției, Concepției reformei judiciare și de drept, Codului de procedură penală, a legilor privind

organizarea și funcționarea Curții Constituționale, privind organizarea judecătorească, statutul judecătorului ș. a. Astfel, contribuția pe care ați adus-o la definitivarea structurii sistemului judiciar și a principiilor de funcționare a acestuia, la crearea bazei juridice a societății civile democratice este substanțială și incontestabilă.

Cu prilejul acestei deosebite aniversări, Vă dorim viață îndelungată, plină de realizări și bucurii, multe clipe de înălțare și satisfacție sufletească.

Ion MURUIANU,
președintele Curții Supreme de Justiție

*Alese cuvinte de admirație și recunoștință, sincere felicitări, urări de bine și sănătate Domnului **Victor PUȘCAȘ** care la acest mijloc canicular a atins frumoasa vârstă de **65** ani.*

Nu fiecare ajuns la această vârstă are de pus atâta pe cântar încât să „tragă greu”.

Multe, foarte multe ar fi de spus despre Omul Victor Pușcaș. Dar, în câteva rânduri, puternica-i personalitate am putea-o caracteriza prin faptul că este reprezentant destoinic al acestui meleag.

Avansarea, prin muncă, efort și elan, pe treptele ierarhice juridice – de la consultant la Ministerul Justiției la președinte al Curții Supreme de Justiție – poartă amprentele individualității irepetabile a Domniei sale. În orice postură și la orice distanță în timp și-a dovedit prin excelență devotamentul Temidei, s-a impus ca pilon al Democrației.

Dascăl și orator talentat, promotor al multor mutații pozitive pe făgasul justiției, mânat de dorința nestăvilită de a contribui la soluționarea marilor probleme ale teoriei și practicii judiciare – sunt doar unele calificative care vin să contureze personalitatea dlui Victor Pușcaș.

Mult stimat OMAGIAT!

Ajuns la această cumpănă de ani, Vă dorim să păstrați ceea ce Vă deosebește: puritatea minții și a gândului, sănătatea sufletului și a corpului, să Vă mențineți verticalitatea, același echilibru între vorbe și fapte.

Noi împliniri, noi planuri îndrăznețe, a căror realizare să Vă facă împlinit și fericit.

Cu respect,
Echipa Dreptul și
Revista Națională de Drept

Vă propune:

1. Excursii la locurile pitorești ale Moldovei.
2. Odihnă în Moldova.
3. Odihnă pe litoralurile mării, în:

- ✓ Ucraina
- ✓ România
- ✓ Bulgaria
- ✓ Turcia
- ✓ Grecia
- ✓ Israel

+ Bilete de Avion

Contacte:

tel/fax: (+373) 210040

tel: (+373) 237750

gsm: (+373) 79647281 (Anatolie)

(+373) 79046550 (Sergiu)

e-mail: vector-tur@mail.ru

url: <http://www.vector-tur.md>

Vector-Tur

